

VI. évfolyam. 1933. 1–2. szám.

(Pinxit : Dr. Julius de Madarász.)

KÓCSÁG

Laptulajdonos főszerkesztő: Dr. Szalóky-Navratil Dezső
Társszerkesztő: Dr. Greschik Jenő

A »KÓCSAG« főszerkesztője és kiadóhivatala: Budapest I, Budakeszi-út 63.

A »KÓCSAG« szerkesztősége: Budapest VIII, Baross-utca 13.

Laptulajdonos főszerkesztő: *dr. SzalókJ-Navratil Dezső* egy. magántanár. Társzerkesztő: *dr. Greschik Jenő*, Budapest VIII. ker., Baross-utca 13. szám. Magyar Nemzeti Múzeum Állattára. Előfizetési ára: Magyarországon évi 5 pengő, külföldön évi 10 pengő. Csekkzámla a magyar kir. postatakarékpénztárnál 42.026.

Owner and chief-editor: *Dr. Desiderius Navratil de Szalók*, lecturer at the University. Budapest I, Budakeszi-út 63. Editor: *Dr. Eugene Greschik* Budapest VIII, Baross-utca 13. Hungarian National Museum. Subscription 10'— P yearly. Subscriptions accepted at the office: Budapest I, Budakeszi-út 63.

Inhaber und Hauptredakteur: Privatdozent *Dr. Desider Navratil von Szalók*, Budapest I, Budakeszi-út 63. Schriftleiter *Dr. Eugen Greschik*, Budapest VIII, Baross-utca 13. Ungarisches National Museum. Bezugspreis P 10'— jährlich. Zu beziehen durch den Verlag: Budapest I, Budakeszi-út 63.

Possessore del giornale e redattore principale: libero docente d'Università *Dot-tore Desiderio Navratil di Szalók*, Budapest I, Budakeszi-út 63. Redattore: *Dot-tore Eugenio Greschik*, Budapest VIII, Baross-utca 13. Museo Nazionale Ungherese. Abbonamento annuale P 10'—. Ordinamento all'amministrazione: Budapest I, Budakeszi-út 63.

Propriétaire et rédacteur en chef: le docteur *Didier Navratil de Szalók*, professeur agrégé, Budapest I, Budakeszi-út 63. Rédacteur: le docteur *Eugène Greschik*, Budapest VIII, Baross-utca 13. Musée National Hongrois. Abonnement P. 10'—. pour un an. Souscription par l'administration: Budapest I, Budakeszi-út 63.

Manuscripts intended for publication, books and papers for review and exchanges, should be sent to the Editor: Baross-utca 13, Budapest VIII. 25 copies of leading articles are furnished to authors free of charge.

Manuskripte, Bücher und Sonderdrucke zur Besprechung, Tauschexemplare wolle man an den Schriftleiter senden: Budapest VIII, Baross-utca 13. Mitarbeiter erhalten von ihren grösseren Arbeiten 25 Sonderdrucke unentgeltlich.

Manoscritti e pubblicazioni inviate in cambio o per la recensione, dovranno essere inviate alla Redazione: Baross-utca 13, Budapest VIII. Saranno dati gratuitamente agli Autori degli articoli di fondo 25 estratti.

Toutes manuscrits, ouvrages, publications envoyées pour comptes rendus ou en échange, seront adressés à la Rédaction: Baross-utca 13, Budapest VIII. 25 tirés à part seront remis à titre gracieux aux auteurs d'articles.

KÓCSAG

MADÁRTANI
ÉS MADÁRVÉDELMI ÉVNEGYEDES KÉPES FOLYÓIRAT
A MAGYAR ORNITHOLOGUSOK SZÖVETSÉGÉNEK
HIVATALOS KÖZLÖNYE

Quarterly Periodical for the Study and Protection of
Birds. Official Organ of the Association of the
Hungarian Ornithologists.

Rivista trimestrale per lo studio e la protezione degli
uccelli. Organo Ufficiale della Associazione degli
Ornitologi Ungheresi.

Vierteljährliche Zeitschrift
für Vogelkunde und Vogelschutz. Organ des Bundes
der Ungarischen Ornithologen.

Bulletin trimestriel pour l'étude et la Protection des
Oiseaux. Périodique officielle de la Ligue des Ornith.
Hongrois.

LAPTULAJDONOS FŐSZERKESZTŐ:

DR. SZALÓKÝ-NAVRATIL DEZSÓ

TÁRSSZERKESZTŐ:

DR. GRESCHIK JENŐ

VI. ÉVFOLYAM, 1933

2 táblával és 3 szöveggéppel

A VI. ÉVFOLYAM (1933 I–IV. SZ.) TARTALOMJEGYZÉKE.
 CONSPECTUS MATERIARUM TOM. VI. (1933 NR. I–IV.)

	Pag.
BEKE Ö. : A szárcsa (<i>Fulica atra</i>) neveiről	33
Über die Benennungen der <i>Fulica atra</i>	35
DOBAY L. : A kenderike (<i>Carduelis cannabina</i>) földön fészkelése. Szövegrajzzal	18
— — Nisten von <i>Carduelis cannabina</i> auf dem Erdboden	20
— — A <i>Serinus canaria serinus</i> Kisküküllő megyében	58
— — Gírlitz im Komitate Kisküküllő	63
— — Az <i>Asio flammeus flammeus</i> (PONTOP.) költése Kisküküllő- megyében	59
— — Az <i>Emberiza hortulana</i> költése Erdélyben	58
— — <i>Emberiza hortulana</i> in Siebenbürgen brütend	63
FISCHER K. : <i>Buteo rufinus</i> (CRETZSCHM.) Zámoly mellett	58
<i>Buteo rufinus</i> (CRETZSCHM.) bei Zámoly	63
GÁL G. : Fehér búbos pacsirta	94
Weisse Haubenlerche	95
GILBERT H. A. : <i>Calandrella b. brachydactyla</i> (LEISL.) költ a Hort- tobágyon	93
<i>Calandrella b. brachydactyla</i> (LEISL.) Brutvogel auf der Puszta Hortobágy	95
GRAEFL A. : A kerecseny (<i>Falco cherrug</i>) és vándorsólymok (<i>Falco</i> <i>peregrinus</i>) viszonylagos gyakorisága Heves megyében	56
<i>Falco cherrug</i> und <i>Falco peregrinus</i> im Komitate Heves.....	62
GRESCHIK J., DR. : A balkáni kacagó gerle, <i>Streptopelia decaocto</i> <i>decaocto</i> (FRIV.) Berettyóujfaluban.....	54
<i>Streptopelia decaocto decaocto</i> (FRIV.) in Berettyóujfalu.....	61
— — Adatok a darú őszi átvonulásához 1932-ben	55
Zum Herbstdurchzug des Kranichs 1932	61
— — A kis pirók számbeli fölénye a nagy pirókkal szemben 1932/33 telén	55
Überwiegen des kleinen Gimpels gegenüber dem grossen Gimpel im Winter 1932/33	61
— — <i>Aquila heliaca</i> SAVIG. Lovasberény mellett	56
<i>Aquila heliaca</i> SAVIG. bei Lovasberény	62
— — Beiträge zur Kenntnis der Nahrung des Seidenschwanzes wäh- rend seines Winteraufenthaltes in Ungarn	89
A csonttollúak táplálékáról téli szállásukon Magyarországon	92
— — <i>Branta ruficollis</i> (PALL.) a hortobágyi halastavon	53
<i>Branta ruficollis</i> (PALL.) auf dem Hortobágyer Fischteiche...	60
— — Egyéves korában fészkelő karvalytojó	53
Einjähriges brütendes Sperberweibchen	60
— — Fekete gólya Hont megyében	56
Schwarzstorch im Komitate Hont	62

	Pag.
GRESCHIK J., DR. : <i>Nucifraga caryocatactes caryocatactes</i> (L.) a budai hegyekben 1932 őszén.....	55
<i>Nucifraga caryocatactes caryocatactes</i> (L.) im Ofner Gebirge im Herbst 1932	61
— — <i>Stercorarius parasiticus</i> L. a Balatonon	93
<i>Stercorarius parasiticus</i> L. am Plattensee	95
— — <i>Strix u. uralensis</i> PALL. és <i>Aquila clanga</i> PALL. Heves megyében <i>Strix u. uralensis</i> PALL. und <i>Aquila clanga</i> PALL. im Komitate Heves	95
— — Vékonycsőrű fenyvesszajkó a Borsodi Bükkben	94
<i>Nucifraga caryocatactes macrorhynchos</i> BREHM im Borsoder Bükkgebirge	95
HORTLING, J., DR. : Ein Beitrag zur Kenntnis der Vogelwelt in Pet- samo und Finnisch-Lappland	1, 71
Petsamo és a Finn Lappföld madárvilágáról	88
KALMÁR Z. : <i>Bombycilla garrulus</i> adatok 1932—33 teléről	46
<i>Bombycilla garrulus</i> im Winter 1932—33	51
KIRÁLY J. : Keletporoszországi <i>Pandion haliaëtus</i> Zala megyében <i>Ostpreussischer Pandion haliaëtus</i> im Komitate Zala.....	93
— — Ornitológia a Hanságban	36
Ornithologie in der Hanság	45
KOLOSVÁRY G., v. : Die Spinnen als Vogelnahrung. Mit 1 Abbildung A pókok mint madártáplálék	21
RADETZKY D. : Kereseny sólymok gyűrűzése	57
Beringen von Würgfalken	63
— — Keresztesőrűek (<i>Loxia curvirostra</i> L.) nyári megjelenése Szé- kesfehérvárott	57
Kreuzschnäbel (<i>Loxia curvirostra</i> L.) im Sommer in Székes- fehérvár	63
— — Megfigyelések a Velencei-tó mai vöcsökállományáról.....	51
Der heutige Bestand der Steissfüsse am Velenceer-See	52
REISER, O. : Nagyszámú <i>Strix u. uralensis</i> PALL. Marburg környékén Zahlreiches Auftreten von <i>Strix u. uralensis</i> PALL. bei Marburg an der Drau	93
SCHMITT Z. : Előfordulási adatok. — Daten über Vorkommen.....	95
STACHANOW, WL. S. : <i>Passer montanus boettcheri</i> subsp. nova 31,	32
NAVRATIL D., DR. : Csonttollúak 1933 őszén	94
Seidenschwänze im Herbst 1933	95
— — Gyűrűs madarak	57
Ringvögel	63
— — Meggyvágó tömeges megjelenése	58
Häufiges Auftreten des Kernbeissers	63
SZOJKA F. : Karcagon fészkelő pásztormadarak	58
<i>Pastor roseus</i> in Karcag brütend	63
UJHELYI J. : Nagy kócsag márciusban a Fertőn.....	59
Edelreiher am Fertősee im März	64
VÁSÁRHELYI J. : Adatok a sarlósfecske (<i>Apus apus</i> L.) előfordu- lásához	94
VICZIÁN A. : A kabasólyom (<i>Falco subbuteo</i>) fészkeléséről. Fény- képpel.....	27
Horsten des Baumfalken (<i>Falco subbuteo</i>)	30

Irodalom :

	Pag.
BALÁS—GOTTWALD : A Szeged környékén észlelt varjúfilariasisról...	100
BRINKMANN : Die Vogelwelt Nordwestdeutschlands	96
CAJANDER : Über die Verbreitung des Stieglitzes in Finnland	99
FÖLDVÁRY : A Bakony-hegység és a Bakonyalja természeti emlékei	100
KAMMER : Die siebenbürgischen Gänse	67
KUMMERLÖWE : Ein Grauwammer mit nur einem Hoden	65
— — Vergl. Untersuchungen über das Gonadensystem weiblicher Vögel. IV.	65
LACK : Some Breeding-habits of the European Nightjar	66
LOWE : On the Primitive Characters of the Penguins.....	96
MADON : Les Rapaces D'Europe, leur régime, leurs relations avec l'agriculture et la chasse	64
MARPLES : The Structure and Development of the Nasal Glands of Birds	65
MORBACH : Vögel der Heimat. III., IV.	66, 99
NIETHAMMER : Anat.-Histolog. und physiolog. Untersuchungen über die Kropfbildungen der Vögel	97
OORDT : Weitere Untersuchungen über den Einfluss der Geschlechts- hormone auf die sekundären Geschlechtsmerkmale des Trut- huhns	98
OORDT—JUNGE : Die hormonale Wirkung der Gonaden auf Sommer- und Prachtkleid. I.	65
OORDT—TJITTES : Ornithological Observations in the Camargue.....	99
SCHÜZ : Der Bestand des Weissen Storches in Ostpreussen.....	99
SCHÜZ—TECHNAU : Altes und Neues vom Raufussbussard.....	66
STEINFATT : Rosenstarbeobachtungen in der ungar. Tiefebene (Alföld), im Juli 1932	66
STUDINKA : A nagyópóling a Hanságban	99
<i>Hírek :</i>	67, 100

Táblák :

- I. DR. GRESCHIK J. : *Acrocephalus schoenobaenus* (L.).
 II. DR. GRESCHIK J. : *Phoenicurus ph. phoenicurus* (L.).

K Ó C S A G

MADÁRTANI ÉS MADÁRVÉDELMI ÉVNEGYEDES KÉPES FOLYÓIRAT
A MAGYAR ORNITHOLOGUSOK SZÖVETSÉGÉNEK HIVATALOS KOZLÓNYSZÁMA

Quarterly Periodical for the Study and Protection of Birds. Official Organ of the Association of the Hungarian Ornithologists.

Vierteljährliche Zeitschrift für Vogelkunde und Vogelschutz. Organ des Bundes der Ungarischen Ornithologen.

Rivista trimestrale per lo studio e la protezione degli uccelli. Organo Uffic. della Associazione degli Ornit. Ungheresi.

Bulletin trimestriel pour l'Étude et la Protection des Oiseaux. Periodique officielle de la Ligue des Ornith. Hongrois.

EIN BEITRAG ZUR KENNTNIS DER VOGELWELT IN PETSAMO UND FINNISCH-LAPPLAND.

Von Dr. IVAR HORTLING, Helsingfors.

VORWORT.

Das Interesse der Ornithologen für Finnisch-Lappland und Petsamo ist im Wachsen begriffen. Sowohl einheimische als ausländische Vogelliebhaber und Forscher haben in den letzten Jahren Lappland besucht, was jetzt um so leichter vor sich gehen kann, als die Kommunikationen und Hotels als erstklassig bezeichnet werden können. Selbst machte Verfasser zwei ornithologische Studienreisen nach Lappland, nämlich im Juni 1931 in Gesellschaft mit den Engländern, General R. M. BETHAM und Mr. E. C. STUART BAKER, sowie im Juni 1932 in Gesellschaft mit seinem Sohne, Cand. med. HERMANN HORTLING. Die Resultate unserer Forschungen werden in dieser kurzen Zusammenstellung über die Vogelwelt Nordlapplands ausgenutzt. Ferner habe ich neuere Literatur benutzt — ältere Abhandlungen über Lappland wurden schon für mein Ornitologisk Handbok verwertet. Die Darstellung ist so kurzgefasst, wie möglich, die Arbeit will den Lappland-Forschern als orientierender Führer dienen. Sie dürfte wenigstens das wichtigste von dem enthalten, was bisher über die Zusammensetzung der Vogelfauna Finnisch-Lapplands einschliesslich Petsamos bekannt ist.

Helsingfors, Brändö im August 1932.

Der Verfasser.

I.

Das untersuchte Gebiet.

Untenstehende Aufzeichnungen wollen ein Bild von der Vogelwelt Finnisch-Lapplands bis südlich ungefähr 67° n. Br. und des im Friedensschluss 1918 neuerworbenen Petsamo geben. Unter Finnisch-Lappland werden hier die Kirchspiele Sodankylä, Kittilä, Muonio (niska) im Süden, Enare, Utsjoki, Enontekis im Norden gemeint. Petsamo bildet administrativ ein Gebiet für sich.

Der nördliche Teil dieses grossen Gebietes, Petsamo, Enare und Utsjoki, wird durch den Maanselkä von dem übrigen Lappland getrennt. Der Maanselkä bildet die Wasserscheide zwischen dem nordwärts, zum Eismeer fliessenden Wassersystem und dem südwärts in den Bottnischen Meerbusen einmündenden Flüssen. Ausserdem gibt es eine nördlich dieser Wasserscheide mit ihr von NE nach W fast parallel laufende Kette von Granulit-Fjeldgruppen: Saariselkä, Raututunturi, Hammastunturi, Appistunturi, Viipustunturi, Marastotunturi, deren Spitzen sich bis 700 m ü. M. erheben. Ausser diesen Fjelden heben sich Fjelde bis 500 m ü. M. unweit des Eismeres zwischen den Fjorden in Südvaranger und Petsamo. Eine Fjeldgruppe für sich bildet der 600 m ü. M. sich erhebende Petsamontunturi, der ungefähr 50 km südlich der Eismeerküste von W nach E verläuft. Die höchsten Fjelde befinden sich in Enontekis, wo Halditschocko eine Höhe von 1350 m ü. M. erreicht, Ounastunturi ungef. 700 m. Im nördlichen Teil von Kittilä liegt Pallastunturi (820 m), im südlichen Teil von Sodankylä Pyhätunturi (526 m). Die Fischerhalbinsel im N., der ins Eismeer schiessende nördlichste Teil Petsamos, bildet eine sanft zum Meer abfallende Tundra, deren Berggrund aus kambrischen, schwach metamorphen Sedimentbergarten besteht. Dicht an der Küste fallen die Ränder der Tundra stellenweise steil ins Meer (XII.)

Einen Tundracharakter haben auch die Henöer (Gross-Henö und Klein-Henö) im Eismeer, die in ornithologischer Hinsicht am interessantesten sind.

Die bedeutendsten Wassersysteme in Nordlappland sind der 8 Meilen lange Enaresee mit vielen Zuflüssen, der durch den Pasvik-Fluss mit dem Eismeer in Verbindung steht; Enare und seine Fortsetzung, der Tana-Fluss, der durch ein tiefes Erosionstal nach N und NE dahinfließt; der Luttojoki-Fluss, der durch Südpetsamo nach E und NE fließt und in Russisch-Lappland ins Eismeer mündet; der Petsamo-Fluss mündet in den Petsamofjord ein.

Die Westgrenze Finnisch-Lapplands gegen Schweden bilden die Muonio und ihre Fortsetzung, der Torne-Fluss, der in den Bottnischen Meerbusen mündet. Die Ounasjoki, Kitinen, Luro und andere kleinere Nebenflüsse der Kemi münden ebenfalls in den Bottnischen Meerbusen ein.

Ausser diesen grossen Wasser-Systemen gibt es in Lappland eine Unmenge von Fjeldbächen und kleineren Flüssen mit brausenden Stromschnellen, die wie die vielen kleinen öden Seen geeignet sind der lappländischen Natur einen besonderen Reiz zu verleihen, gleichzeitig wie sie vielen Vogelarten gute Nistgelegenheiten bieten.

Die Wälder im südlichen Teil Lapplands sind zum grossen Teil mehr oder minder wertlos, eigentlich Reste von Wäldern, die von Feuer verheert worden sind (III). Diese öden Gegenden werden dann und wann von entwicklungsfähigen Waldgebieten unterbrochen, von braunen Mooren und grünenden Tälern, und sogar menschliche Wohnsitze fehlen hier nicht ganz. Nördlich des grossen Fjeldgebiets (vgl. oben) mit z. T. kahlen Kuppen und Spitzen erstrecken sich weite Kiefernwälder. In Ivalo erstrecken sich längs dem Ivalo-Fluss zusammenhängende Fichtenwälder. Noch im Pasvik-Flusstal erreicht die Kiefer stellenweise eine Höhe von 20 m. Hier finden sich noch Maserbirken, die weiter nordwärts nicht vorkommen. Auch das Heidekraut hat hier seine Nordgrenze. Bei Kuvernöörinboski in Petsamo ($69^{\circ} 31'$ n. Br.) geht die Nordgrenze zusammenhängenden Kiefernwaldes. Hier fängt ein dritthalb Meilen weites Fjeldgebiet an, das mit Birkengebüsch bewachsen ist. Einzelne Kiefern kommen noch nördlicher vor. Birkengehölz sieht man noch nahe zu der Mündung des Petsamofjords, bei Trifona und Lünahamari. Die Fjeldbirken sind gekümmert und sehen aus, wie schlechte Apfelbäume (III).

Die Nordgrenze der Fichte als waldbildenden Baumes erstreckt sich quer durch Lappland von Enontekis im W bei ungefähr $68^{\circ} 10'$ n. Br. nach ENE bis ungef. 69° in Petsamo. Die Nordgrenze der Kiefernwälder geht bedeutend nördlicher, von $69^{\circ} 30'$ im W ostwärts und vom Tanafluss bei $69^{\circ} 40'$ südwärts und im Bogen nördlich des Enare-Sees nach NE und wieder in Petsamo im Bogen von $69^{\circ} 30'$ südwärts und ostwärts, mit der Nordgrenze der Fichte bei 69° zusammenfallend. Die Nordgrenze beider Baumarten als Einzelercheinungen liegt natürlich viel nördlicher, als ihre Waldgrenze. Der nördliche Teil von Enontekis, Utsjoki und Petsamo ist also eine typische Fjeldlandschaft. Ausser diesen Nordgrenzen hat man auch die Waldgrenzen an den Fjelden aufwärts zu beachten. Ausserhalb und oberhalb der Waldgrenze der Kiefer erheben sich die kahlen Fjelde, oder aber sind die Höhen mit Fjeldbirken bewachsen. Auf vielen Fjelden geht die Fichte höher hinauf, als die Kiefer. Südlich von der Fichtenwaldgrenze erstrecken sich die aus Kiefern und Fichten bestehenden Mischwälder im südlichen Teil Lapplands. Es sei noch bemerkt, dass die Waldgrenzen vielerorts auf Abholzen und Abbrennen beruhen können und somit nicht natürlich sind (III).

II.

Die Vögel der verschiedenen Biotope.

Die Erforschung der Vogelwelt Lapplands hat folgende *Biotope* in Betracht zu ziehen: die *Nadelwaldzone*, die *Birkenzone*, die *Eis-meerküste*, die *Weidenzone*, das *Fjeldgebiet* und die *Tundra*. Viele Vogelarten sind für mehr, als eine der genannten Biotope gemeinsam, und diese gehen z. T. in einander über. Die meisten Arten ziehen zum Winter südwärts, einige wie Tauchenten, Möwen und viele andere bleiben das ganze Jahr über am Eismeer, das dank der Einwirkung des Golf-Stromes nicht zufriert. Ausserdem kommen viele streichende Arten von noch nördlicheren Brutplätzen um hier ihren Winter zu verbringen.

- In allen Zonen brüten: *Carduelis linaria*, *Carduelis holboellii*, *Calcarius l. lapponicus*, *Alauda a. arvensis*, *Anthus pratensis*, *Oenanthe oe. oenanthe*, *Delichon u. urbica*, *Mergus s. serrator*, *Charadrius hiaticula tundrae*, *Charadrius apricarius altifrons*, *Tringa hypoleucos*, *Tringa glareola*, *Tringa t. totanus*. Ausserdem sieht man auch im äussersten Norden folgende im Waldgebiet nistende Vögel, nämlich *Corvus c. corax*, *Corvus corone cornix*, *Falco peregrinus*.
- In allen Zonen (die kahlen Fjelde ausgenommen) brüten: *Motacilla a. alba*, *Phylloscopus trochilus*, *Acrocephalus schoenobaenus*, *Turdus musicus*, *Phoenicurus ph. phoenicurus*, *Luscinia s. svecica*, *Hirundo r. rustica*, *Riparia r. riparia*, *Cuculus c. canorus*, *Asio f. flammeus*, *Mergus m. merganser*, *Larus canus*, *Sterna macrura*.
- Im Nadelwaldgebiet brüten: *Corvus f. frugilegus*, *Cractes i. infaustus*, *Sturnus v. vulgaris*, *Motacilla f. flava*, *Parus atricapillus borealis*, *Bombycilla garrulus*, *Phylloscopus collybita abietinus*, *Turdus v. viscivorus*, *Turdus ph. philomelus*, *Saxicola r. rubetra*, *Prunella m. modularis*, *Apus a. apus*, *Dryobates m. major*, *Dryocopus m. martius*, *Jynx t. torquilla*, *Surnia u. ulula*, *Bubo b. bubo*, *Asio o. otus*, *Strix nebulosa lapponica*, *Strix u. uralensis*, *Falco s. subbuteo*, *Falco t. tinnunculus*, *Buteo vulpinus intermedius*, *Accipiter n. nisus*, *Haliaeetus albicilla*, *Pandion h. haliaetus*, *Cygnus c. cygnus*, *Anas p. platyrhynchos*, *Mergus albellus*, *Limicola f. falcinellus*, *Numenius arcticus*, *Lymnocyptes minimus*, *Larus minutus*, *Grus g. grus*, *Lyrurus t. tetrix*.
- Im Nadelwaldgebiet und in der Birken-(Weiden)zone brüten: *Pica pica fennorum*, *Pinicola e. enucleator*, *Loxia c. curvirostra*, *Fringilla c. coelebs*, *Fringilla montifringilla*, *Passer domesticus*, *Emberiza c. citrinella*, *Emberiza sch. schoeniclus*, *Anthus trivialis*, *Motacilla thunbergi*, *Parus c. cinctus*, *Lanius e. excubitor*, *Muscicapa s. striata*, *Muscicapa h. hypoleuca*, *Phylloscopus b. borealis*, *Turdus pilaris*, *Cinclus c. cinclus*, *Dryobates m. minor*, *Picoides t. tridactylus*, *Glaucidium p. passerinum*, *Aegolius f. junereus*, *Falco columbarius aesalon*, *Aquila ch. chrysaetus*, *Buteo l. lagopus*, *Circus c. cyaneus*, *Accipiter gentilis*, *Nyroca fuligula*, *Bucephala c. clangula*, *Limosa lapponica*, *Numenius ph. phaeopus*, *Capella g. gallinago*, *Tetrao u. urogallus*, *Tetrastes b. bonasia*.
- Im Waldgebiet und auf der Tundra (Inseln) nisten: *Anser fabalis*, *Anas c. crecca*, *Anas penelope*, *Anas a. acuta*, *Clangula hyemalis*, *Oidemia n. nigra*, *Oidemia f. fusca*, *Colymbus a. arcticus*, *Colymbus stellatus*,

Philomachus pugnax, *Calidris temminckii*, *Tringa nebularia*, *Phalaropus lobatus*, *Lagopus l. lagopus*.

Im Fjeldgebiet oder auf der Tundra (einschl. der Weidenzone und der Inseln) nisten: *Carduelis hornemanni exilipes*, *Plectrophenax n. nivalis*, *Eremophila alpestris flava*, *Anthus pratensis*, *Anthus rufogularis*, *Anthus spinoletta littoralis*, *Turdus torquatus*, *Nyctea nyctea*, *Falco r. rusticolus*, *Anser erythropus*, *Nyroca m. marila*, *Charadrius morinellus*, *Stercorarius longicaudus*, *Lagopus m. mutus*.

Auf der Tundra (auch im Gebüsch und an Tundraseen) oder auf ähnlichem Gelände auf den Inseln brüten: *Calcarius l. lapponicus*, *Plectrophenax n. nivalis*, *Alauda arvensis*, *Eremophila alp. flava*, *Anthus pratensis*, *Anthus rufogularis*, *Anthus spinoletta littoralis*, *Motacilla a. alba*, *Phylloscopus trochilus*, *Acrocephalus schoenobaenus*, *Turdus musicus*, *Oenanthe oe. oenanthe*, *Luscinia s. svecica*, *Asio f. flammeus*, *Anser erythropus*, *Anser f. fabalis*, *Anas c. crecca*, *Anas penelope*, *Clangula hyemalis*, *Eniconetta stelleri*, *Somateria m. mollissima*, *Oidemia f. fusca*, *Mergus m. merganser*, *Mergus serrator*, *Colymbus a. arcticus*, *C. stellatus*, *Charadrius morinellus*, *Charadrius hiaticula tundrae*, *Charadrius apricarius altifrons*, *Arenaria i. interpres*, *Calidris alpina*, *Calidris minuta*, *Calidris temminckii*, *Calidris maritima*, *Tringa nebularia*, *Phalaropus lobatus*, *Larus canus*, *Larus fuscus*, *Larus marinus*, *Sterna macrura*, *Stercorarius parasiticus*, *Stercorarius longicaudus*, *Lagopus l. lagopus*, *Lagopus mutus*.

An steilen Felsen an der Meeresküste brüten: *Turdus pilaris*, *Turdus torquatus*, *Phalacrocorax carbo*, *Larus a. argentatus*, *Rissa t. tridactyla*.
Unter Steinblöcken brüten: *Alca torda*, *Uria g. grylle*.

In tiefen Höhlungen am Boden auf den Inseln brütet: *Fratercula a. arctica*.

An Meeresufern brüten: *Haematopus o. ostralegus*, *Arenaria i. interpres*.

Zufällige Besucher oder Nistvögel (*) in Finnisch-Lappland und Petsamo:
* *Corvus corone (orientalis)*, *Coloeus m. monedula*, * *Garrulus g. glandarius*, *Pastor roseus*, *Carduelis spinus*, * *Carduelis f. flavirostris*, *Carduelis cannabina*, *Pyrhula p. pyrrhula*, *Carpodacus e. erythrinus*, *Loxia pytyopsittacus*, *Loxia leucoptera bifasciata*, * *Passer m. montanus*, *Emberiza rustica*, * *Emberiza hortulana*, * *Emberiza pusilla*, *Melanocorypha c. calandra*, *Galerida c. cristata*, *Motacilla c. cinerea*, *Parus m. major*, *Parus a. ater*, *Aegithalos c. caudatus*, *Regulus r. regulus*, *Sylvia borin*, *Sylvia a. atricapilla*, *Phoenicurus ochrurus gibraltariensis*, * *Erethacus r. rubeculus*, *Hirundo d. daurica*, *Merops apiaster*, *Upupa e. eops*, *Coracias g. garrulus*, *Picus c. canus*, *Pernis a. apivorus*, *Anser anser*, *Spatula clypeata*, *Nyroca f. ferina*, *Nyroca n. nyroca*, *Bucephala islandica*, *Oidemia perspicillata*, *Sula b. bassana*, *Podiceps griseigena*, *Podiceps r. ruficollis*, (?) *Colymbus immer*, *Colymbus adamsii*, *Streptopelia turtur*, * *Vanellus vanellus*, *Tringa stagnatilis*, *Pagophila eburnea*, *Stercorarius s. skua*, * *Crex crex*, *Fulica a. atra*.

Durchzügler (bzw. anderswoher stammende Wintervögel od. übersommernde): (?) *Anser albifrons*, (?) *Anser brachyrhynchus*, *Branta b. bernicla*, *Branta leucopsis*, *Clangula hyemalis*, *Somateria spectabilis*, *Phalacrocorax a. aristotelis*, *Fulmarus g. glacialis*, *Squatarola s. squatarola*, *Crocethia alba*, *Calidris c. canutus*, *Calidris testacea*, *Phalaropus fulicarius jourdaini*, *Larus hyperboreus*, *Stercorarius p. pomarinus*, *Uria a. aalge*, *Uria lomvia*, *Alle alle*.

III.

Systematischer Teil.

- Corvus c. corax* L. In allen Zonen sparsam vorkommend. (IV. 1933. S. 103 und IV. 1931, S. 12.)
- Corvus corone cornix* (L.) Auch im Sommer 1932 auffallend selten (IV. 1932, S. 103.) Wird bis an der Eismeerküste und auf den Fjelden gesehen. Kulturfreundlich.
Kopperi berichtet von überwinternden Nebelkrähen in Kittilä. (VIII.) Ankunftsdatum daselbst für Zugskrähen 3. IV. 28. (Cf. XI. 1929.)
- Corvus corone orientalis* (EVERSM.) Nach Schaanning hat eine Rabenkrähe im Pasviktal gebrütet. Jägerskiöld vermutet, dass es sich um die sibirische Rasse handelt. (IV. 1931. S. 17.)
- Corvus f. frugilegus* L. Diese Art erweitert ihr Brutgebiet nach dem Norden zu und wurde bei uns schon in Lappland brütend gefunden, so in Muonio und Kittilä. (IV. 1931. S. 18.)
- Coloeus m. monedula* (L.) Dohlen sind in Rovaniemi und Muonio gesichtet worden. (IV. 1931. S. 20.) Die Art scheint sich wie die Saatkrähe mit der Kultur nordwärts zu verbreiten.
- Pica pica fennorum* LÖNNB. Elstern sah ich verhältnismässig oft bis nach Rovaniemi. Der Weg von Rovaniemi nach Petsamo beträgt 531 km. Nördlich von Rovaniemi verzeichnete ich die Art 1932 beim 79 km, 117 km, 123 km (Sodankylä), 150 km, bei Laanila (260 km), in Ivalo (295 km), Salmijärvi (450 km). Mein Führer in Ivalo versicherte mich, dass die Elster trotz des späten Frühlings, dort schon um den 20. Mai Junge im Nest gehabt habe. Vergleichshalber sei erwähnt, dass ich am 30. Mai in Liminka (65° n. Br.) frische und etwas bebrütete Eier erhielt, und wieder in Salmijärvi am 10. VI. bebrütete Eier. KOPPERI fand in Hetta, Enontekis, noch in den letzten Julitagen 1930 Junge im Nest. (VIII.) Die Art ist am Eismeer selten. (IV. 1932. S. 103 und IV. 1931. S. 24.)
- Garrulus g. glandarius* (L.) Der Eichelhäher hat in Lappland gebrütet und wird dort als Strichvogel gesehen. Sein eigentlicher Lebensraum liegt aber südlicher: die Nordgrenze ist ungef. der Polarkreis. (IV. 1931. S. 28.)
- Cractes i. infaustus* (L.) Brütet sehr früh, wo noch voller Winter in Lappland herrscht. (Ende März, April.) Ein Nest aus Salmijärvi, das ich besitze, ist ganz sorgfältig gebaut aus dürren Flechten und Fichtenreisern, mit dürrerem Gras, Pflanzenflaum und Knospen ausgelegt und gestopft, auch weisse Federn sind da drinnen. (IV. 1932. S. 103.) Bewohner des Nadelwaldgebiets.
- Sturnus v. vulgaris* L. Dieser ausgeprägt kulturfreundliche Vogel hat schon Lappland erreicht und in Salmijärvi in Petsamo sogar gebrütet. (I.) Er wird aber nicht alljährlich dort gesehen, wir sahen Stare in Lappland weder 1931, noch 1932. Alljährlich brütet er jetzt bis 66° 50' hinauf, wohin er erst in den letzten Jahrzehnten eingewandert ist (Z. B. in Uleåborg, (65°), brüteten die ersten Stare erst in den neunziger Jahren des XIX. Jh., auf der Insel Karlö bei Uleåborg fand er sich erst 1913 ein). Vgl. auch IV. 1931. S. 32.

- Pastor roseus* (L.) Diese Art ist als Irrgast einige 10 Mal in Finnland angetroffen worden, u. a. auf der Fahrstrasse zwischen Rovaniemi und Kittilä (Dez. 1911) und in Rovaniemi 16. X. 1908 und 2. I. 1912. Ein älterer Fund in Muonio (V. S. 92). Ferner auf der Nordküste der Kola-Halbinsel.
- Carduelis spinus* (L.) Ein ♀ wurde nach Montell am 15. V. 10. in Muonio gesehen. In Russisch-Lappland lebt der Zeisig bei Kantalak und wurde auch nördlicher gesehen, nämlich bei Kitsa unweit der Stadt Kola, und westlicher bis Nuorttijoki (V. S. 88).
- Carduelis f. flavirostris* (L.) Soll einmal in Karesuando in Enontekis gebrütet haben; sonst nur vereinzelt südlichere Funde. (IV. 1931. S. 45.)
- Carduelis linaria* (L.) In Sodankylä gelang es mir am 2. VI. 32 ein Ex. aus einem kleinen Schwarm zu erlegen: es war eine typische C. l. linaria. Nördlicher war die Art dieses Jahr sehr selten. In Gegenden, wo 1931 sowohl die *Nominatform* als die *mit grossem Schnabel*, holboellii, zahlreich nisteten (IV. 1932, S. 103—104), fanden wir jetzt kein einziges Nest. Auch überhinfliegende waren selten, ich verzeichnete solche zum ersten Mal am 12. VI. in Salmijärvi, dann etwa ein paarmal und am 21. VI. auf Henö.
Bewohnt alle Zonen, die kahlen Fjelde ausgenommen.
- Carduelis hornemanni exilipes* (COUES.) Brütet in Weidenbüschen auf der Tundra. (IV. 1932. S. 105.)
- Carduelis c. cannabina* (L.) Am 7. V. 15 wurde ein ♀ in Muonio gesehen. (IV. 1931. S. 51.)
- Pyrrhula p. pyrrhula* (L.) Im Nadelwaldgebiet zufällig gesehen — das Brutgebiet streckt sich aber nordwärts nur bis 65° n. Br. (IV. 1931. S. 56.)
- Carpodacus e. erythrinus* (PALL.) MERIKALLIO hat die Art in Kuusamo gehört, ferner soll sie in Muonio, Enare, Tana und Ponoj gesehen worden sein, was aber PALMÉN mit recht als unsicher bezeichnet. (VII. S. 140.)
- Pinicola e. enucleator*. (L.) Die Art brütet sogar in der Birkenzone, östlich bis Nuortti und dem Kolafjord, wo sie ihr Nest in Birkenbüschen anlegen soll. (IV. 1931. S. 60 und IV. 1932. S. 105.)
- Loxia c. curvirostra* L. Wir hörten 1932 einige Male, nicht aber auffallend oft, überhin fliegende kleine Trupps im Nadelwaldgebiet. Die Art wurde sogar in der Birkenzone in Petsamo gesichtet. (IV. 1931. S. 63.)
- Loxia pytyopsittacus* BORKH. Diese Art hat eine südlichere Verbreitung als der kleinere Verwandte. Jedoch wurde sie in Südlappland einige Male angetroffen und hat möglicherweise in Zapfenjahren ihre Wanderungen auch nördlicher ausgedehnt. (V. S. 72.)
- Loxia leucoptera bifasciata* (BREHM.) In Kittilä wurden 10.III. 96. ♂ und ♀ lebend gefangen. (V. S. 74.)
- Fringilla c. coelebs* L. Ich hörte nicht, noch sah den Vogel nördlicher als in Sodankylä, in Südlappland ist er auch anderswo ungef. bis 67° noch allgemein. Nördlicher seltener, doch wurden Nester gefunden in Kittilä, Muonio, Enare; Südvaranger. Gesehen wurde er ausserdem in Enontekis, Pasvik, Nuorttijärvi. (VII. S. 173.) Ankunft in Kittilä ♂ 16. IV, ♀ 28. IV. 28. (cf. XI. 1929.)

Fringilla montifringilla L. Trotz des Schneewetters, sangen Bergfinken in Sodankylä am 2. VI. 32. Der sehr späte Frühling hatte auch das Nisten verschoben. Am 10. VI. fanden wir das erste Nest, mit 4 Eiern. Die meisten brüteten aber erst viel später, etwa vom 15. ab. Am 23. gab es viel Nester mit 5—7 Eiern, zum Teil schon bebrütet.

Der Bergfink lockt und warnt *sit, sit, sit*, weniger energisch, als der Baumpieper und der Trauerfliegenfänger. Ausserdem hört man fast ohne Unterbrechung den eintönigen Gesang *drs... drs... drs...* Die Eier sind bläulichgrün mit rotbrauner Wölkung und schwarzbraunen, etwas rötlichen Flecken, Punkten und Schnörkeln. Zuweilen ist die Grundfarbe von der rotbräunlichen Wölkung fast bedeckt, allein es gibt Eier, wo die Grundfarbe ganz dominiert und Schnörkelflecke um den Dickpol herum einen unregelmässigen Kranz bilden, oder über das ganze Ei verteilt sind. Diese ähneln Buchfinkeneiern, die Grundfarbe ist aber nicht so klar blau, wie bei diesen, sondern mehr ins Grün ziehend. Ein anderer Typus hat graubraune Grundfärbung und schwarzte Flecke und ähnelt roten Buchfinkeneiern, diese sind aber mehr rotflammig, die Bergfinkeneier wie etwas schmutzig. Ein seltener Typus ist graugrünlich, dicht bestreut mit bräunlichen Punkten und ähnelt Miniatureiern von *Turdus musicus*.

Die Eierschale ist matt oder schwachglänzend, ihre Form gewöhnliche Eiform, zuweilen spitzoval, sogar birnförmig, oder gleichmässig spitzewärts abnehmend; endlich gibt es fast runde Eier.

Das Nest des Bergfinken ist ebenso schön gebaut, wie das des Buchfinken und ähnelt diesem auch äusserlich sehr. Die Mulde ist aber noch wärmer, mit einer dünnen Schicht von Lemminghaaren und Federn versehen. Vgl. auch IV. 1932. S. 105.

Kommt hauptsächlich in der Nadelwaldzone vor, aber brütet auch in der Birkenzone. Ankunft in Sodankylä 30. IV. 28. (Cf. XI. 1929.)

Passer domesticus ssp. Wir sahen den Hausspatzen ungefähr 70 km nördl. von Rovaniemi bei Onnela, sowie in Sodankylä Kirchedorf (130 km). Nördlicher sahen wir ihn nicht, obgleich er zuweilen sogar in Petsamo gesehen worden ist. Der Hausspatz ist wohnhaft in Kittilä, Muonio, Enontekis, Enare (IV. 1931), nur in bewohnten Gegenden.

Passer m. montanus (L.) Selten in Lappland, doch hat Carpelan ein Nest in Vaitolahti auf der Fischerhalbinsel gefunden; ausserdem in Kittilä, Enare, Maunu und Karesuanto in Enontekis gesehen worden — möglich, dass es von Norwegen verflogene Exemplare sind. (V. S. 79 und IX. S. 4.)

Emberiza c. citrinella L. Nördlich von Rovaniemi verzeichnete ich 1932 die Art (♂ ♀) bei 24 km, bei Onnela, 90 km, 104 km, 150 km (♂ ♀), 170 km (♂ ♀), in Ivalo (295 km), Virtaniemi (348 km) ♂, bei Maluostari (525 km). Die Rasse der lappländischen Goldammern ist nicht näher untersucht worden. Ein ♂, das ich in Virtaniemi erhielt, unterscheidet sich nicht von typischen *E. c. citrinella*.

Auf den Fischerhalbinseln und den Inseln fehlt die Goldammer, sonst kann sie als regelmässiger Brutvogel in ganz Petsamo, wo Erdkulturen vorkommen, bezeichnet werden. (IV. 1931. S. 82.) KOPPERI fand die Art am 31. VII. 30 in Hetta, Enontekis (VIII.) Ankunftsdatum für Kittilä 9. IV. 28. (cf. XI. 1929).

Emberiza rustica PALL. Angetroffen in Kittilä, Salla und Sodankylä. (VII. S. 196 und IX. S. 4.)

- Emberiza hortulana* (L.) Ein ♂ sang am 2. VI. 32. genau an demselben Platz, wo wir den Vogel im Sommer 1931 antrafen, bei Onnela (IV. 1932. S. 106.) Weiter hörten wir ihn nicht in Lappland. Die Art hat doch in Muonio und Sodankylä gebrütet. (VII. S. 194.) Ein typischer Kulturvogel.
- Emberiza pusilla* PALLAS. Beim Pasvik-Fluss von Schaanning nistend gefunden. (V. S. 68.)
- Emberiza sch. schoeniclus* (L.) Die ersten Nester fanden wir am 24. VI. 32. in Salmijärvi in Petsamo (6, 7, 6 Eier). Sie bestehen aus Gras, die Mulde ist reichlich mit weissen Pflanzenstielen ausgelegt. Im Tundrengebiet fanden wir den Vogel nicht. (IV. 1932. S. 106.) KREUGER fand die Art in Kittilä allgemein brütend.
- Calcarius l. lapponicus* (L.) Das erste Nest mit 6 frischen Eiern fand ich 1932 auf der Fischerhalbinsel am 16. VI, wahrscheinlich hatte der Vogel schon früher, etwa am 10. VI, volle Gelege. Der Warnruf am Nest ist ungef. *dü-i-rü-dri* (das *dri* wie ein leiser Bergfinkenton, das *dü* erinnert an den Schneeammer.) Die Eier variieren sehr: es gibt graugrüne, gelbgraue, graubraune, das Grau am Dünnende dominierend, und rotbraune Eier. Der Dickpol ist oft dunkler, die Zeichnung besteht aus Flecken und Schnörkeln, oder die Eier sind wolkig oder fast einfarbig. Sie erinnern je nachdem an *Motacilla f. thunbergi*-Eier, Schilffammer, Felsenpieper Rotkehlpieper. Auch die Form variiert sehr, von gewöhnlichem Ei zu spitzovalem oder gleichmässig sich polwärts verengend. Brütet auf Torfmooren im Waldgebiet und auf der Tundra. (Vgl. auch IV 1932, S. 106.)
- Plectrophenax n. nivalis* (L.) Wir fanden am 16. VI. 32 auf der Lunnisaari im Eismeer ein Nest mit 6 etwas bebrüteten Eiern. In anderen Fällen sahen wir die Vögel einander am Boden jagen, die Flügel aufwärts gestreckt; das ♂ streckte den Hals, hielt den Schnabel offen. Der Balzgesang ist klangvoll *tritrituititri*, stärker als derjenige der Dorngrasmücke. (Vgl. auch IV. 1932. S. 106.) Bewohner der kahlen Fjelde und der Tundra. Ankunftsdatum für Kittilä 5. IV 28 (cf. XI. 1929).
- Melanocorypha c. calandra* (L.) Ein ♀ dieser südlichen Art wurde 16. IV. 05 bei Hestefos in Südvaranger von Schaanning erbeutet. (V. S. 111.)
- Galerida c. cristata* (L.) Ein ♀ wurde am 3. I. 83 in Sodankylä erbeutet. (IV 1931, S. 104.)
- Alauda a. arvensis* L. Im Sommer 1932 hörten wir die Lerche kein einziges Mal in Lappland. Sie brütet aber auf Erdkulturen in Sodankylä, Salla, Muonio und wurde besonders im Frühling, auch in Nordlappland und Petsamo, wo sie ausnahmsweise auf der Fischerhalbinsel gebrütet hat, gehört. (IV 1931, S. 109 und 1932, S. 107.)
- Eremophila alpestris flava* (Gm.) Am 16. VI. 32 sah ich auf der Fischerhalbinsel ein Nest dieses früh brütenden niedlichen Vogels: im Nest war ein Ei und ein grosses Junges. Beide Eltern brachten dem Jungen Futter, zum Neste hüpfend. Das Nest war ganz offen, in dem Rasen dicht an einem Häuschen (offenbar war die Neugierde der Kinder den übrigen Eiern im Nest verhängnisvoll gewesen). Die Vögel warnten *tü sipp, tü sipp* (die letzte Silbe an Goldammer erinnernd). Indem ich

unweit des Nestes auf dem Rasen lag, kamen die Vögel ganz nahe zu mir, die Warnrufe wurden klarer, kräftiger. Die Vögel waren natürlich an Menschen gewöhnt, sie waren aber trotzdem nervös und flogen immer wieder kleine Strecken. Das ♀ kam 4—6 m an mich heran, das ♂ schwand endlich. Das Junge war gelbdaunig, hervorspriessende Federn schwarz mit gelben Spitzen, seine Füße hell fleischfarben, Krallen weiss. Das Ei ähnelt einem Feldlerchenei, es ist aber mehr gelblich grau und hat einen etwas dunkleren Ring um den Dickpol. Das Nest bestand aus dürrerem Gras, die innere Bekleidung aus Pflanzendaunen und einigen Federn.

Bewohner der Tundra und der kahlen Fjelde, oberhalb der Baumgrenze. (IV 1931.)

Anthus t. trivialis (L.) Trotz der kalten Witterung, Schnee- und Hagelfall hörte ich am 2. VI 32, den Baumpieper in Sodankylä singen. In Nordlappland und Petamo ist diese Art viel seltener, als andere Pieper, wo sie überhaupt vorkommt. Im baumlosen Gebiet dürfte sie vollständig fehlen. (Vgl. auch IV 1932, S. 107.)

Anthus pratensis (L.) Diese Art gab mir im hohen Norden viel zu tun, besonders auf den Henöern. Alle Nester, die wir fanden, bestanden nur aus dürrerem Gras, wie diejenigen von *spinoletta littoralis*. Am 22. VI. 32, fanden wir Nester mit 6 bebr. Eiern. Auch die Eier sind oft von *spinoletta*-Eiern schwer zu unterscheiden, doch sind sie durchgehends kleiner. Beide Arten führen einen ähnlichen Balzflug aus: schief nach oben und wieder bodenwärts. Der Wiesenpieper singt zweisilbig *biri biri biri* . . . der Felsenpieper beschleiert *sb sb sb siggissig* . . . Der Lockruf des Wiesenpiepers ist spitzer und energischer, als derjenige des Felsenpiepers. Der Felsenpieper ruft auch gestreckt *psr*. In allen Zonen vorkommend.

Anthus rufogularis BREHM. Der Rotkehlpieper ist ein Bewohner der Eismeerbüste und der Tundra, sowie nassen Bodens in der Birkenzone und auf den Fjeldplateaus, wo die Vegetation aus Weidengebüsch und Reisern besteht. (IV 1931, S. 120.)

Anthus spinoletta littoralis BREHM. Noch am 22. VI 32, fanden wir Nester mit 5—6 frischen Eiern. Die Vögel sind am Neste scheu, warnen *st, st, st*. Die Eier sind graubraun, zuweilen etwas marmoriert, Übergangsformen von *A. pratensis*-Eiern fast unmöglich zu unterscheiden, um so mehr als auch letztere Art auf den Inseln, wo keine Haare zu Verfügung stehen, ähnliche Nester baut wie der Felsenpieper: einziges Nestmaterial dürrerem Gras.

Nistet auch auf den kahlen Fjelden in der Nähe des Eismeers. (IV 1932, S. 107.)

Motacilla f. flava (L.) Obgleich diese Art eine südliche Verbreitung hat, wurden Nester in Rovaniemi, Sodankylä und Muonio gefunden. (IV 1931, S. 125.) Die Lebensräume dieser und der folgenden „Rasse“ decken einander auf weiten Gebieten, weshalb sie nicht als geographische Rassen eines und desselben Rassenkreises betrachtet werden können. Sie sind eher verschiedene Arten, ähnlich wie *Carduelis l. linaria* und *C. holboellii*.

Motacilla (flava) thunbergi BILLB. Diese oder jedenfalls eine zu ihr nahestehende Form brütete 1932 ungemein zahlreich auf den Limingo-Wiesen. Beim ♂ war gar keiner, oder nur Andeutungen eines helleren

Striches vor und hinter dem Auge, der ganze Oberkopf bis unterhalb der Augen war dunkel schieferfarben. Das ♀ war bisweilen sehr hell weissgelb. Ich fand am 30. V. noch keine Nester. In Salmijärvi in Petsamo fanden wir 24. VI 32, Nester mit 6 Eiern. Die Eiform ist gewöhnlich oder spitzoval, aber auch länglich, die Farbe der Eier schön graugelb gewölkt. Die Nestmulde ist sehr sorgfältig mit roten Kapselstielen (seta) und verschiedenen Haaren, sowie Federn gestopft und ausgelegt. Betr. der Rassenfrage, vgl. vorige Form.

Motacilla c. cinerea TUNST. Einmal v. Schaanning am 24. VII, im Pasviktal und einmal bei Vadsö am Varangerfjord 13. VII 24, angetroffen. (Vgl. Verhandl. des VI. intern. Ornithologenkongr. S. 243—249.)

Motacilla a. alba L. Wir untersuchten mehrere Nester dieses bis in dem äussersten Norden (die kahlen Fjelde ausgenommen) brütenden Vogels. Am 30. V 32, bauten einige Nester in Liminka, während andere schon volle Gelege (7 Eier) hatten. In Sodankylä sah ich am 3. VI den Vogel am Kitinen-Fluss, wo es längs den Ufern noch viel Eis gab. In dem Schneegebiet sahen wir eine weisse Bachstelze beim 261 km nordl. von Rovaniemi (4. VI.), ferner in Ivalo (6. VI.), in Salmijärvi (7. VI.), wo sie aber noch nicht brütete. Auf der Fischerhalbinsel fanden wir am 18. VI. ein Nest mit 6 frischen Eiern und wieder in Salmijärvi 20—24. VI. Nester mit 4—6 frischen Eiern.

Die Eier sind sehr verschieden: feingepunktet aufweissem Boden, die Punkte graubraun; gröbere Flecke, oder Kranzbildung um den Dickpol. Einige Eier sind fast weiss, oder sie sind so dicht gepunktet, dass sie Anthus-Eiern ähneln. Die Form der Eier ist gewöhnliche Eiform oder spitzoval, seltener sind fast runde oder birnförmige Eier. Die Nester in Liminka und diejenigen in Petsamo sind ganz verschiedenartig gebaut; erstere aus feinen Wurzelfäden, fast ausschliesslich mit roten Pferde- oder Kuhhaaren ausgelegt, die zu einer filzartigen Masse verarbeitet werden; letztere aus Moos und Gräsern, mit weissen Pflanzenstielen und Lemminghaaren ausgelegt.

Bewohnt alle Zonen, die kahlen Fjelde ausgenommen. (IV. 1931. S. 132.) KOPPERI berichtet, dass die Weisse Bachstelze nach Kittilä am 20. IV. 30. angelangt war, wo damals noch tiefer Schnee lag. Nach MERIKALLIO Ankunft in Sodankylä 3. V, in Kittilä 29. IV 28.

Parus m. major L. In Südvaranger von SCHAANNING angetroffen worden. MONTELL hat die Art in Muonio als im Herbst und Winter streichend festgestellt. (Vgl. auch IV 1931, S. 140.)

Parus a. ater L. Sehr selten in Lappland, wurde jedoch in Muonio gesehen. (IV 1931, S. 144.)

Parus c. cinctus BODD. Vom 11. VI 32 an fanden wir Nester mit 5—10 Eiern. Die Nester waren sämtlich zu äusserst von Moos gebaut, das Innere bestand aus Lemminghaaren, Wolle und einigen Federn, alles zu einer filzartigen Masse verarbeitet.

Die Lapplandsmeise scheint sehr oft in alten Spechthöhlen (*Dryobates minor*) zu nisten, sie soll aber auch selbst ihr Nestloch in faule Baumstämme aushöhlen. KREUGER berichtet von einer Lapplandsmeise in Kittilä, die ihr Nest in einem Nistkasten angelegt hatte.

Die Eier ähneln anderen Meiseiern und sind z. B. von *Parus borealis*-Eiern kaum zu unterscheiden, es sei denn, dass die Flecke der ersteren mattbraun sind, während letztere auch schwarze Punkte hat. Das

trifft aber nicht immer zu. Vgl. auch unter *Phylloscopus trochilus*. Nistet auch in der Birkenzone. (IV 1931, S. 147.)

Parus atricapillus borealis SELYS. Die Mattkopfmieise ist in Lappland und Petsamo selten — ihr eigentliches Brutgebiet streckt sich nördlich bis ungefähr 67° n. Br. Ich fand aber am 2. VI 32, ein Nest in Sodankylä, 170 km nördl. von Rovaniemi (ungef. 68° n. Br.). Es enthielt 8 vielbebrütete Eier, dicht vor dem Ausschlüpfen. Der eine Elternvogel zeigte mir das Nest, indem er, mit offener Eile, von Baum zu Baum flog und von mir verfolgt, endlich am Nestbaum, einer morschen kleinen Birke, halt machte. Der andere Elternvogel sass auf den Eiern, und beide klagten dann um das Nest, das etwa 2·5 über dem Boden lag. Es war, wie gewöhnlich aus Wachholderbast gebaut, ferner recht viel Schafs- und Pflanzenwolle, etwas Lemminghaaren, sowie einigen Federn (vgl. die Nester der Lapplandsmeisen). Die Eier massen 15·3 × 12·2, 15·9 × 12·3, 15·1 × 12, 14·9 × 12·2, 15·6 × 12·3, 15·8 × 12, 14·8 × 12 mm. Das erste Ei muss ungef. um den 14. Mai abgelegt worden sein, was in Anbetracht des sehr späten Frühlings, mit viel Schnee und kalter Witterung, und des nördlichen Breitengrades als ein sehr frühes Datum zu bezeichnen ist. Vergleichshalber sei auf meine Nestfunde auf Manamansalo (64° n. Br.) verwiesen (20. V: „Tragen Nistmaterial im Schnabel“; 25. V: „♀ trägt Nistmaterial“; 17. VI: „Nest mit ganz kleinen Jungen“).

Ob es etwa ein Brutpaar von *Parus atricapillus lönnbergi* ZEDLITZ war (vgl. IV 1931, S. 149), gelang mir leider nicht festzustellen.

Was das in Bird.-Notes, S. 108 erwähnte Nest betrifft, möchte ich vermuten, dass es ein Nest von *Parus cinctus* gewesen ist.

Aegithalos c. caudatus (L.) Als streichend vielerorts in Lappland angetroffen, u. a. in Petsamo und Nuortti. (IV 1931, S. 152.)

Regulus r. regulus (L.) Das Brutgebiet des gelbköpfigen Goldhähnchens streckt sich nordwärts nur bis 65° n. Br., doch wurde die Art wiederholt auch in Lappland angetroffen, sogar in Südvaranger. (IV 1931, S. 154.)

Lanius e. excubitor L. Nur einmal sahen wir den Vogel, nämlich etwas südlich von Alamostari, am 14. VI. 32. Die Art brüdet in der Nadelwald- und Birkenzone, nirgends aber zahlreich. (IV 1931, S. 160.)

Bombycilla garrulus (L.) In Salmijärvi erhielten wir am 24. VI 32 ein Nest mit 5 frischen Eiern. Das Nest stand auf einer kleinen Kiefer auf sehr nassem Grund. KREUGER fand am 1. VII. 18. in Kittilä ein Nest mit 6 frischen Eiern.

Der Seidenschwanz brüdet im Nadelwaldgebiet. Er scheint sein Brutgebiet nach Süden zu erweitern; Brüten an vielen Orten, sogar in Mittel- und Südfinnland konstatiert worden. (IV 1931, S. 166.) Im Sommer 1932 erhielt ich briefliche Mitteilung vom Brüten der Art in den Schären bei Nykarleby. (63° 31' n. Br.) Gesehen wurde die Art in Sodankylä so spät wie am 18. XI 28 (Vgl. XI. 1929.)

Muscicapa s. striata (PALL.) Wir sahen die Art nur in Ivalo am 6. VI, 1932, wo noch voller Winter mit viel Schnee herrschte. In der Nacht 5/6. VI und noch am Tage fiel immer mehr Schnee, sodass die Insektenfresser, die ein Schneegebiet von etwa 45 km überflogen hatten, und hier immer noch eine Schneelandschaft fanden, offenbar dem Hunger-

tode zum Opfer fallen mussten. In Petsamo fanden wir die Art nicht, sie dürfte aber dort als seltener Brutvogel im Nadelwaldgebiet vorkommen. (IV 1931, S. 170.)

Der graue Fliegenfänger ist vielerorts in Nordlappland im Waldgebiet angetroffen worden. KREUGER fand am 7. VII. 18 in Kittilä ein Nest mit 3 Jungen und 2 Eiern.

Muscicapa h. hypoleuca (PALLAS.) Am 7. VI. 32. hörten und sahen wir ein singendes ♂ in Salmijärvi. Die Art hat früher im Pasviktal (Salmijärvi) genistet. (IV 1931, S. 172.) Im Sommer 1931 sahen wir den Vogel in Virtaniemi. (IV 1932, S. 108.)

Vielorts in Nordlappland angetroffen. Brutvogel des Waldgebiets.

Phylloscopus collybita abietinus (NILSS.) In Lappland selten, wurde bis nördl. 68° 20' als Brutvogel festgestellt. (IV 1931, S. 178.)

Bewohner des Nadelwaldgebiets.

Phylloscopus trochilus acredula (L.) Bei Onnela (an der Grenze zwischen Rovaniemi und Sodankylä) hörten wir am 2. VI 32 den Gesang eines Fitislaubsängers. Wahrscheinlich war er schon viel früher angelangt. In Salmijärvi sangen wohl mehrere am 7. VI, es wurden aber einstweilen keine Nester gefunden. Die Eiablage begann ungefähr am 15. VI.

Die Grundfarbe der *Phylloscopus*-Eier ist nicht so klar, wie die der *Parus*-Eier, die Flecke oft wie gekleckst, so dass sie von letzteren leicht zu unterscheiden sind, welche ja immer distinkte Flecke und Punkte haben.

Am Gesang der von mir verhörten Fitisse konnte ich keinen Unterschied von südfinnischen Laubsängern feststellen. Gesangsvarianten gibt es natürlich, das kommt aber auch im Süden vor. Sie sangen sehr oft auf dem Wipfel einer Birke. Ein von mir erlegtes Stück hat eine etwas abweichende Flügelformel, indem die IV. Handschwinge kürzer ist, als die III. (sollte mindestens gleich lang sein). Die Flügelspitzen waren aber abgenutzt. Sein Schnabel ist nur 9 mm (gegen 10—11 normalerweise).

Bewohner aller Zonen, ausser der kahlen Fjelde. Nach Merikallio im Gebüsch auf der Fischerhalbinsel. Ankunft in Kittilä 14. V 28, (Cf. XI 1929.)

Phylloscopus trochilus evermanni (Bp.) Im nordöstlichen Finnisch-Lappland, den Grenzgebieten Russisch-Lapplands. Die Grenzen zwischen dieser Rasse und der Nominatform sind nicht festgesetzt. (IV 1931, S. 183.)

Phylloscopus b. borealis (BLAS.) Diese Art dürfte recht spät, Ende Juni, zu brüten anfangen. Im Sommer 1932 weder hörten, noch sahen wir sie (IV 1931, S. 109). Brutvogel von Sodankylä nordwärts bis einschl. Petsamo, auch im westlichen Nordlappland. Das Nest wurde in Finnisch-Lappland erst ein paarmal gefunden; das eine war in einer Höhlung am Boden angelegt und bestand aus dürren Gräsern und Moos und sah wie ein Fitis-Nest aus; in der Mulde fanden sich aber keine Federn.

Bewohnt das Waldgebiet.

Acrocephalus schoenobaenus (L.) Ich hörte im Sommer 1932 singende ♂ ♂ im *Salix*-Gebüsch auf Gross-Henö, konnte aber kein Nest finden. Höchst wahrscheinlich brütete die Art dort.

Dieser Vogel hat eine eigentümliche Verbreitung in unserem Lande. Er ist auf geeigneten Lokalitäten häufig in Südfinnland bis 61° 50', längs der Westküste bis 65° — auf den Limingo-Wiesen fand ich im Gebüsch an kleinen Bächen viele singende ♂♂ auf etwa 10 qm! — nördlicher ist er wieder selten. Aber im Tana Flusstal und in Südvaranger ist er häufiger, im Petsamo-Flusstal sehr selten. Im Innern des Landes einzelne Funde, dagegen in Sodankylä und Enare häufig. (IV 1931, S. 198.) KREUGER fand die Art in Kittilä. Auf Henö im Sommer 1932 zum ersten Mal gehört.

Im Sommer 1931 hörten wir den Vogel in Ivalo. (IV 1931, S. 109.)

Sylvia borin (BODD.) Diese Art, die eine südliche Verbreitung hat, wurde einmal in Tana und zufälligerweise in Petsamo angetroffen. (IV 1931 S. 206.)

Sylvia a. atricapilla (L.) Die Art, die eine südliche Verbreitung hat (Nordgrenze etwa 66°), ist auf der Kola-Halbinsel festgestellt worden. (X S. 159.)

Turdus pilaris L. Die Wachholderdrossel ist in Petsamo viel seltener, als die Weindrossel, etwa im Verhältnis 5 : 60. Im Tundragebiet sah ich sie überhaupt nicht, sie brütet aber an steilen Abhängen an der Meeresküste. Nester mit 5—6 frischen oder bebr. Eiern fanden wir 10—24. VI. (In Liminka fand ich am 30. V ein Nest mit 3 bebr. und eins mit 5 fast frischen Eiern.) Die Nester sind grösser, als diejenigen des *T. musicus* und von grösseren Gräsern bzw. Halbgräsern gebaut und im Bau fester, kompakter. Auch fand ich in Lappland kein Nest mit verhältnismässig hart gemauerter Nestmulde, eine Bauart, die ich wenigstens einmal in Südfinnland konstatiert habe. Die Nester standen sämtlich auf Kiefern, dicht am Stamm oder auf einem Ast, während die allermeisten Weindrosselnester am Boden, oder nur wenig über demselben in einem Busch angelegt waren. (Im Küstengebiet am Eismeer, wo keine Bäume zur Verfügung stehen, legt die Wachholderdrossel ihr Nest in Spalten an steilen Felsen an.)

Die Eier sind grösser und gröber gefleckt, als die der kleineren Verwandten, die Form wechselt auch hier sehr, von sehr länglichen bis fast runden. Die Schale der Eier ist gröber, zuweilen „geriefelt“, sie machen dann den Eindruck, als wären sie stark bebrütet, obgleich sie ganz frisch sind. Grössere Serien machen einen deutlicher braunen Eindruck als die Eier von *T. musicus*, welche mehr grün sind, mit braunem Anhauch. Trotz all dieser Merkmale sind kleine, m. od. w. einfarbige (dicht gepunktete), oder grünliche Eier usw., von *T. musicus*-Eiern nicht zu unterscheiden. Ich besitze das Ei einer Ringdrossel aus der Schweiz, das einem bläulichen, braungefleckten *pilaris*-Ei täuschend ähnlich sieht. Auch *T. merula*-Eier sind oft von *pilaris*-Eiern nicht zu unterscheiden.

KREUGER fand so spät wie am 17. VII 18 in Kittilä ein Nest mit 5 schwach bebrüteten Eiern.

Turdus v. viscivorus L. Die Misteldrossel ist in Lappland ein seltener Brutvogel. (Sodankylä, Salla, Muonio, Enare, Utsjoki, Nuorttijärvi.) Vgl. IV 1931, S. 221.

Bewohner des Kiefernwaldgebietes.

Turdus ph. philomelus BREHM. Die Singdrossel brütet überall im Nadelwaldgebiet, in Petsamo jedoch sehr selten : auf ungef. 50 Weindrosseln

eine Singdrossel. Das Nest sieht dort Nestern aus Südfinnland ganz ähnlich: die Innenseite der Mulde ist mit feuchtem Sphagnum ausgelegt, das getrocknet eine harte, ebene Fläche bildet. In Ivalo sahen wir am 6. VI 32 eine Singdrossel auf dem Schnee, dicht beim Wohnhaus, umherhüpfen. Sie hatte eine Schneezone von ungef. 45 km überflogen. KREUGER fand so spät, wie am 16. VII 18, in Kittilä ein Nest mit 4 Jungen und 1 Ei. Ankunft in Kittilä 1. V 28, (Cf. XI 1929.)

Turdus musicus L. In ganz Lappland sehr zahlreich, auch auf der Tundra. (IV 1932, S. 108.) In Salmijärvi gab es noch am 8. VI 32, nur einzelne Nester, ich fand eins mit 3 Eiern. Vergleichshalber sei erwähnt, dass ich bei Helsingfors am 15—16. V Nester mit 6 bebrüteten Eiern fand. Sehr viele Nester, die ich in Lappland fand, standen am Boden, gewöhnlich in einem Busch, oder auf einer kleinen Birke dicht am Stamm, auf einem Baumstumpf u. s. w. (vgl. *Turdus pilaris*).

Die Eier variieren sehr und sind in einigen Fällen von *Pilaris*-Eiern sehr schwer, ja unmöglich zu unterscheiden. Es gibt Eier mit grüner und grünblauer Grundfarbe, die braunen Flecke sind entweder sehr dicht und undeutlich, zuweilen sind sie deutlicher markiert, wie bei *T. pilaris*. Einige sind am Dickpol dunkler beschattet, oder mit einem Kranz versehen. Der Gesamteindruck von langen Serien ist grünlich, graugrün, blaugrün mit braunem Anhauch in höherem oder geringerem Grade. Die Form ist gewöhnliche Eiform, es gibt aber ziemlich runde oder spitzovale, weniger oft gleichmässig sich verengende Eier — birnförmige Eier sind wohl als Ausnahmen zu betrachten. Die Schalenoberfläche ist in allgem. glatter, als bei *T. pilaris*, es gibt aber Eier mit rauher, gleichsam geriffelter Schale, als ob sie stark bebrütet wären (ähnliche Eier auch bei *T. pilaris*). Die Grösse wechselt sehr (Länge 21·3—28·8), die längsten sind sehr länglich oval; Breite 17·3—20·4. Die kleinsten Eier ähneln grossen Blaukehlcheneiern, die grössten, fleckigen, mit bläulicher Grundfarbe, den *T. pilaris*-Eiern.

Betr. des Zuges vgl. unter *Anser fabalis*. Bewohnt alle Zonen ausser die kahlen Fjelde.

Turdus t. torquatus L. Seltener Brutvogel in Nordlappland. (IV 1931, S. 233.) Bewohner der kahlen Fjelde und der Tundren oberhalb der Baumgrenze. Ein Nest wurde dicht am Eismeer beim Aittafjord an einem Bergabhang gefunden. (XI 1924.)

Oenanthe oe. oenanthe (L.) Den Steinschmätzer verzeichnete ich 1932 in Lappland bei Onnela, auf dem Raututunturi, Kaunispää — ziehend über das Schneegebiet, vgl. unter *Anser fabalis* —; in Ivalo, ♂ ♀ auf dem Schnee umherhüpfend; in Salmijärvi 8. VI., auf der Fischerhalbinsel 16. VI, auf Henö 20. VI; 34 km südlich von Trifona, auf dem Petsamontunturi, wo immer noch Schnee lag, obgleich die Birken schon grünen; wieder am 26. VI auf dem Kaunispää. Bewohnt alle Zonen. Ankunft in Kittilä 7. V 28, (cf. XI 1929).

Saxicola r. rubetra (L.) Für Nordlappland muss der Wiesenschmätzer als recht selten betrachtet werden; wir sahen ihn dort nicht, weder im Sommer 1932, noch im vorigen Sommer. In Muusola (4 Meilen S. von Rovaniemi) sah ich ein Ex. an einer Drahtleitung sitzen. Vgl. auch IV 1931, S. 245: „Brutvogel im ganzen Lande bis nach Enontekis und Petsamo.“

- Phoenicurus ph. phoenicurus* (L.) Brütet in ganz Lappland, sogar im arktischen Gebiet, wo er aber selten ist; um so zahlreicher ist der Gartenrotschwanz im Nadelwaldgebiet, weniger zahlreich im Fjeldbirkengebiet. In Ivalo sah ich am 6. VI 32 ein ♂, es gab viel Schnee und fiel immer mehr. Der Vogel hielt sich in einem Hof auf, wo er an geeigneten Stellen Schutz suchte. In Salmijärvi fanden wir volle Gelege, 8 Eier, von ungef. Mitte Juni. Die Nester sind sehr warm gebaut aus Moos, Pflanzenflaum, Bast, dürren Blättern und grossen weissen Federn. Ankunft in Kittilä 15. V 28, (cf. XI 1929.)
- Phoenicurus ochrurus gibraltariensis* (Gm.) Ein ♂ wurde am 3. V 02, von Schaaning in Südvaranger erbeutet; ein zweites Exemplar, ein ♂, wurde im Dez. 1882 auf Moskuuaara in Sodankylä erlegt, ein ♂ am 13. V 03 in Muonio gesehen. (IV 1931, S. 253).
- Luscinia s. svecica* (L.) Am 7. VI 32, hörten wir in Salmijärvi in Petsamo singende ♂♂ und sahen Vögel paarweise, sie brüteten aber erst eine Woche später. Das ♂ führt einen Balzflug aus, der ungefähr demjenigen des Steinschmätzers ähnelt, der Gesang hat dann auch etwas Ähnlichkeit mit ihm. Aber das Blaukehlchen fliegt im Kreise. Es sass oft auf dem Wipfel einer verkümmerten Birke, die für Nordlappland so charakteristisch sind (nicht mit der Zwergbirke, *Betula nana*, zu verwechseln). Am Boden liefen ♂ und ♀ hinter einander her, immer wieder stehen bleibend, aufguckend. (12. VI.) Das Nest ist ganz unansehnlich, eins bestand nur aus dürrer Gras, die Mulde mit weissem Flaum ausgelegt, ein zweites Nest nur aus Gras. Der äussere Bau besteht aus Moos und dürren Blättern. Die Eier sind entweder gelbgrau oder grüngrau, oft am Dickpol gleichsam gebrannt, oder sie sind fein punktiert, wie kleine *Turdus musicus*-Eier, gewölkt, oft einfarbig, an *Motacilla flava thunbergi*-Eier erinnernd. Die Eiform ist gewöhnlich, oder spitzoval, zuweilen aber ziemlich rund oder gleichmässig sich nach beiden Enden verengend. Ankunft in Kittilä 17. V 28 (cf. XI. 1929). Bewohnt alle Zonen, die kahlen Fjelde ausgenommen.
- Erithacus r. rubeculus* (L.) Das Rotkehlchen wurde in Kuolajärvi (67° n. Br.) brütend angetroffen; nach Jägerskiöld wurde die Art auch in Tuloma-Lappmark (69°) gesehen. MERIKALLIO verzeichnet (XI 1925.) in einem populären Aufsatz den Vogel unter den Bewohnern der Tundra. Jedenfalls muss m. E. das Rotkehlchen in Nordlappland als eine Ausnahmeerscheinung bezeichnet werden.
- Prunella m. modularis* (L.) Überhaupt bei uns recht sparsam; in Lappland wurden Nester gefunden in Muonio, Enare, Utsjoki, Südvaranger. (IV 1931, S. 268.) Bewohner des Waldgebietes.
- Cinclus c. cinclus* (L.) Am 24. VI 32 erhielt ich in Salmijärvi zwei Nester mit je 4 und 5 Eiern. Es fiel mir auf, dass diese Eier die gewöhnliche Eiform haben, wohingegen ein Ei der mitteleuropäischen *Cinclus*-Rasse in meiner Sammlung eine sehr gestreckte Form hat. Die Eier haben annähernd die Form und Grösse von *Dryobates major*-Eiern, nicht aber glatte Schale, sondern eine rauhere Oberfläche und kleine Furchen in der Schale. Das Nest ist eine Anhäufung von dürrer Laub (*Betula alba*, *Salix*), Gras, Moos.

Bewohner der Nadelwald- und der Birkenzone. KREUGER fand flügge Junge der Art in Kittilä am 15. VII 18.

Hirundo r. rustica L. Am 18. VI 32 sah ich in Kervanto auf der Fischerhalbinsel zwei Gabelschwalben, sie brüteten aber nicht dort. Ich blieb dort mehrere Tage, sah sie aber nicht mehr. Diese Art ist in Nordlappland viel seltener, als die Fensterschwalbe, wo sie überhaupt brüdet. Doch gibt es Brutnachweise, oder die Art wurde gesehen in Sodankylä, Enare, Enontekis, Tana, Pasvik, Südvaranger, Kervanto und Vaitolahti auf der Fischerhalbinsel. (IV 1931, S. 279; vgl. auch IV 1932, S. 110.) In Kittilä selten (IX.)

Nur in bewohnten Gegenden brütend.

Hirundo d. daurica L. Ein Exemplar wurde in Pasvik, Südvaranger am 31. V. 05 erhalten. (IV 1931, S. 282.)

Delichon u. urbica (L.) Die erste Fensterschwalbe zeigte sich 1932 in Salmijärvi am 10. VI, sie schwand aber wieder. Bis zu diesem Tage war es kaltes Wetter gewesen mit E-Wind, der 10. war sonnig und wärmer. In der Nacht 11/12. VI ging der Wind nach SE über, 4 Schwalben zeigten sich am Morgen. Diese blieben, und es fanden sich weitere 8 ein, die hier brüteten. (Vgl. auch IV 1932, S. 110.)

Die Fensterschwalbe brüdet in grossen Kolonien und ist in Nordlappland viel häufiger, als die Gabelschwalbe. Bei Kevujoki in Utsjoki brüdet die Art an Bergwänden (IV 1931, S. 284.), ebenso nach Kopperi an Felswänden im Mallatunturi, in Enontekis, wo er 18. VII 30 Junge im Nest fand und im Saanatunturi ebd. Ankunft in Sodankylä 26. V 28, in Kittilä 20. V. 28 (cf. XI. 1929).

Riparia r. riparia (L.) In Liminka hatte die Uferschwalbe am 30. V 32 noch nicht fertige Nester. Im Sommer 1931 untersuchte ich in Ivalo am 23. VI mehrere Nisthöhlen, fand aber noch keine einzige besetzte Höhle. Im Sommer 1932 sah ich Uferschwalben in Sodankylä 2. VI und in Salmijärvi in Petsamo erschienen am 12. VI gleichzeitig mit Fensterschwalben einige Uferschwalben. Vgl. auch IV 1932, S. 110. Bewohnt auch Zonen, wo passende Nistgelegenheiten sich bieten, die kahlen Fjelde ausgenommen.

Apus a. apus (L.) Bis zum Polarkreis gemein, weiter nordwärts nicht alljährlich vorkommend. Hat in Sodankylä, Muonio und Pasvik gebrüdet und wurde in Tuntsa und bei Nuorttijärvi 68° 30' gesehen. Wir sahen die Art nicht nördlicher, als 68° 40'. (IV 1932, S. 110.)

Caprimulgus e. europaeus L. Nach Ornithologia Fennica (1932, S. 64.) will Herr HELLEMAA die Art „zwischen Sodankylä und Enare“ gesehen haben. Wenn eine Verwechslung der Art nicht vorliegt, was nicht ausgeschlossen ist, so ist das der nördlichste bisherige Fundort. Sonst nicht in Lappland angetroffen.

Merops apiaster L. Während eines Schneesturmes wurde ein Exemplar dieser Art am 6. VI 65 in Muonionalusta lebend gefangen. (IV 1931, S. 299.)

Upupa e. epops L. Diese Art ist als Irrgast u. a. in Vaitolahti auf der Fischerhalbinsel erbeutet worden, u. zwar im Herbst 1924. (IV 1931, S. 301.)

Coracias g. garrulus L. Ein Exemplar wurde in Varanger, Okt. 1868 erbeutet. (VII, S. 403.)

Picus c. canus GM. Einmal beim Tulomajoki in Russisch-Lapland (69°) erbeutet worden. (IV 1931, S. 310.)

Dryobates m. major L. Brütet sparsam in Petsamo. Ein Nest mit Jungen wurde in Utsjoki gefunden, ferner ist die Art vielerorts in Lapland gesehen worden. (IV 1931, S. 314.) KREUGER sah ein Exemplar in Kittilä am 10. VII 18.

Bewohner des Nadelwaldgebietes.

Dryobates m. minor L. Brütet im Nadelwaldgebiet und in der Birkenzone. In Salmijärvi fanden wir 1932 mehrere Nester mit 1—7 Eiern 10—24. VI. Vgl. auch IV 1932, S. 111.

Picoides t. tridactylus L. Nester des Dreizehenspechts wurden in Enare und Muonio gefunden. Ist in Lapland nicht selten, doch sahen wir die Art nicht. Nach KREUGER in Kittilä die häufigste Spechtart. Bewohner des Nadelwaldgebietes und der Birkenzone.

(Schluss folgt.)

A KENDERIKE (CARDUELIS CANNABINA) FÖLDÖN FÉSZKELÉSE.

Írta: DOBÓI DOBAY LÁSZLÓ, Dicsőszentmárton.

(Szövegrajzzal.)

A pintyfélék családjának tagjai közül — a sármányokat kivéve — egyetlen egy sem fészkel olyan alacsonyan, mint a kenderike. Fészket Erdély legkülönbözőbb pontjain nagy mennyiségben volt alkalmam találni, de a legmagasabb is csak 117 cm magasságban állott a talaj felett.

Ha végigszaladok idevonatkozó jegyzeteimen, a következő eredményre jutok: Udvarhely, Csík (csak gyéren!) és Háromszék megyében túlnyomóan kökény- és galagonyabokrokban (85%), vízmosásos, szakadékos és meredek helyek erdeinek szélén kecskerágtá bükkbokrok csúcsában (10%) és borókabokrokban, *Juniperus communis* (5%) épít.

Alsó-Fehér, Hunyad és Kolozs megyékben kizárólag kökény- és galagonyabokrokban igen alacsonyan, sokszor egy magasságban a *Sylvia borin*-nal. Vertikális irányban legmagasabban a Hargita lábánál, azon a ponton találtam, hol az oláhfalva—csíkszeredai országutat a Tolvajos-patak átszeli, tehát 970 m magasan, egy útmenti tisztás szélén, *Juniperus*-bokorban.

Az említett helyeken legszívesebben erdőkre dülő, bokrokkal többé-kevésbé sűrűn benőtt füves legelőkön telepszik meg, mérsékeltlen legeltetett területek, valószínűleg a gazdagabb rovarélet miatt, látszólag kedvére vannak.

Erdély centrális területein, nevezetesen a Mezőségen, s a közvetlen szomszédos területeken a kenderike fészkelési módjában érdekesen

alkalmazkodott a terepviszonyokhoz. A hegytetőkön itt-ott még ma is meglévő csepleszerdők számításba nem jönnek, de mert az égető napnak kitett meredek, kopár oldalakban, ahol egy-egy árvalányhajbokr tengődik csupán, összes életfeltételeit megtalálja, nem ragaszkodik többé a bokrokhoz, hanem egyszerűen a földön építi meg fészket. Fészkelésének ez az új módja azonban magán hordja az átmenet bizonytalanságának minden jellegét, és semmiben sem hasonlít, elhelyezését illetőleg, a *Motacilla alba*, az *Alauda arvensis* vagy *arborea*, az *Anthus campestris* vagy a Pratincolák fészkeihez. Ezek többnyire laza építmények, melyek gödröcskéiből, hol építve vannak, könnyen kivehető s rétegesen egymásra halmozott anyagok alkotják, melyek könnyen széthullanak.

A kenderike fészket e helyeken olyan pontra építi, ahol több apró földrepedés egy centrálisan fekvő, mondjuk nagy férfiökölnyi lyukban szalad össze. Ilyen helyek, különösen hosszú lefutású vízmosások mentén gyakran adódnak, az ilyeneket azonban kerüli, mert tudja, hogy fészket már az első záporpatak megsemmisítené.

Kiváló helyismerettel olyan helyeket választ ki, hol a rendszerint szikes talajnak repedései, a szárazság, forróság következtében keletkeztek.

Az alépítmény mindig száraz gyökerekből áll, néha olyan méreteken, amely a kicsiny madár teherbírását nagyon is próbára teszi. Ezek rendszerint a szomszédos szántásokból kerülnek ki. Ha a leendő fészkek alapozása úgy ahogyan, megvan, következik a legnehezebb munka, *a fészkek oldalainak biztosítása, a repedésekbe való bekötés útján*. Ez kizárólag hosszú, szálas és lehetőleg egyenes gyökerek útján történik, melyeket elsősorban az oldalrepedésben helyez el, s egyik végét bizonyos hosszában beleszővi a fészkek falába. Az alépítménybe sok apró földdarabocskát kever, amelyek esős időjárásnál átnedvesedve, majd újból megszáradva, a fészkek alépítményét képező durva gyökereket cement módjára összekötik. Hogy ez a föld tényleg építőanyag, és nem véletlen folytán került bele az építmény aljába, nagyon szépen konstatálhattam különösen egy esetben, mikor is a fészkek alatt egy jó arasznyi mély űr volt, melybe a fészkek mintegy belecsüngött, úgy, hogy ezek a kukoricaszem nagyságú földdarabkák sem alulról, sem oldalvást nem kerülhettek a fészkek aljába és falazatába.

Fentiekből könnyen érthető, hogy az építmény külső alakját illetőleg mindig asszimmetrikus, néha dülény, majd háromszög alakú, s az így összeszótt anyag legalkalmasabb pontján van elhelyezve a tulajdonképeni tojóágy, amely 28—32 mm mély s csaknem kizárólag tehénszőrből s néhány apró tollból van szép simán kimélyítve. Igen gyakran akadnak *Arvicola*-szőrpamacsok is, melyek az eső által szétporlasztott ragadozó-köpetekből kerülnek elő.

A legérdekesebb fészkek, melyet 1915 május 3-án találtam a Dicső-szentmártonhoz tartozó Sárospatak-dűlőben, négy szárnyal volt beépítve a talajba.

E fészeknek vázlatos rajzát mellékelem, mint amely minden gyatrasága mellett is legalkalmasabb módon teszi érzékelhetővé a fészkek alakját. Ezt a fészket csak gondos munkával lehetett zsebkés segítségével kiásni a földből, s oly szilárd építmény volt, hogy leg-hosszabb szárnyánál fogva, mint egy nyeles serpenyőt. vittem haza.

Ez a fészkek sokáig megvolt, 1918-ban, költözködésem alkalmával azonban elkallódott. Tekintettel arra, hogy a kihasználatlanul heverő bokros helyek folyton fogynak, kíváncsi vagyok, e változás folytán gyakoribbá válik-e a kenderike földön való fészkelése vagy más úton fog alkalmazkodni az adott helyzethez, mert nálunk (lásd CHERNEL-t) soha nem fészkeltek fákon, ráadásul 6 méter magasan. Ilyen magasságban nálunk még a *Chloris* sem fészkel soha!

NISTEN VON CARDUELIS CANNABINA AUF DEM ERDBODEN.

Von L. v. DOBAY, Dicsőszentmárton.

(Mit 1 Abbildung.)

Das Nest des Hänflings, der unter unseren Finkenvögeln mit Ausnahme der Ammern am niedrigsten baut, fand ich in Siebenbürgen sehr oft, doch nie höher als 117 cm über dem Erdboden. Nach meinen Aufzeichnungen fand ich das Nest in den Komitaten Udvarhely, Csík (nur spärlich) und Háromszék vorwiegend in Schlehen- und Weissdornsträuchern (85%), auf abschüssigen Lehnen am Waldrand im Wipfel von durch Ziegen benagten strauchförmigen Buchen (10%) und Wachholder (5%). In den Komitaten Alsó-Fehér, Hunyad und Kolozs ausschliesslich in Schlehen und Weissdorn. Der höchste Punkt in vertikaler Richtung, wo ich noch ein Nest

fand, befand sich am Fusse der Hargita in 970 m Höhe u. zw. in einem Wachholderstrauch.

Der Hänfling bevorzugt an den genannten Orten mässig benutzte Viehweiden, die mit Sträuchern bewachsen in der Nähe von Wäldern gelegen sind. In der Mezóség und Umgebung hat sich der Hänfling mit seinem Nestbau in interessanter Weise den Bodenverhältnissen angepasst. Auf den dortigen steilen und kahlen Berglehnen, wo selbst Reihergräser nur spärlich fortkommen, baut er sein Nest auf dem Erdboden. Das Nest ist aber durch seine Lage ganz verschieden von den Nestern anderer am Erdboden nistenden Vögel, z. B. Lerchen, Pieper, Bachstelzen. Der Hänfling baut nämlich sein Nest auf einer Stelle, wo mehrere kleine, durch Sonnenhitze verursachte Erdsprünge in eine zentralgelegene Vertiefung zusammenlaufen. Die Unterlage bilden trockene Wurzeln, die Nestseiten werden durch längere Wurzeln gestützt, die mit einem Ende in die Erdritzen geführt, mit dem anderen aber in die Nestseiten hineingewebt werden. In der Unterlage des Nestes findet man viele kleine Erdklümpchen, die bei Regen durchnässt und dann wieder trocken werden und die Unterlage bildenden Wurzeln zementartig zusammenfügen. Das Innere des Nestes besteht fast nur aus Rindhaaren und einigen Federn. Auch Haare von Feldmäusen fand ich schon darin, die von durch Regen zerstörten Raubvögelgewöllen herstammten.

Das interessanteste Hänflingsnest, in den Boden wie beschrieben hineingebaut, fand ich am 3. Mai 1915 bei Diesószentmárton. Ich konnte es nur mit Hilfe meines Taschenmessers aus dem Erdboden herausgraben, so fest war es an 4 Seiten in den Erdboden verankert. Da die mit Sträuchern bewachsenen Gebiete ständig abnehmen, bin ich neugierig, ob der Hänfling häufiger auf dem Erdboden bauen wird, oder auf andere Weise sich den gegebenen Verhältnissen anpassen wird.

DIE SPINNEN ALS VOGELNAHRUNG.

Von: G. v. KOLOSVÁRY.

(Mit 1 Abbildung.)

1. *Trochosa singoriensis* Laxm.

Diese Spinne wurde im Magen eines Rotfussfalcken (*Falco vespertinus* L.) schon von ERNST CSIKI und auch von mir in *Falco tinnunculus* L. gefunden. Diese Funde konnten aber bisher nur als interessante Erscheinungen betrachtet werden, deren Bedeutung erst durch einem neueren Fund bemerkenswert gesteigert wurde.

Am 8. Mai 1932 wurde nämlich in Büdszentmihály, Kom. Szabolcs, ein Turmfalke geschossen, dessen Magen neben unbedeutenden *Gryllus*-Resten mit *Trochosa singoriensis* Resten (s. Abbildung) gefüllt war. (Mir von DR. VASVÁRI überlassen.) Gewicht des Mageninhaltes 14 g. Gesamtzahl der Spinnenfüsse cca. 89. Diese Zahl mit 8

dividiert gibt 11.125; woraus folgt, dass der Magen 12 Individuen enthielt, abgesehen von 1—2 weiteren, welche schon in den Darm übergingen.

Die Spinnen waren nicht die ganz grossen Exemplare, sondern typische Frühlingsjunge in der Grösse von 2—2.5 cm. Die Cheliceren bieten der Verdauungswirkung des Magens den stärksten Widerstand, besonders die *Maculae basales*. Dadurch kommen auch diese *basalen Maculae* in eine nähere Beleuchtung und es rechtfertigt sich der Satz, dass die Schichtung ihres Chitins die Vermehrung des Widerstandes der Chitinhaut bezweckt und dass sie als starke und feste Oberflächen durch ein mikroskopisches Gelenk der Oberfläche der Cheliceren im Leben angefügt sind, und so beim Öffnen der Chelicere

52 Beine.

3 ganze Tiere mit
10 Beinen.

Cephalothorax und
Abdomen mit
Beinen.

Kleine Überreste,
Abdomen, und
Chelicere.

Phot. Verfasser.

Trochosa singoriensis aus dem Magen eines Turmfalken.

zur Vermittlung von Druckgefühlen dienen. Die 12 Individuen waren in 181 leicht erkennbare Fragmente zerfallen und hatten von ihrem Gewicht während der Verdauung ziemlich viel verlorn. Der Mageninhalt wog, wie erwähnt, 14 g. Das Gewicht der lebenden Spinnen in der bezeichneten Grösse beträgt nach meinen Messungen (s. meine Arbeit) cca. 2 g. Bei 12 Individuen müsste so das Gesamtgewicht 24 g betragen. Die Verdauung nahm also schon 10 g ab. Die erste Hälfte der Verdauung geschieht also bei *Falco tinnunculus* L. schon im Magen. Noch zwei *Falco tinnunculus* L. Ende Juni 1932 aus *Büdszentmihály* enthielten im Magen je 1 Exemplar von *Trochosa singoriensis*.

Am 2. Aug. 1932 wurde ein *Numenius arquata* in *Dinnyés* beim *Velenceer-See* geschossen. Im Darm dieses Vogels habe ich viele Heuschrecken, Mistkäfer und zwei grosse (3 cm lange) *Trochosa sin-*

goriensis gefunden. Es ist dies der erste Fall, dass diese grosse Spinne Eurasiens in einem Wasservogel als Nahrungsmittel gefunden wurde. Die Grösse der Spinne steht also weder mit dem kurzen Schnabel der *Falconiden*, noch mit der Länge des Schnabels des *Numenius*, die physischen Verhältnisse der Nahrungsaufnahme betreffend, im cor-relativen Zusammenhang.

Die besprochene Frage ist vom arachnologischen Standpunkt und noch mehr für Forscher der Nahrungsökologie der Vögel gewiss sehr interessant und hoffentlich tragen diese Zeilen dazu bei, dieselbe weiter zu verfolgen.

2. *Aranea redden Scop.*

Mein Kollege, Dr. EUG. GRESCHIK übergab mir eine kleine Spinne (*Aranea redden*), die er im Drüsenmagen eines *Regulus regulus* gefunden hatte. Der Vogel wurde am 5. Jänner 1933 in *Debrecen* (Komitat *Hajdu*, Tiefebene) geschossen. Die Spinne wurde durch *Regulus* in ihrer Winterruhe gestört und war ein junges Exemplar.

3. *Pirata*-Arten.

Diese Spinnen wurden im Magen eines 2 Tage alten Wiedehopfes aus *Úrbő* (Kom. Pest), neben der Donau, vom 10. Juni 1932, gefunden und mir von DR. VASVÁRI überlassen. Der Magen war mit *Pirata*-Arten vollgestopt. Der Altvogel gab also die *Piraten* als gewohnte Nahrung und nicht nur als Leckerbissen seinen Jungen. Der übrige Mageninhalt war : viele Raupen von Schmetterlingen, zwei Exemplare von *Pisaura rufofasciata* (Spinne). *Pirata*-Reste aber 46 Cheliceren, viele Beine, drei Kopfteile, zusammen von 23 *Pirata*-Exemplaren.

4. *Argyroneta aquatica L.*

Diese Spinne wurde in ungeheurer Menge im Darm von *Ardea purpurea* aus dem *Klein-Balaton-See* (Kom. *Somogy*) gefunden. Der Fund wurde von mir schon in Lit. Nr. 6. beschrieben.

Was die Geschichte und Literatur des Themas betrifft, so sei hier kurz folgendes aufgeführt: STEINMÜLLER fand schon 1827 Spinnen im Magen des Mauerseglers (Neu Alpine, II.). Später erwähnt BUFFON, dass auch der Alpensegler Spinnen fängt. (Oiseaux, nouv. éd. t. V.) BACMEISTER erwähnt 1922. Ornith. Monatsber. Bd. XXX. S. 27.), dass DR. LINDNER 7 Spinnen im Speiseballen eines Mauerseglers fand. Vom Alpensegler herrührende Spinnen wurden nach Arten erstens von M. BARTELS bestimmt und von da kann das Thema als Gegenstand erster Untersuchungen betrachtet werden. Die Arten sind : *Theridium sisyphium* (CL.), *Th. pinastri* (L. KOCH), *Th. tinctum* (WALCK), *Th. saxatile* (C. L. KOCH), alles einzelne Männchen ; 4 Männchen von *Theridium impressum* (L. KOCH), 1 Männchen von *Enoplogatha thoracica* (HAHN) und *Xysticus pini* (HAHN), 3 Männchen von *Aranea cucurbitina* (CL.), 5 Männchen von *Anypphaena accentuata* (WALCK) und 1 Männchen und Weibchen von *Philodromus aureolus*.

Der Umstand, dass nach genauer Bestimmung die Opfer fast ausschliesslich Männchen waren, weiter, dass der Alpensegler seine Nahrung hauptsächlich von in der Luft herumschwirrenden und fliegenden Insekten einzusammeln pflegt, führte BARTELS zu der Behauptung, dass es ausser dem gewöhnlichen Frühlings- und Herbstsegeln der Spinnen auch noch eine andere Art des Segelns gibt, welches hauptsächlich durch das Männchen ausgeführt, zum leichteren Erreichen der Weibchen dient. BARTELS unterstützt die Behauptung mit unmittelbaren Beobachtungen, die er an javanischen *Nephilen* machte und wenn wir auch noch andere Umstände in Erwähnung ziehen, scheint seine Auffassung durchaus nicht übertrieben zu sein. Es ist nämlich eine allgemein wahrnehmbare Erscheinung in der Tierwelt, dass passive und entsprechend schnelle Ortsveränderungen auf den geschlechtlichen Reiz eine steigernde Wirkung ausüben. Diese Wirkung macht sich bei den Spinnen durch die Geschwindigkeit der passiven Ortsveränderung, wenn sie vom Wind getrieben werden, geltend.

Diese Tatsachen und Beobachtungen, als auch die Bedeutung des Segelns selbst waren vor BACMEISTER und LINDNER noch unbekannt; das erklärt auch den Irrtum Lindners, der die im Mauersegler gefundenen Spinnen für in und an Häusern wohnende *Tegenarien* hielt.

P. MADON schreibt vom *Gr. Buntspecht* folgendes: „... un du Bois de Boulogne, en février, contenait des graines, un grand insecte et quatre Araignées dont 3 *Clubiona ventralis* et 1 *Araneus umbraticus*“ (pp. 111. (7.)). Er fand noch im Magen dieses Spechtes: *Clubiona corticalis* und *Aranea umbratica*: an Baumstämmen lebende Arten. Derselbe Forscher hat im Magen von *Certhia brachydactyla* folgende Spinnenarten gefunden: *Philodromus poecilus*, *Ph. aureolus*, *Ph. sp. juv.*, *Xysticus sp.*, *Clubiona brevipes*, *Cl. sp.*, *Stylotector penicillata*, *Araeonus humilis*, ausserdem mehrere nicht näher bestimmte kleine Spinnen und auch Spinnen-Coccons. Es ist sehr interessant, dass *Certhia* hauptsächlich solche Spinnen fängt, die nicht an Baumstämmen leben, sondern nur am Gebüsch (*Clubiona brevipes*), an Zweigen und zwischen den Nadeln der Fichten (*Philodromus poecilus*) oder auf Niedergewächs, und, dass nur ein einziges Tier: *Stylotector penicillata* als auf Baumstamm lebende Art beurteilt werden kann! Man findet *Araeonus humilis* an den verschiedensten Stellen, im Moos, auf Fichten, auf Heide- und Ginsterkraut, als auch am Wasser unter Steinen. Die typischen Baumstamm- und subcortical wohnenden Spinnen fehlen aus dem Magen von *Certhia* ganz!!

Meine Ergebnisse sind dementgegen die Folgenden:

1. Eingehendere Kenntniss der Maculae basales und ihre Rolle gegenüber der ätzenden Wirkung von Verdauungsfermenten.
2. Die *Aranea reddeni* betreffend gelang es nachzuweisen, dass sie in der Jugendform überwintert.
3. Auf haufenweise lebende und lagernde Spinnen (*Trochosa singoriensis*, *Pirata*, *Argyroneta*) werden Vögel aufmerksam und

als Nahrung gehören jene zur Faktorenkommunität des speziellen Biotops der betreffenden Vogelart.

Das Studium der Ernährungsökologie der Vögel, die Spinnen betreffend, kann folgenderweise klassifiziert werden.:

1. Die Spinnen als Nahrungsstoffe verlieren ihre Bedeutung für die Wissenschaft, wenn sie nicht genau bestimmt sind.

2. Die Spinne als Individuum, Art und Geschlecht erlangt schon als Nahrungsstoff Bedeutung für Kenntnis des Geschlechtslebens, Überwinterung, geographische Verbreitung usw. der Spinnen.

3. Die Spinnen als haufenweise lebende Tiere können als Faktoren der Biotopé beurteilt werden.

4. Die Forschung des Mageninhaltes und der Überreste kann uns zur Klärung morphologischer Eigenheiten des Spinnenkörpers und zur näheren Kenntnis der Physiologie der Verdauungsvorgänge der Vögel führen!

LITERATUR.

BARTELS, M.: Beobachtungen an Brutplätzen des Alpenseglers *Micropus melba melba* L. Journal für Ornithologie. Bd. 79. 1931.

— Beitrag zur Kenntnis der schweizerischen Spinnenfauna. Revue suisse de Zoologie. T. 38. 1931.

CSIKI E.: Biztos adatok madaraink táplálkozásáról. Aquila, 1910.

KOLOSVÁRY G.: A vérese mint a Szongáriai cselőpók ellensége. A Természet, 1931.

— A szongáriai cselőpók. Acta Biologica. T. I. 1925. Szeged.

— Über das Vorkommen der Wasserspinne (*Argyroneta aquatica* L.) im Klein-Balaton. A Magy. Biol. Kut. Int. Munk. T. V. 1932.

MADON, P.: Pies, Grimpereaux, Sittelles, Huppes, leur régime. Alauda, 1930. No. 2.

A PÓKOK MINT MADÁRTÁPLÁLÉK.

Írta: DR. KOLOSVÁRY G.

A pókok, mint madártáplálék, kétféle főszempontból bírálhatók el. Először is a pókok, és másodsor a madarak táplálkozási ökológiájának ismerete szempontjából. Vizsgálhatók továbbá mint egyszerű tápanyagok pontosabb meghatározás nélkül, majd az egyén, faj és ivar tekintetében, továbbá a madár gyomrában tömeges előfordulásukat illetőleg s végül mint gyomortartalomtörmelékek.

A táplálékot képező pókok meghatározás nélkül azonban nem alkalmasak arra, hogy tudományosnak nevezhető eredményekhez vezessenek. Így pl. 1827-ből STEINMÜLLER, majd később BUFFON pókjai, melyeket e szerzők a *Micropus melba melba*- és a *sarlósfecskéből* ismertettek, meghatározás híján elveszetnek tekinthetők a tudományra nézve. LINDNER a sarlósfecskéből tévesen határozhatta meg a *Tegenariát*, mert nem valószínű, hogy ez a madár lakásban élő *Tegenariákhoz* juthatott volna.

M. BARTELS a *Micropus melba melba*-ból kimutatott pókokat meg is határozta. Egyetlen kivétellel, a madár gyomrában talált pókok kizárólagosan hímek voltak és főleg a *Theridium*-nembe tartoztak. Tekintve, hogy a *Micropus melba melba* a levegőben suspendált apró élőlényekkel

táplálkozik, BARTELS arra következtetett, hogy ezek a hím pókok a már ismert őszi és tavaszi vitorlázáson kívül egy külön ivari vitorlázást is végeznek. Ezt a palaearktikus pókokra vonatkozó feltevést azzal a közvetlen megfigyelési anyaggal támasztja alá, melyet ő Jáva szigetén szerzett, a nagy Nephilák megfigyelése révén. Ezeknek az exotikus pókoknak nőstényei igen nagyok és a pálmafák tetején fészkelnek, a hímek meg igen kicsinyek, s a nőstényeket csak ivari vitorlázás útján érik el.

A francia P. MADON : *Certhia brachydactyla*-ból határozott meg igen sok pókot. Ezek az áldozatok a következő genusokba tartoznak : *Philodromus*, *Clubiona*, *Araeoncus*, *Xysticus*, *Entelecara* (*Stylotector*), *Aranea* stb., melyek nem kifejezetten fatörzs- és kéreglakó alakok! Vannak köztük ugyan olyanok, melyek a fákon és főleg fenyőfákon is előfordulnak, de legtöbbje bokor-, ág-, sőt fülakó.

Láttuk tehát a pókokat, mint tápanyagokat a faj és az ivar szempontjából. Mint egyének, az illető faj telelési viszonyaira is rámutathatnak, ha oly madarat vizsgálunk, mely télen is rovarokkal táplálkozik. Így pl. egy *Regulus regulus*-ból, melyet *Debrecenben* 1933. évi január hó 5-én lőttek, egy friss és fiatal *Aranea reddit* határozta meg.

A pókok, mint tömegtáplálék, a következő tapasztalatokat szolgáltatottak : Tömegesen találtam kétnapos *Upupa epops*-ban *Pirata*-pókokat. (Úrbő). Továbbá *Ardea purpurea*-ban *Argyroneta aquatica*-t (*Kisbalaton*) és *Falco tinnunculus*-ban *Szongáriai cselőpókot* (*Büdszentmihály*). Legmagasabb tömegszám volt : 13 egyén. E pókok törmelékének vizsgálata azt eredményezte, hogy megállapíthattam azt, hogy a cheliceraokon levő ú. n. *macula basalis* mint egy betét, kiesik a környezetéből és mint kis önálló rész foglal helyet a gyomorban. Ezt csak úgy magyarázhatjuk, hogy az emésztő fermentumok és a zúzódás egy, a chelicera és a macula basalis közti, mikroszkópikus izületi hártýácskát elrombolják s így esik ki a macula basalis, mint külön tagegység a chelicera felületéről. E hártýának a feltevése jogosult is, mert ezáltal a macula basalis a cheliceraák kinyitáskor a fejtor distális széléhez nyomatik, miáltal eme rugalmasság révén a pókban nyomásérzés keletkezik. E nyomásérzés pedig úgy áll elő, hogy a fejtor distális széle, s a chelicera által fogvatartott áldozat fizikai ellenállása a macula basalis rugalmassága révén a pók tudomására jut.

Látjuk tehát mindezekből, hogy a pók-táplálék mint *meg nem határozott* anyag, a tudományra *nem bír jelentőséggel*. Másodsor, hogy a pók mint *egyén, faj és ivar*, a madár gyomrában *ökologiai* (telelés, ivari élet) és *földrajzi* elterjedés ismeretére is haszonnal lehet. Harmadsor, hogy a pók-tápanyag mint *tömeg, a madár biotópjának szerves tényezője* és alkotórésze, akár egyéni, akár faji környezetről van szó, s végül negyedszer, hogy a gyomorban talált *törmelékek* vizsgálata lehet a pókokra vonatkozóan *morphologiai* jelentőségű (*Maculae basales*) és a madárra vonatkozóan *fiziológiai* adalék (*az emésztő fermentumok hatásának tanulmányozása*).

A KABASÓLYOM (FALCO SUBBUTEO) FÉSZKEELÉSÉRŐL.

Írta: VICZIÁN ANTAL.
(Fényképpel.)

A kabasólyom helyenként még elég gyakran előfordul, de már mégis kisebb számmal, mint azelőtt. Megfogyatkozásának oka természetesen károssága, amiért vadásszák, de ennek a vadászásnak a legtöbb esetben a szegény vércsék isszák meg a levét. Ha például egy vadász meglátja, amint egy kabasólyom madarat fog, szentül

Akácfa a kabasólyom fészkével. (A nyíl a fészek helyét jelzi.)
Akazie mit dem Horst des Baumfalken. (Der Pfeil weist auf den Horst.)

meg van győződve, hogy az egy vércse és ezért, minden vércsét, mely eléje kerül, kíméletlenül lepuskáz. A kabasólyom károsságát nem lehet letagadni, mert apróbb madarakon kívül mást alig eszik, néha ugyan cserebogarakat is fog, különösen júniusban, amikor ezek nagy számban vannak, ez azonban még nem nagy haszon. De ezzel szemben bizonyos mértékig védenünk is kell, nehogy ez a nemes sólyomfaj is úgy megfogyjon hazánkban, mint a kerecsen és a vándorsólyom.

Tartózkodási helyül rendszerint a mezőket, réteket választja, ahol fasorok is akadnak, azonban kisebb erdőkben is előfordul, Amint ismeretes, egyike legügyesebb reptű sólymainknak, mely még a füsti fecskét és a sarlós fecskét is elfogja röptében. Természetesen ezt nem úgy kell elképzelni, hogy első vágásra elfogja a sebesen nyilaló fecskét, hanem csak húsz-harminc vágás után sikerül neki néha elfognia. Fészkelésre kisebb erdőkben levő elhagyott varjú- vagy szarkafészket használ. De előfordul az is, hogy mezőn levő fasorokon fészkel.

Tápiószelén 1931 nyarán alkalmam nyílt a kabasólyom fészkelésének megfigyelésére. Ebben az esetben a tojások egy birtokszegélyező fasor akácfáján, egy elhagyott szarkafészkekben voltak, mely fészkek 7—8 méter magasságban állt. A három tojást a tojó június 18-a körül tojta. Négyheti kotlás után csak két fióka kelt ki. Hogy a kotlást egyedül a tojó végezte-e vagy a párja is segédkezett, sajnos, nem sikerült megfigyelnem. Tojásait csak akkor hagyta el az öreg madár, amikor a felküldött gyerek alig egy-két méternyire volt a fészektől. Fészkeről felzavarva keringeni kezdett, hangos „gik-gik-gik” hangot hallatva. Nemsokára párja is előkerült s most már ketten keringtek folyton kiabálva, amíg a fészkek közelében tartózkodtam. Többször figyeltem meg, hogy a sólyom fészkére visszatérve nem ült előbb a fészkek mellé egy ágra, amint azt a legtöbb madár teszi, hanem egészen nyíltan, akár milyen messziről is, egyenesen a fészkekbe belerepült.

Miután a fiókák kikeltek, az öregek viselkedése is megváltozott. A fészkek felé közeledve, már messziről lehetett látni őket, amint a fészkek közelében levő fán ültek, rendszerint egy száraz ágon, feltűnő helyen, de egyszer sem a lomb között. Egészen közel bevártak, majdnem a fa alá lehetett menni, míg szárnyra kaptak s keringeni kezdtek. Most már sokkal hevesebben csapkodtak is az ember felé s folyton hallatták kellemetlen „gik-gik-gik” hangjukat. Ez a folytonos kiabálás és csapkodás az embernek valósággal az idegeire ment úgy, hogy ott kellett őket hagyni. Másfélhetes korában a két fióka közül az egyiket kiszedtem fölnevelés végett s ugyanekkor le is fényképeztem őket a fészkekben. Az egyedülmaradt fióka öthetes korában repült ki s állandóan a fészkek közelében tartózkodott. Szülei most is folyton csapkodtak az ember felé s kiabálásuk sem akart szünni. Ez így ment egész nyáron át. A fészektől a fióka egyszer sem távolodott el 300 m-nél messzebbre s az öregek féltése sem szűnt meg a fiatal kabasólyom növekedtével. Egyszer sem sikerült megfigyelni, amint a fiókanak madarat hoztak, sőt az öregeket sem tudtam vadászásuk közben megfigyelni. Minden náluk kisebb madár ész nélkül menekült előlük. A fecskék mindig följük igyekeztek kerülni.

A kabasólymok egészen szeptember első napjaiig maradtak együtt. Azután már csak a fiókát egyedül láttam, de még akkor is ugyanazon a fasor fáin tartózkodott.

Köpeteiket nagy számban találtam tartózkodási helyeik és a fészkek alatt s ezeket összegyűjtve, a Madártani Intézetbe küldtem.

Köpetei, legnagyobbrészt madártollakból állottak, de sok koponya- és más csont is volt bennük. Egyszer találtam a fészek alatt egy füstifecske (*Hirundo rustica*) szárnyát, más esetben pedig egy kis őrgébicsnek (*Lanius minor*) és egy fürj (*Coturnix coturnix*) koponyáját.

Amint már említettem is, az egyik fiókat másfélhetes korában kiszedtem a fészekből, hogy felneveljem. Eleinte apróra vagdalt marha- vagy disznómájjal etettem, melyet falánkan nyeltesett. Később darabokra vagdalt madarat is kapott úgy, hogy a tollakat és a csontokat is megette. Velem rövid idő alatt megbarátkozott s ha közeledtem feléje, már messziről hallatta kérő szavát, mely a rendes „gik-gik-gik-gik”-hez hasonlított, de az *i* helyett inkább *é* hangzott. Őhetes korában már ő is jól tudott repülni, mint szabadban élő testvére. Amikor először eresztettem ki ketrecéből, elég jól tudott repülni, azonban leüléskor nem találta el az ágat, hanem rendszerint egy fának a törzsére szállt s itt kiterjesztett szárnyakkal lógva maradt. Továbbrepülésre csak nagynehezen szánta el magát. Ha húst mutattam neki, hallatta ugyan kérő hangját, de lejönni még nem mert, ezt csak egynapi éhezés után merete megtenni. Mivel láttam, hogy gyámoltalan még s nem tud a szabadban meglenni, ezért újra bezártam ketrecébe. Amikor egy hét múlva kiengedtem, megint csak ugyanúgy viselkedett, mint az első kiengedésnél, most is csak egy napi éhezés után szállt le a kezemre és vette el a húst. Ezután már nem vittem vissza többé ketrecébe, hanem kint hagytam. Egy pár nap múlva már teljes biztossággal tudott repülni és húst vagy madarat mutatva neki, kézből vette el.

Minden reggel, amikor a nap még az ég alján látszott, sólymom körrepülésre indult. Nagy körökben megkerülte a házat vagy a kertet s ha leült egy fának száraz ágára vagy a háztetőre, sohasem mulasztotta el éles és gyors „gik-gik-gik” hangját hallatni. Ez a röpkedése eltartott reggel 7—8 óráig, aztán leült egy száraz ágra s tollászkodott vagy pihent. Először délelőtt 10 óra körül kapott enni. Amikor megjelentem a ház előtt a hússal, a sólyom, akármilyen messze is volt, azonnal a kezemre repült, éktelen kiabálások közben. Amint zsákmányát karmai között érezte, biztos helyre repült vele s ott elfogyasztotta. Az évés után megint letelepedett egyik megszokott pihenő helyére s itt töltötte a délelőtti hátralevő részét. Néha leszállt a földre inni s többször láttam fürödni is. Délben a nap égető sugarai elől a fák lombjai alá menekült s itt is maradt a második etetésig, melyben 3—4 órakor volt része. A délután többi részét szintén tollászkodással, röpkedéssel, pihenéssel töltötte el.

Ha a napnak bármely szakában közeledtem feléje, akár etetés előtt vagy után, mindig hallatta kérő szavát s addig el nem hallgatott, míg látott engem. Igen könnyen rá is szedhettem, ha hús helyett egy hasonló színű száraz falevelet mutattam feléje, minden kételkedés nélkül a kezemre szállt.

Életmódja mindennap a megszokott mederben folyt. Talán csak annyiban változott meg később, hogy egy kicsit elvadult s ha húst

mutattam neki, nem mert mindjárt a kezemre szállni, hanem előbb a tetőre vagy más, hozzám közelebb levő ülőhelyre szállt. Ez onnét volt, hogy többször elkergették a ház elől, mert éles hangjával, kellemetlenné vált.

Minden előtte ismeretlen dologtól nagyon félt. Rajtam kívül csak bátyámat ismerte, aki pár napig enni adott neki.

Szeptember elején egy tágas ketrecbe zártam egy hím Falco tinnunculussal. Első napokban állandóan nekirepült a hálónak és összetörte a farktollainak végét. A vörös vércsével elég jól megfért. Eleinte, ha közel kerültek egymáshoz, mindketten hangos kiabálást hallattak, de megtámadni egyik sem merte a másikat. Szeptember 7-én magammal hoztam Budapestre és itt egy tágas és világos pincehelyiségben helyeztem el őket. Itt, az ablakok áthatolhatatlanságát csak nehezen tudta megszokni s annyiszor nekirepült az ablaknak, hogy a csőre felső kávájából mintegy két mm-nyi darab letört, viaszhártyáját pedig összevázolta és fölhorzsolta úgy, hogy ez le is esett. Hozzám továbbra is csak olyan szelíd maradt, mint amilyen volt. Ha lementem a pincébe, melyben tartózkodott, azonnal hangos kiabálásba kezdett és vállamra vagy fejemre repült. Amíg ott tartózkodtam folyton kiabált, miközben fejét előre nyujtotta, farkát kissé szétterjesztette és szárnyát lelógatta. Etetéskor addig evett, amíg húst kapott. Egyízben ki akartam próbálni, hogy mennyit tud enni. 5 deka májat adtam neki, melyet mind megevett és nagy begyet növesztett. Azonban még ezután sem elégelte meg, hanem tovább kért. A hús megárthatott neki, mert egy idő múlva kezdte a húsdarabokat kiöklendezni. De amint kihányt egy darabot, azt azonnal újra megette.

Egészen véve nagyon kellemetlen madár volt. Folytonos kiabálásával tűrhetetlenné vált. Értelmi képességei sokkal kisebbek voltak a vörös vércsénél, ezt abból láthatjuk, hogy csak nehezen tudta az ablak- és a drótháló áthatolhatatlanságát megszokni, továbbá minden piros virágszirmot és száraz falevelet húsnak nézett. Ezekkel ellentétben be kell vallani, hogy nagyon szelíd maradt mindvégig hozzám.

HORSTEN DES BAUMFALKEN (FALCO SUBBUTEO).

Von ANTON von VICZIÁN.

(Mit eine Photographie.)

Bewohnt Felder und Wiesen, in deren Nähe Baumalleen sind, ausserdem kleinere Wälder. Im Jahre 1931 fand ich einen Horst bei Tápiószele (Kom. Pest) in einem verlassenen Elsternest auf einer Akazie 7—8 m hoch, die mit anderen Bäumen an der Grenze eines Grundstückes stand. Um den 18. Juni wurden die 3 Eier abgelegt, von denen nach 4 Wochen nur 2 Junge erbrütet wurden. Leider konnte ich nicht feststellen ob nur das ♀ brütete. Als ich durch einen Knaben den Horst bestiegen liess, flog

der Altvogel erst dann von den Eiern, als der Junge sich dem Horst auf 1—2 m näherte. Der Falke begann zu kreisen und stiess ein lautes „gik-gik-gik“ hervor, worauf auch der andere erschien und nun kreisten beide unter fortwährendem Schreien, solange wir uns beim Horst aufhielten. Mehrmals beobachtete ich, dass der Falke zum Horste zurückkehrend nicht erst auf einen in der Nähe befindlichen Ast fusste, sondern selbst aus grösserer Entfernung direkt in den Horst flog. Nachdem die Jungen die Eischale verlassen hatten, änderte sich das Betragen der Alten. Wenn ich jetzt in die Nähe des Horstes kam, konnte ich schon von weitem beobachten, dass sie in der Nähe des Horstes auf einem Baum, gewöhnlich auf einem trockenen Ast desselben sassen. Ich konnte fast bis unter den betreffenden Baum gelangen, ehe sie abflogen. Jetzt stiessen sie auch nicht mehr so oft nach dem Menschen wie früher, liessen aber fortwährend ihr „gik-gik-gik“ hören. Das eine Junge wurde 1½ Wochen alt dem Horste entnommen um es zuhause aufzuziehen. Das im Horst gebliebene Junge flog im Alter von 5 Wochen aus dem Horst, blieb jedoch ständig in dessen Nähe, entfernte sich nie weiter, als 300 m. Bis Anfang September blieb die Familie beisammen, später beobachtete ich nur das Junge allein, das sich noch immer in der genannten Baumreihe aufhielt. Unter dem Horst fand ich einmal einen Flügel von *Hirundo rustica*, ein anderesmal Schädel von *Lanius minor* und *Coturnix coturnix*.

Das ausgehobene Junge wurde mit zerhackter Rind- und Schweinsleber und zerhackten Vögeln gefüttert. Bei meiner Annäherung bettelte es schon von weitem um Futter und konnte 5 Wochen alt schon gut fliegen. Durch Fasten brachte ich ihn bald dahin, dass er mir bei der Fütterung auf die Hand geflogen kam, die Nahrung ergriff und auf einen sicheren Ort trug. Jeden Morgen zog er Kreise um Haus und Garten und setzte sich dann auf einen trockenen Ast oder auf das Hausdache mit lautem „gik-gik-gik“. Manchmal kam er zur Erde um zu trinken und zu baden.

PASSER MONTANUS BOETTICHERI SUBSP. NOVA.

Von Wl. S. STACHANOW, Moskau.

Eingeg. 28. Dezember 1932.

Die Feldsperlinge, die das Jakutenland bewohnen, bilden eine besondere geographische Form.

Diagnose: *Passer montanus boetticheri* subsp. nova ist im Gefieder viel dunkler gefärbt, als die Nominativform. Er unterscheidet sich von *Passer montanus montanus* Linné¹ durch eine viel dunklere Färbung der Oberseite und besonders der Kappe.

¹ Die italienischen Feldsperlinge (Terra typica: *Passer montanus* Linné 1758. Nord-Italien) unterscheiden sich wenn auch sehr wenig vom *Passer montanus* L. aus Zentral-Russland, was vielleicht ein Grund für eine Absonderung, wenigstens als „*natio*“ sein könnte. Gegenwärtig wage ich es noch nicht zu tun, besonders da das mir zur Verfügung stehende Material keineswegs ausreichend genug ist, die zentral-russischen Feldsperlinge von den italienischen abzutrennen. Deswegen behalte ich vorläufig für alle europäischen und teilweise für die sibirischen Feldsperlinge die Benennung der typischen Form bei. Wl. S. Stachanow.

Die Kappe ist intensiv dunkel, die Oberseite dunkel rotbraun, der Unterrücken dunkel.

Flügel 66·3—79·6 mm; Rostrum 10·5—12·6.

Typus: ♂ adult. 28. XII. 1927, Hatyriussky Nasleg, Namsky Ulus am linken Ufer des Flusses Lena, 120 km hinter Jakutsk, Jakutenland (Jakutia). A. Swanow leg. (Ornithol. Sammlung Akademie d. Wissensch., Leningrad, Zool. Museum. Nr. 429/1927.)

Masse des Typus: Flügel —79·5 mm; Schwanz —63 mm; Rostrum 11·8 mm; Schnabel vom Vorderrand der Nasenlöcher —8·4 mm; Lauf —18 mm.

Locus classicus: Namsky Ulus, Jakutia.

Terra typica: Bezirk von Jakutsk.

Differenzierungs-Diagnose: *Passer montanus dybowskii* Dom.: bedeutend heller, als *P. m. boettcheri* subsp. nova; Flügel ein klein wenig kürzer 64—70·5 mm. Unsere Form unterscheidet sich von *P. m. saturatus* Ridgw. (Exemplare von Nippon und Nagasaki) dadurch, dass die intensiv rotbraunen Farben fehlen und die Färbung viel milder ist, die Kappe ist etwas matter; Rostrum ist bei *P. m. saturatus* länger 12·2—13 mm.

Diese Eigenschaften des Jakutischen Feldsperlings erlauben uns, ihn als eine selbständige geographische Form zu betrachten, die ich zu Ehren meines sehr geschätzten Freundes DR. HANS VON BOETTICHER, der mich vielfach mit Rat und verschiedenen wissenschaftlichen Bemerkungen unterstützt, als *Passer montanus boettcheri* subsp. nova benenne.

PASSER MONTANUS BOETTICHERI SUBSP. NOVA.

Írta: STACHANOW-Wl. S. Moszkva.

A Jakutok földjén élő mezei veréb a *Passer montanus montanus* Linné-től abban különbözik, hogy felül sokkal sötétebb színű, különösen a sapkája, azért alfajilag elkülönítem s tisztelt barátom DR. HANS V. BOETTICHER nevével illetem. Szárny hossza 66·3—79·6. Típus: ♂ adult. 1927 XII. 28. Hatyriussky Nasleg, Namsky Ulus a Lena balpartján, Jakutsk-tól 120 km-re, Jakutia. A. Swanow leg. (A Tudományos Akadémia madártani gyűjteményében, Leningrad, Zool. Museum. Nr. 429/1927.)

Melléklet a „KÓCSAG“ VI. évfolyamához. I. tábla.

Phot. Dr. Greschik Jenő, Budapest.

Foltos nádiposzáta eleséget hoz fiainak. Csepel, 1931 június 19.
Acrocephalus schoenobaenus bringt Futter seinen Jungen.

A SZÁRCSA (FULICA ATRA) NEVEIRŐL.

Írta: BEKE ÖDÖN.

A szárcsa fekete tollazatával feltűnő ellentétben van a homlokán levő fehérszínű, csupasz bőrfolt. Erről a foltról kapta FÖLDITŐL feljegyzett *hóda* nevét, mely kétségtávolú népies eredetű, mert Háromszék megyében is használatos. A Hortobágyon *tikhódas* nevét jegyezte föl CHERNEL. A *holdas* szó, éppúgy, mint a *hóka*, különösen a ló homlokán levő fehér foltot jelenti a népnyelvben, de nem lehetetlen, hogy „csupasz, kopasz” jelentése is volt, mert Szegeden *hódosodni* annyi mint „kopni, kikopni”, s egy 1728-i szegedi boszorkánypörben azt olvassuk: Azon bikának pedig homlokát mindnyájan megcsókolták, elannyira, hogy meg is *hódosodott*. (Oklevél Szótár)¹

A német nyelvjárásokban a szárcsa neve: *Blässe, Bläss, Blasse*; *blasse* már a középfelnémetben megvan, s ez azonos a „homlokfolt, fehér homlokfoltos (hóka) házi állat” jelentésű *Blesse, Blässe* szóval, mely már az ófelnémetben megvan *blassa*, a késői középfelnémetben *blasse*, a középalnémetben *blesse, bles* alakban. A középfelnémet *blas* szónak már „kopasz” a jelentése. A sváb nyelvjárásban *Blasse* a. m. „fehér homlokfolt” és „kopasz”. Az ófelnémetben *blasros*, a középalnémetben *blasenhengst* „hóka ló”. Egy 1697-i adatban *Blass*, 1691-ben *Blässe equus balius*, 1609-ben *Blass equus maculosus*, 1575-ben *Plasse*, 1447-ben *blessiger hengst* „hóka ló”. E szavak megfelelői a többi germán nyelvekben: angol *blaze* „fehér homlokfolt”; óészaki *blese* „fehér homlokfolt”; „lónév”; németalföldi *bles* „kopasz”.

Ugyanez a szó van meg a szárcsa következő német neveiben is: *Blasshuhn, Blässhuhn, Blässhenne, Blässhendl, Blassante(n)*; ² kicsinyítő képzővel: *Blässel, Blassel, Blässle, Blässling, Blässchen*. Néhol még külön is kiteszik a *weiss*, „fehér” jelzőt: *Weissblässe, Weissblass, Weissblass'l, Weissblässle, Weissblässiges Wasserhuhn*. A szárcsa dán *blisand*, norvég *blarand*, pikardiai francia *blarie* neve szintén ugyanehhez a szócsaládhoz tartozik, v. ö. középalnémet *blare*, németalföldi *blaar* „fehér homlokfolt; fehér homlokfoltos tehén”, középalnémet *blaer* „kopasz”.³

A szárcsának másik német neve Svájcban és a Svábföldön: *der Belche*, Bajorországban *die Belchen*. Ennek népetimológias alakja: *Bellhenne, Böllhenne*, s ebből elvonás folytán: *Böll*. Ez a név már az ófelnémet nyelvben is megvolt *belihha, belihho*, s a középfelnémetben *belche* alakban, s összefügg a madár latin *fulica*, görög φαλιρίς, φαλαρίς neveivel. Közös alapszavuk egy „fehér” jelentésű indogermán **bal-*, germán **bala-* szó, mely a görög φαλός, φάλιος „fénylő, fehér, fehérhomlokú”, φαληρός „fénylő, fehér”, φαλακρός „kopasz”; litván *bálnas* „fehér (ökör, ló)”, *báltas* „fehér”, lett *báls* „halvány”, ószláv *belū* „fehér”; albán *balë* „homlok”, *bal'ás* „blässiges Pferd od. Ochs”; örmény *bal* „Blässe, Bleichheit” szóban rejlik.

¹ V. ö. ARANY Pázmány lovagjában: Feje búbján holdvilág van.

² *Ante* tulajdonképen *Ente* „réce, kacska”. *Blessente* a neve az *Anas boschas* és az *Anas penelope* récefajoknak is (SULAHTI: Die deutschen Vogelnamen, 426, 434). Az előbbinek a nyakán van fehér örv, a másodiknak a homlokán fehér folt.

³ V. ö. SULAHTI: Die deutschen Vogelnamen, 304; NAUMANN—HENNICKE: Naturgeschichte der Vögel Deutschlands, VII. 123; WEIGAND: Deutsches Wörterbuch, 1907; KLUGE: Etymolog. Wörterbuch, 1921.

A gótban *bala* „Bläss“, s ugyanez a neve Belizár híres harci lovának. Ide tartozik továbbá az angol *ball* „fehér folt, fehér homlokfoltos ló“, s ennek a származéka *bald* (középfelnémet *balled*, dán *boeldet*) „kopasz“, mely a szárcsa (*coot*) népies neveiben is előfordul: *batd-coot* tulajdonképen „kopasz szárcsa“, *bald—duck* tulajdonképen „kopasz réce“, *bald—fowl* tulajdonképen „kopasz tyúk, szárnyas, madár“. ¹ A középfelnémet *belche* is előfordul fehér ló neveként. Ennek csak az első része egyezik az említett melléknevekkel, a vége ugyanaz a kicsinyítő képző, mint a *Kranich* „daru“ nevében, melynek alapszava *Kran*. Ezek után könnyen megmagyarázható a magyar *szárcsa* név.

A régi magyar nyelvben volt egy „kopasz“ jelentésű *szár* szó, ² a szárcsa tehát ennek a kicsinyítője, s eszerint a. m. „kopaszka“. Ezt a gondolatot már a CZUCZOR—FOGARASI-féle nagy szótár is fölvetette, arra hivatkozva, hogy a fehérfoltos homlokú fekete lovat némely vidéken szintén szárcsának nevezik. A Nyelvőr erre nézve a tolnamegyei Kölkedről a következő becses adatot közli: *szárcsa* (ló), amelynek az orra végig fehér (32 : 294). A *szárcsa* tehát éppoly kicsinyítő képzős melléknév, mint a *szőke, szürke, tarka*. A régi és a népi nyelvben megvannak rövidebb, képzőtlen alakjaik, pl. *szó-rigó* tulajdonképen „szőke rigó“, *szür-lúd*, a. m. „szürke lúd“, *tar-gyék* „szalamandra“, tulajdonképen „tarka gyík“. A régiségben *tar posztó* a. m. „tarka posztó“. A *tar* melléknévnek a *szárcsa* szóban levő *-csa* képzővel is alakult származékszava: *tarcsa*, mely ugyanazt jelenti, mint a *tarka*. A mai köznyelvben ez a képző már nem használatos, a régi nyelvben azonban nem volt ritka. A CLUSIUS—BETHÉ-féle 1584-ben megjelent Stirpium Nomenclator Pannonicusban Cicer *bagolycha borso*, CALEPINUS-nál, MELIUS Herbariumában, MOLNÁR ALBERTNél, APÁCZAI CSERÉNél: *bagoly-borsó*. Így mondták továbbá: *oroszláncsa, királycsa, tolvajcsa, hajócsa, darabcsa, fővencse, gyermekcse, fazekcsa, kenőcse*. A Dráva mellett, Dunántúl és Szlavóniában ma is mondják: *ángyomcsa, borcsa* (borocska), *csikócsa, gyerőkcse, jáncsa* (lánycsa), *kinyércse, lévcsa, napcsa* (napocska), *ólcsa, szappancsa, tácsa* (tálcsa „tányér“), *tejcse* (SIMONYI: Tüzetes magyar nyelvt. 549, BALASSA: Nyr. 23 : 216, 5 : 61). A *Borcsa, Julcsa, Marcsa* személynévekben is ez a képző rejlik és KÁRMÁN: Fanni hagyományaiiban *Tercsa* is előfordul *Tercsi* helyett. Ez a *-csi* képző, amely szintén személynévben gyakori (pl. *Jancsi, Karsci, Lajcsi, Malcsi, Toncsi* stb.), csak változata az említett *-csa* képzőnek, s a *szárcsa*-nak is van a Székelyföldön *szárcsi* változata, hol a „hóka, hókalábú, fehérbokájú ló“-ra mondják. Eredetileg bizonyára így hívták a fehérfoltos homlokú, csillagos lovat is, mert a *hóka*, s ennek magashangú *hőke* változata eredetileg ezt jelentette, s csak e jelentés elhomályosodása folytán nevezték így a keselylábú, fehérfoltos lábú lovat. A *hóka* t. i. a hold jelentésű *hó* szó kicsinyítője, s *holdas* (*hódos*) a régi és a népi nyelvben az olyan állat (pl. ló) volt, melynek a homlokán van a fehér folt.

Régi debreceni jegyzőkönyvekben előfordul a *szár* lószínnév is: *szárlábú, hódosfejű kancza ló* (1685). *Hátulsó lába bokába szár, ajaka fehér* (1689). *Hátuljára szárlábú ló* (1699). *Ló, jobb lába gacsos, bal lába szár, mindkét lábával cseberbe hágó* (1700). *Lába szár, homloka az orráig holdos*

¹ V. ö. a 3. jegyzetben idézett műveken kívül: WALDE—POKORNY Vergleichendes Wörterbuch der indogerm. Sprachen, II. 175.

² KÉZAI krónikájában Geicha fejedelem Mihály nevű testvérének fiai Vazul és Szár László.

(1708, Nyelvőr, 22 : 521, 32 : 158). A *szár* melléknévnek a régi nyelvben „sáfrányszín“ jelentése is volt, s az Okl. Sz. szerint a fenti adatokban is ezt jelentette. PAIS DEZSÓ szerint (Magyar Nyelv, 8 : 304) ez a *szár* azonos a „kopasz“ jelentésű *szár*-ral. Ez a föltevés az idézett indogermán nyelvi adatok tanúsága szerint nagyon valószínű, azonban ettől teljesen független az a megállapítás, hogy a *szár*csa madárnév a „kopasz“ jelentésű *szár* melléknév származéka.¹

A népnyelvben a madár nevének *sárca* (Somogy m.) és *sár*csa (Fehér m., Velencei-tó) változata is van, s ez adott okot arra, hogy vízi madár nevét a *sár* szóval is kapcsolatba hozták. Kétségtelen azonban, hogy e *szár*csa az eredetibb alak, a *sárca* ebből keletkezett hangáttevés útján, a *sár*csa pedig a *szár*csa és a *sárca* keveredéséből származott.

ÜBER DIE BENENNUNGEN DER FULICA ATRA.

VON ÖDÖN BEKE.

Mit dem schwarzen Gefieder der *Fulica atra* steht der an der Stirne befindliche weisse, kahle Hautfleck in auffallendem Gegensatze, und es ist leicht zu verstehen, dass in mehreren europäischen Sprachen eben dieser Fleck der Benennung zu Grunde lag. Ihr ungarischer Name : *szár*csa bedeutet eigentlich „Kahlchen“, weil sein heute schon veraltetes Grundwort *szár* eben „kahl“ zur Bedeutung hatte. Auch das Diminutiv-Suffix *-csa* ist in der heutigen Sprache nicht mehr üblich, und so fehlt heute schon der Zusammenhang des Vogelnamens *szár*csa mit dem Worte *szár*. Ein Dialektwort ist *tik-hód*as, ein Kompositum, dessen erster Teil : *tik*, *tyúk* „Henne, Huhn“ bedeutet, der zweite Teil ist *hód*as, eigentlich *hold*as (zu *hold* „Mond“), in der alten Sprache und dialektisch heute noch mit der Bedeutung „Blässchen ; ein Pferd mit weissem Fleck auf der Stirn“, besagte aber wahrscheinlich auch „kahl“, denn in einem Hexenprozess, aus dem Jahre 1728, *hód*asodni gleichbedeutend ist mit „sich abwetzen, auswetzen, kahl werden“. Der Name des Vogels, *hód*a, von FÖLDI (1801) aufgezeichnet, im Szeklerland noch heute üblich, hängt auch mit dem Worte *hold* „Mond“ zusammen.

Die deutschen Benennungen sind : *Blässe*, *Bläss*, *Blasse* ; *Blasshuhn*, *Blässhuhn*, *Blässhenne*, *Blässhendl*, *Blassante*(n) ; *Blässel*, *Blassel*, *Blässle*, *Blässling*, *Blässchen* ; *Weissblässe*, *Weissblass*, *Weissblass'l*, *Weissblässle*, *Weissblässiges Wasserhuhn*. Sein Name *Blasse* kommt schon im Althochdeutschen vor, und ist mit dem Wort *Blässe*, *Blesse* „weisser Fleck auf der Stirn (auch Haustier mit einer Blesse)“, ahd. *blassa*, spätmhd. *blasse*, mndd. *blesse*, *bles* identisch. Das mhd. *blas* bedeutet schon auch „kahl“, in der schwäbischen Mundart ist *Blesse* : „weisser Stirnfleck“ und „kahl“. Ahd. *blasros* „Pferd mit weissem Stirnfleck“, 1447 : *blesziger hengst*, 1575 : *Plasse*, 1609 : *Blass equus maculosus*, 1691 : *Blässe equus balius*, 1697 : *Blass*, mndd. *blasenhengst* „Pferd mit Blesse“. In anderen germanischen

¹ Szerint és a Cz. F.-szótár szerint a madár „csöre tövéen levő fehér folt úgy látszik a többi fekete szín között, mintha kopasz volna.“ Úgy látszik, egyikük sem látott eleven száracsát (legfeljebb képen), azért nem tudják, hogy az a fehér folt nemesak kopasznak látszik, hanem az is. Érdekes, hogy az a folt csak az élő madáron fehér, a megölt állaton csakhamar megsötétedik.

Sprachen : engl. *blaze* „weisser Fleck auf der Stirn“ ; anord. *blese* „weisser Stirnfleck (auch Pferdenname)“, ndl. *bles* „kahl“, (mit Übergang von *s* in *r*) mndd. *blare*, ndl. *blaar* „weisser Stirnfleck ; Kuh mit Blesse“ ; mndl. *blaer* „kahl“. Zu dieser Wortsippe gehört auch : dänisch *blisand*, norwegisch *blarand*, pikardisch *blarie* *Fulica atra*.

Der andere deutsche Name des Vogels ist in der Schweiz und in Schwaben : *der Belche*, in Bayern : *die Belchen*. Die volksetymologische Form desselben ist : *Bellhenne*, *Bölhenne*, und mit unrichtiger Analyse : *Böll*. Die ahd. Form ist : *belihha*, *belihho*, im mhd. *belche*, welches mit dem lateinischen *fulica*, griechischen φαληρίς Namen des Vogels zusammenhängt. Ihr gemeinsames Grundwort ist idg. **bal*, germ. **bala*; vgl. griechisch φαλός, φαλιός „glänzend, weiss, weisstirnig“, φαληρός „glänzend, weiss“, φαλακρός „kahlköpfig, kahl“; litauisch *bálnas* „weiss, von Ochsen, Pferden“, *báltas* „weiss“; lettisch *balts* „weiss“; *báls* „bleich, blass“; preussisch *ballo* „Stirn“, altkirchenslavisch *belŭ* „weiss“; albanisch *balε* „Stirn“, *bal'áš* „blässiges Pferd oder Ochs; armenisch *bal* „Blässe, Bleichheit“. Gotisch bedeutet *bala* „Bläss“, und ebenso heisst auch Belizars berühmtes Kampffross. Her gehört weiter engl. *ball* „weisser Fleck, Pferd mit weissem Stirnfleck“, und daraus *bald* (mittelenglisch *balled*, dän. *boeldet*) „kahl“, das auch in den mundartlichen Namen des Vogels vorkommt : *bald-coot* (*coot* *Fulica atra*), *bald-duck* (*duck* „Ente“), *bald-fowl* (*fowl* „Huhn, Geflügel, Vogel“).

Das mhd. *belche* kommt auch als Name des weissen Pferdes vor, und auch im Ungarischen wird das schwarze Pferd mit weissem Stirnfleck hier und dort *szárca* benannt.¹

ORNITOLÓGIA A HANSÁGBAN.

Írta : KIRÁLY IVÁN, Csorna.

Aki a hansági madármegfigyelő-állomást meg akarja látogatni, leghelyesebben cselekszik, ha Csornán felszáll a régebben Pozsonyig közlekedett, jelenleg azonban csak Hegyeshalomig járó vonatra. Nem kell messzire utazni, csak az első állomásig, mely Csatári névre hallgat. Itt áll már a földszigeti uradalom gazdasági vonatja, mely tejet szállít az állomásra s az üres kannákat haza viszi. Miután az üres kannákat felrakták a „lóréra“, el lehet helyezkedni a kannákra terített pokrócon, a szürke megindul és stílusosan megkezdődik az utazás.

Útunk egy órahosszat szántóföldek között, csatornákon, hídakon, majorokon vezet keresztül. Földszigetre érkezve a gazdatiszti lakás mellett álló hatalmas rezgőnyárfán fészükön foglalatoskodó gólyák köszöntik az utazót, aki itt lekószálódik a vagonetról, veszi hátizsákját és megindul az Osli felé vezető úton. A félórás út uradalmi

¹ S. die Literatur im ungarischen Texte.

szőlőskertek, fenyőerdő, majd szántóföldek között vezet el. Jobbkéz felől, a szántóföldek mögött hatalmas, mocsaras rét terül el, a rétet erdő sötétje szegélyezi. Ez a Csíkos-éger, mely nevét bizonyára arról a titokzatos életmódú halról kapta, mely a hansági iszabban hajdan megbecsülhetetlen tömegben hemzsegett, de ma sem ritkaság. Az erdő deréktáján messziről szembetűnik egy emeletes vadászház: útunk célja, a MOSz madármegfigyelő állomása.

A kocsútra torkolló bejárás éppen odavezet. Még ötperces gyakorlás és hatalmas nyárfáktól övezve előttünk áll a szép kis stájer vadászház, melynek homlokzatán szarvasagancs és tábla hirdeti kettős rendeltetését. A házat körülvevő nagyszámú melléképület udvarán tyúkok, libák, kacsák tanyáznak, a kazlak oldalából házőrzők jönnek elő; hangos csaholásukat visszaveri az erdő, mely közvetlenül a ház mellett húzódik el. Erre a hangos bejelentésre a házbéliek is előkerülnek. STIFT KÁLMÁN erdőőr családjával, kik a földszinten laknak. Magyaros vendégszeretettel fogadják az érkezőt s már hozzák is a kulcsot, hogy felvezessék az emeletre, hol a megfigyelő állomásnak nevezett szoba van. A ház elejéről felvezető falépcsőn felhaladva először egy nyitott tornácra érünk, melynek gerendázatán tucatnyi füsti fecske foglalatoskodik fészke körül. Majd, két előszobafélén keresztülhaladva, zsalugáterekkel félhomályosra világított szobába érünk: ez a megfigyelő-állomás szobája. Kinyitjuk a zsalugátereket. Az egyik keletnek néz, a mocsaras réten keresztül a földszigeti szeszgyár zárja be a kilátást. A másik nyugatra nyílik. Itt a kilátást hatalmas szederfa zárja el, melyen gyümölcsérés idején egymást érik a szárnyas vendégek: pintyőkék, zöldikék, sármányok, poszáták, meggyvágók, légykapók, rozsdafarkúak, sárgarigók, gerlék és mindenekelőtt verebek. A tágas, levegős szoba bútorzata: két teljesen felszerelt, ruganyos vaságy éjjeli szekrényekkel, két-két ruhászekrény, mosdó, asztal, székek, élelmiszeres láda. A falakat agancsok díszítik. Fűteni azonban nem lehet, mert a szobához kémény nincsen.

Mit lehet itt csinálni? Mindenekelőtt ülünk ki a tornácra, honnét messze kilátás nyílik keleti, déli és nyugati irányban, ránk fér egy kis pihenés. S míg szemünk gyönyörködve fürdik a táj szelíd hangulatában, gyujtsunk pipára az egyre tömegesebben felrajzó szúnyoghad ellen s én elmondom két itteni élményemet.

*

1931 május 2-án volt. A délutáni vonathoz kijáró „lóré“-val érkeztem. A nap már lecsúszott az alkonyfelhők közé, mikor ráköszöntöttem a jóestét a Stift-családra.

Vacsora után kimentem a kert sarkához és a gyepű árnyékában figyeltem az állatvilág esti sürgés-forgását. Sötétedett. A napnyugati égbolt hideg tükrén kezdtek feltűnedezni a csillagok. A fák körül cincogva csapongtak a denevérek, a rétről egy macska rossz lelki-

ismerettel osont a ház felé. A búzatáblák felől fűrj verése hallatszott : ma van érkezésük napja. A nedves réten néhány haris „késelt“ : ezek is ma érkezhettek. A magasban időnként a közép-sárszalonka bégetését hallottam. Látni már nem lehetett, de néha oly közel repült hozzám, hogy szárnya suhogását hallottam, majd felhangzott a bárány bégetéséhez csalódásig hasonló „mööö“ hangja, melyet a két szélső farktollán átsuhanó levegő okoz, mikor hirtelen kanyarulattal, golyó sebességével aláereszkedik. Mögöttem, a Földsziget felőli nedves réteken pedig állandóan hangzott párjának szava, mely viszont az ingaóra ketyegéséhez hasonlít, mert ilyenformán szól : tikke-tikke-tikke. S míg a hím fáradhatatlanul végzi nászrepülését, a tojó a fűben rejtőzve épp oly csodálatosan fáradhatatlan biztatásában. Az akácán lakó golyák már jókor megérkeztek otthonukba. Majd a sárgarigók is befejezték esti csevegésüket. Utána a gerlicék búgták álomba egymást s az eresz alatt és az istállókban fészkelő fecskék, verebek tértek nyugovóra. A fekete rigó pattogva keresett éjjeli szállást s csakhamar a pacsirták is elhallgattak. A környező falvakban elharangozták az estét. Egy kakuk iszonyú lármát csapott az erdő mélyén, azután abbahagyta a kakukolást. Vagy öt perc múlva szólt még egyet elhalón, aztán a nappali madarak szereplése befejeződött. A haris, fűrj és sárszalonka még akkor is szóltak, midőn az erdőszélen egy erdei fülesbagoly szilüettje rajzolódt egy pillanatra az égre s én befelé ballagtam a házba, hogy nyugovóra térjek.

Május 13-án megismételtem ezt a kirándulást. Késésem miatt jól bealkonyodott, midőn szobámban nyugovóra értem. A hús éjjeli szellő rét- és erdőillatot hozott be a lebcásátott zsalugátereken keresztül. Künn üde harmat hullott a fűszálakra, a pitypalattyak s harisok nászindulói mély álomba ringattak. Üde és egészséges álmomból egyszer-kétszer felneszeltem : úgy tetszett, mintha a föld kóborló szarvascsordák lépései alatt dübörögne . . . Sajátságos hangzavar ébresztett fel álmomból. Amint lassacskán feleszméltem, úgy tűnt fel, mintha a messze környékről minden haris és fűrj a megfigyelő-állomás körül elterülő rétekre sereglett volna, hogy nekem szerenádot adjanak. Egymást igyekeztek túlharsogni a pitypalattyalással és „késeléssel“ amiből olyan hangzűrzavar keletkezett, hogy betöltötte az égboltozat alatt lévő magasságos térséget — és kilopta az álmat szememből. Bosszús voltam, mert szerettem volna a másnapi nagy túrára alaposan kipihenni magamat. Fülemlre húztam takarómat, de oda is beharsozott a huncut madarak nászindulója. Elhatároztam, hogy megolvassom : hányszor tud a haris pihenés nélkül „kés“-t mondani. Kiválasztottam egy különösen erős hangot. Kilencvenötösör ismételte két-kés. Az álom azonban nem akart visszatérni. Gondoltam : ha már aludni nem tudok, hasznomra fordítom az időt a feljegyzem a madarak ébredését — hang után. Gyertyát gyújtottam, mert még egészen sötét volt, papírt, ceruzát vettem kezembe s elsősorban is megállapítottam, hogy még csak félhárom van. Utána a következő feljegyzések készültek : miközben a harisok és fűrjek szolgáltatták a kísérő zenét, a követ-

kező szövegeket szerepelték : 3-kor megszólalt egy poszáta (Sylvia communis?). 3¹⁰-kor a füsti fecske, majd a kakuk egyet szólott. 3¹²-kor a mezei pacsirta és a fülemüle. 3¹⁵-kor a pacsirták tömegesen beleszóltak a hangversenybe. 3¹⁸-kor a kakuk ismét megszólal és kitartóan hallatja kedves, vidám kiáltását. 3²²-kor megszólal a tücsökmadár és fáradhatatlanul cirreget. Cirregését százkilencvenszer ismétli megszakitás nélkül, aztán néhány másodperces pihenés után folytatja. Percenként 120-szor ismétli egyhangú szólamát. 3²⁵-kor megszólal a házi rozsdafarkú. 3³⁰-kor a harisok elhallgatnak. 3³⁸-kor a macskabagoly hujjogtatását hallom. 3³⁹-kor a sárgarigó jókedvűen elrikkantja magát, aztán sok mondanivalója van társainak. 3⁴³-kor megszólal a gerle mélabús kurrogatása.

4 óra tájban kifárasztott ez a változatos műsor és ismét elaludtam.

*

A zsalugáter résein beszűrődő aranyárga napsugárcékék ébresztenek fel üdítő álomból. Fürgén látok öltözködéshez, megreggelizek, összepakkolom a szükséges dolgokat hátizsákomba : madárgyűrűket, fényképező-gépet, tojásnak, fészeknek való bádogdobozokat, mikben egyelőre az élelem is elfér, termoszt — és megindulok a Hanság madárvilágának megismerésére. Mert ez a házikó nem arra való, hogy a madarakat idevárjuk, bár tagadhatatlan, hogy a tornácra pipázgatva is lehet egyet-mást látni. De aki a Hanság lelkéhez közel akar férkőzni, annak nehéz túsárra kell vállalkozni. S míg zajtalanul haladok az erdők cserkészútjain, vagy a végeláthatatlan réteket járom a napverőn, elmondom, mit láttam és tapasztaltam s hogyan dolgozom itt künn a vártán, a magyar madártan egyszerű katonája.

A Hanság még félszázaddal ezelőtt is hazánk legnagyobb mocsarai közé tartozott. Vagy 80 km hosszúságban húzódott el a Fertő-tó délkeleti sarka és a győri rábatorok között nyugat-keleti irányban Sopron, Moson és Győr megyék területén s ez a hatalmas mélyedés a tavaszi áradások alkalmával magába fogadta az Öreg-Rába s a Fertő-tó vízfeleségeit és a Sopron megye nyugati hegyvidékéről lefutó hegyi patakokat. Mivel a Hanság-medence esése a Fertőtől a győri dunaáig igen csekély, ez a hatalmas víztömeg itt megállott és otthont adott Európa egyik leggazdagabb madárvilágának. A földre éhes ember azonban szemet vetett a vízzel elárasztott kitünő talajú területekre s hadat izent a rakoncátlan vadvizeknek. A Rábaszabályozó Társulat először is egy csatornát hasított a Fertő-tó közepétől a győri dunaáig, amivel nemcsak a Fertő vízállását apasztotta, hanem a hansági vizek lefolyását is biztosította. Azután a Rábcát szabályozta és látta el védőtöltésekkel, mely a nyugat felől jövő folyók vizét gyűjti össze s a Hanság-csatornával párhuzamosan haladva szintén Győrnél ömlik a Dunába. Ez a két csatorna a Hanság képén gyökeres átalakulásokat idézett elő.

A mai Hanság körülbelül a Hanság-csatornába ömlő Ikva-folyó alsó szakaszától a győrmegyei határszélig terjed. Nyugat-keleti irányú

hossztengelyét a Hanság-csatorna alkotja, mely egyszersmind Sopron és Moson megyék között a határt is megjelöli. Észak-déli irányú kereszttengele átlag 12 km. A Hanság-csatornától északra elterülő részei FRIGYES FŐHERCEG, az attól délre elterülő birtok legnagyobb-részt ESTERHÁZY HERCEG hitbizományi javaihoz tartozik. A lecsapolás és a háborút követő földbirtokreform során a Hanságot övező községek is hatalmas művelhető területekhez jutottak s így határukat messze betolták az egykori ősmocsár területére. Ezért ma a Hanság igen messze esik a környező községektől, tehát megközelítése is fáradságos, illetve költséges.

Külső arculatával megváltozott a madárvilága is. Jellegetes madárfajai közül eltűntek a tipikus mocsárlakók, vagy legfeljebb átvonulóban mutatkoznak s megmaradtak a mezők, nedves rétek és mocsaras erdők madarai. A vendégmadarak megjelenését az időjárás s a vízállás szabályozza. A Hanság normális vízállására jellemző, hogy az erdőkben a lecsapolás következtében kiszáradt talaj annyira besüppedt, hogy a fák gyökerei mintegy két méter magasságra sátor-szerűen kiállanak a földből, mint az amazonas-menti mangrove és pandánusz erdőségekben. Emiatt az erdőket évenként egyszer, a réteket kétszer — március és július hónapokban — elöntetik a Rábca vizének felduzzasztása által. Ilyenkor a vízzel elárasztott területek terített asztalt kínálnak a dankasirályok, gólyák, godák és különféle cankók, gémek még nem ivarérett, kóborló csapatainak.

Télen a Hanságban nem sok látnivaló akad.

Március első napjaiban azonban megélnékül a tájék. Ha kevés a talajvíz, a Rábcat zsilipekkel felduzzasztják és oldalszilipeken keresztül elöntetik a réteket. A szomjas föld szivacs módjára issza az áldást, mely körülbelül két hétig rajt marad a réteken, mire a folyó vízét szintén zsilipekkel lepasztják s az alacsony vízállású folyómeder az oldalszilipeken keresztül visszaszívja a felesleget. Alighogy a víz megcsillan a réteken, „én nem tudom, honnét jönnek, de pár óra alatt tele lesz madárral a Hanság“ — mint Sándor bácsi, az öreg nyirkai hanyőr szokta mondani. Ekkor kezdődik a tavaszi madárelőadás. Aki ezt látja, fogalmat alkothat a régi Hanság madárvilágáról. Legmagasabb a vízállás éppen Nyirka-major környékén, hol az említett Sándor bácsi lakik, a hegyeshalmi vasútvonalig. Ha ilyenkor a magas vasúttöltésről végignéznünk nyugat felé a Hanságon, végeláthatatlan, hullámzó víztükör terül el előttünk, rajta és felette uszkáló, röpködő madarak tarka ezreivel. Ez a madárvonulás megfigyelésének időszaka. A rendszeres megfigyelést csak ezévből kezdtem meg; március elejétől minden vasárnapomat a nyirkai vizeken töltöttem. Már első évben megállapítottam, hogy

1. a Hanság nem vonulási útja a madaraknak,
2. csak megszálló terület, hol pihenőt tartanak és táplálkoznak.
3. Érkezésük és tovább indulásuk titokzatos, ellenőrizhetetlen módon történik, tehát itt a madárvonulásnak azt a formáját lehet észlelni, amit THIENEMANN „titkos vonulás“-nak nevez.

Folyó év tavaszán mintegy negyven fajra vonatkozó vonulási adat került a naplómba.

A vadvizek elszivárgásával párhuzamosan fogy a madárvilág is. Az úszók — az itt költők kivételével — lassanként egészen eltűnnek s helyet adnak az április folyamán érkező réti, mezei madárságnak. Míg egyfelől tovább tart az egyes fajok érkezési idejének ellenőrzése, másfelől — míg a fák ki nem lombosodnak — megkezdődik a tojásgyűjtési időszak s a megszállott fészkek kinézése, amely már nagyobb részt az erdőkre tereli a figyelmet.

Erdőkről lévén szó, a továbbiakban csak a Hanság-csatornától délre elterülő Esterházy-hitbizomány területeiről beszélek. A mosonmegyei részeket addig nem szándékozom megfigyelési körletembe belevonni, míg amazt alaposan meg nem ismertem. Az Alsó-Hanság hercegi erdősegei két nagyobb és 12 kisebb tagozatban terülnek el. Összterületük — információim szerint — 5000 kat. hold, de bejárásuk határozottan többnek látszik. Legnagyobb a Répce és Kisrába folyók összetorkollása körül elterülő rész, Kapuvártól északra, mely a katonai térképen „Kapuvári nagy Égererdő“ néven van feltüntetve, ámbar egyes részeit a legközelebbi községről Oslí-, illetve Boldogasszonyi-égernek nevezik. A Csíkos-éger, amely a Hanság közepe táján foglal helyet, mintegy harmadrésze az előbbinek. Ezekon kívül a rétségeket 12 erdőcske, csenderes tarkítja, melyeknek összterülete nem éri el az 500 holdat. Ezeket itt remizeknek nevezik. Megemlíthetem még a Tarcsai-éget, mely a hitbizományba hosszan beekelődik észak-déli irányban, a mosontarcsai közbirtokosság tulajdona s a Hanság legmélyebben fekvő hercegi erdejében, a Király-égerben végződik. Az erdősegek majdnem tisztára égerfából állanak, csak egyes részeik vannak fűzzel keverve. A legmélyebb helyeken vannak kisebb fűzesek is, melyeket botoló-vágással gondoznak; ezáltal törzsük csodálatosan vastagra nő tele oduval és pudvásodással, deréknyi gyökereik pedig óriáskigyók módjára hevernek a lesüpedt talaj felszínén.

Az erdők madárvilága nem egynemű. Az erdőszélek jellegzetes madara az erdei pipis, a búbos banka s a tövisszúró gébics, melyek az erdőszéli fákön, bokrokon vagy földön fészkelnek, de eldelüket az erdőn kívül keresik meg. A fiatalabb vágású részeken a gyökérlakók s alacsonyan fészkelők élnek, cinégék, ökörszem, fekete rigó, kerti rozsdafarkú, vörösbegy, légykapók, poszáta-félék és a gerle. A kakuk is itt talál alkalmas nevelőszülőket ivadékai számára. A magas szálerdők alján az előbb említett gyökérlakókat találjuk. Magas szálfákon a kis békászó sas, egerésző ölyv és a galambász héja hatalmas fészkeit találjuk. A kis békászó sasnak ez az egyetlen ismeretes fészkelőhelye Csonka-Magyarországon. Utóbbi időben úgy látom, hogy állománya fogy, ezért fészkeiket gyűrűzésig nem háborgatom s nem engedem háborgatni. Törekvésemet az uradalom hallgatólagosan támogatja, bár jelenlétük vadvédelmi szempontból aligha lehet közömbös.

Talán legelénkebb az élet a füzesekben. Itt tanyáznak az igazi odulakók : a nagy-, közép- és kis fakopáncs, a csuszka, fakúszó, búbos banka, házi rozsdafarkú, vörösbegy ; a fészekrakók közül az erdei pinty, sárgarigó, fűzikék és tücsökmadarak. Nagyobb ragadozó fészkére ily helyen csak egy esetben akadtam, de akkorra már üresen állott. A fűzfaerdőkben még júliusban is térdig érő víz áll, azért a bennük való járás különösen fáradságos, amit még fokoz a kiálló fagyókerek, kidőlt fatörzsek, lehasadt ágak s az aljnövényzet szövevénye. Pedig hálás terep ám ez hydrobiológusok számára is, mert a korhadékos fenekű vízben Apusok és más alsóbbrendű rákok, álcák nyüzsögnek s azt hiszem, nem volna érdektelen planktonját is megvizsgálni.

A remízek madárvilága az előbbiekéből rekrutálódik. A kis békászó sas ritkán telepszik meg remízben, inkább a legterjedelmesebb s legmagasabb szálerdőket lakja. Az ölyv s a héja azonban a kisebb erdőcskékkal is megelégszik. Amelyikből hiányoznak, ott helyettük rendszerint a dolmányos varjú, kis fülesbagoly s a macskabagoly telepszik meg.

A lágyszárú növények közül jellemzők ezekre az erdőségekre : a csalán, mely 2 m magasságra is megnő, a sárgavirágú ne nyúl hozzá (Impatiens), az amerikai származású Rudbeckia s az erdei pajzsika, melynek spóráit bizonyára a sopronkörnyéki folyók hozták le a Hanság minden részébe. Ezek a növények már júniusban néhol áthatolhatatlan sűrűséget alkotnak. Az elmúlt nyáron, midőn BREUER GYÖRGY barátommal, a fertői megfigyelő-állomás vezetőjével és STEINFATT OTTÓ német ornitológussal négynapos tanulmányútat tettünk körletünk területére, úgy belekeveredtünk egy ilyen bozótba, hogy a kitűzött irányban való továbbhaladásunk teljesen lehetetlen volt és csuromvizesen, holtra fáradtan törtünk ki a kitűzött úttal párhuzamosan haladó erdőnyiladéokra. Sok bosszúságot okoznak a szunyogok és bagócsok is, melyek milliónyi rajokban kelnek fel a fűből s vérszomjásan megrohamozzák az erdő vándorait.

A rétségeknek eltérő életközössége van. Szárzabb, dombosabb helyeken költ a túzok, mezei pacsirta, csaláncsúcs, barázda- és sárga billegető, esetleg a reznek s az ugartyúk. Ez utóbbiakat csak lőtt példányokból ismerem. Nedves réteken a bibic, vízi tyúk, pettyes vízicsibe, haris, fűj és valószínűen a nagy póling, nagy goda és a ^{hímves} kékes rétihéja. Pólingtojásokat a hanyörök már találtak, az utóbbiak költését csak nyári előfordulásokból következtetem. A réteken elszórt hatalmas fűzfákon a dolmányos varjú, vörös vércse és az örvösgalamb költ. A réteken kanyargó holtágak nádasainak a vadkacsák és a nádi sármány jellegzetes lakói.

A folyóvizek partjain megint más madarakkal találkozunk. A partot kísérő fákön és bokrokon a tövisszűrő gébics fészkel, a parti nádiban és bozótokban nádiposzták, sárga billegető, csaláncsúcs, hantmadár s más, még kellőképen meg nem határozott madarak.

A Hanságot keletről a fehértói s barbacsitói zárja be, melyek közül csak az utóbbit ismerem. Itt költenek: a nyári lúd, tőkés-, csörgő-, barátréce, búbos vöcsök, szárcsa, vízcibék, vörösgém, bölömbika, törpe gém, barna rétihéja, nádisármány s a nádi-poszták.

Mint külön érdekességet kell megemlítenem, a Hanságban költő nagyszámú gólyát. Fészkek a majorok épületein, régi kazlakon többnyire azonban hatalmas rezgőnyárfán látható. Nyirka-majorban pl. 8 fészek van. Az Oslí-éger mellett egy nagy nyárfasorban egész telepet találtam néhány évvel ezelőtt 11 fészekkel, melyek közül egyetlen fán ötöt olvastam meg. E telep állománya azóta megfogyott.

A madártojások és fészkek gyűjtését tudományos feldolgozás céljából egy madármegfigyelő-állomás számára szükségesnek tartom bár nem mulaszthatom el hangsúlyozni, hogy a legnagyobb kímélettel nemcsak általános madárvédelmi szempontból, hanem azért is, mert a gyűrűzést eredményekben gazdagabbnak s éppen azért fontosabbnak tartom. A megszállt fészkeket, ha a tudományos érdek nem parancsolja, nem fosztom ki, hanem megjegyzem vagy látható jellel ellátom, hogy rátaláljak, ha a fiókák gyűrűzhető nagyságig felcseperedtek.

A legfáradságosabb s egyben legveszedelmesebb mindenesetre a gyűrűzés. Az égerfát síkos és áthatlan törzse miatt nagyon nehéz megmászni s mivel a nagyobb ragadozók 15—20 m magasságban fészkelnek, veszedelmes is, viszont az alacsonyan fészkelő apróbb madarak fészket a sűrű növényzet miatt nehéz megtalálni, szinte csak véletlenül akadni rájuk. Innen van, hogy a gyűrűzött madarak száma a gazdag állományhoz viszonyítva aránytalanul csekély. Kezdetben a M. Kir. Madártani Intézet gyűrűit használtam, utóbb a „MOSZ. HERCEG ESTERHÁZY PÁL Madárvártája, Kapuvár, Hungaria“ felirattal és számmal ellátott gyűrűket alkalmazom, melyek négyféle nagyságban őhercegsége költségére készültek.

1926 óta a Hanság területén 342 gyűrűt raktam fel, legtöbbit fűsti fecskére, fehér gólyára és hamvas varjúra.

A megjelölt madarak 90%-a fióka volt.

Visszajelentést — sajnos — csak két esetben kaptam: egy galambász héjáról, melyet pelyhes fióka korában jelöltem s ugyanazon az őszön a Hanság szélén fekvő Bősárkány község határában került puszkavégre. Egy, a barbacsitavon szintén pelyhes korában jelölt vörösgémet néhány hónap múlva Tatatóvároson lőtték le. Mindkettő a M. Kir. Madártani Intézet gyűrűjével volt ellátva.

Külföldön gyűrűzött madár kétizben került kezembe. 1928 májusban egy halott fehér gólya a koroncói (Győr m.) rétekről, mely a gyűrűzési kísérletek kezdeményezőjének, MORTENSEN dán ornitológus nevét viselte. Özv. MORTENSENNÉ asszony értesítesemre megírta nekem, hogy a golyát férje gyűrűzte meg 1916 júliusában, mint fészken ülő fiókát Vissing faluban; tehát 12-ik évét majdnem betöltötte. A másik, egy szürke gém, amely 1931 október elején

a barbaesi tónál került puszkavégre, a rossitteni madármegfigyelő-állomás gyűrűjét hordta. DR. SCHÜZ, a madárvárta vezetőjének értesítése szerint ugyanazon évben gyűrűzték, mint fészken ülő fiókát a keletporoszországi Rekowen gémtelepén.

Több gyűrűs madárról van hallomásom, melyek azonban elkalódtak, anélkül, hogy szakavatott kezekbe kerültek volna, mert a nép nem tudja: mi ilyenkor a teendő? Felvilágosító munkára van szükség, amit nemcsak tanítványaim kioktatásával, hanem felnőtteknek tartott előadások formájában tartok kivihetőnek és gyakorlok is.

Ugyancsak hallomásból tudok fészkekre visszatért gyűrűs golyákról és fecskékről; de amely eseteket eddig ellenőriztem, tévedésnek bizonyult.

A megfigyelési és gyűrűzési munkálatokat kiegészíti a madárgyűjtés és fényképezés. Az előbbi természetesen csak a legszűkebb keretek között történik, hiszen ehhez külön berendezés szükséges. Így tehát egyelőre csak a tervem s a reményem van meg — no, de ez is valami! Egy ilyen gyűjtemény összeállítása, aránylag szűk területen, biológiai csoportozatokban szemléltetné a Hanság madárvilágát azok számára, kiket ez a kérdés érdekel, de nincs módjukban a helyszínen tanulmányozni azt. Szerény kis madárgyűjteményem jelenleg a csornai áll. polgári fiúiskolában van elhelyezve hol egyszersmind az iskolai oktatás ügyét is szolgálja.

A tájról, madarokról, azok fészkeről, tojásairól, fiókáiról, készített fényképek egyelőre csupán megfigyelési naplómata illusztrálják, melyben minden kirándulásomról és megfigyelésemről kimerítően beszámolok, jelenleg csupán saját használatomra és gyönyörűségemre.

Ime, a Hanság, a „Herceg Esterházy-madárvárta“ és annak munkaköre. Egyelőre szerény keretek és sok áldozatkész munka. Vajjon érdemes-e erre egy emberi élet munkáját feltenni? Ha nem volnék róla meggyőződve, könnyen találnék kényelmesebb életmódot.

Ha ornitológiáról van szó, Magyarország bátran kiléphet a legelső sorába, még világviszonylatban is. A multban nagy nevetek adott a magyarság az ornitológiának, ám hiányzott a részletmunka. Ornitológusaink évenként sorra járták a madárban gazdag helyeket, de csak rövid ideig tartózkodtak egy helyen. Nem tudtak állandó megfigyelési góccok kialakulni, mint a rossitteni és helgolandi megfigyelő állomások s így el voltak hanyagolva azok az ökológiai és fenológiai törvényszerűségek, melyeket csak egy faunában gazdag területen való hosszabb megfigyeléssel lehet megállapítani.

Ezen a hibán akar segíteni a Magyar Ornitológusok Szövetsége, midőn az ország orniszban gazdag pontjain megfigyelő-állomásokat, rossz magyar kifejezéssel madárvártákat szervez. Ezek közül a legelső közé tartozott a hansági, melyet fertői ikerállomásával együtt alapítójáról, HERCEG ESTERHÁZY PÁL DR.-ról neveztünk el. A két állomás személyes érintkezés és levelezés alakjában a legszorosabb

kapcsolatban van egymással és egymást gyakorlatilag is testvériesen támogatják. A részletmunkának egyik fele tehát biztosítva van ; de ez a kutató munka a mostani szerény kereteket addig nem lépheti át, míg kellő anyagi erő nem áll rendelkezésére. Talán majd eljön az is. De jöjjön is, minél előbb, mert az idő eljár, az élet rövid s ki tudja, utánunk akad-e, aki folytassa a megkezdett munkát? De a kérdésnek ezt az oldalát már bízzuk a Gondviselésre.

ORNITHOLOGIE IN DER HANSÁG.

VON IVAN KIRÁLY, Csorna.

Schilderung der Vogelwelt in der Umgebung der „Vogelwarte Paul Herzog Esterházy“ in der Hanság. Die Warte ist von der Bahnstation Csatári (in der Nähe von Csorna) erreichbar, wo, wie in der Hanság überhaupt, Zugvögel während ihrer Wanderung Rast halten. Die Wälder bestehen fast aus lauter Erlen, nur in einigen Partien stehen auch Weiden. Charaktervögel der Waldränder: Baumpieper, Wiedehopf und Dorndreher, der jüngeren Schläge: Meisen, Zaunkönig, Amsel, Gartenrötling, Rotkehlchen, Fliegenfänger, Grasmücken, Turteltaube und Kuckuck. Im Hochwald ausser Gebüschbewohnern: Schreiadler, Mäusebussard und Habicht. In den Weiden: Gr. Bunt-, Mittel-, Kleinspecht, Kleiber, Baumläufer, Wiedehopf, Hausrötling, Rotkehlchen, Buchfink, Pirol und Locustellen. Die Weidenwälder enthalten noch im Juli knietiefes Wasser und sind darum schwer begehbar. 2 m hohe Brennesseln, Impatiens, Rudbeckie, Nephrodium bilden bereits im Juni ein stellenweise undurchdringliches Dickicht. Auf trockenen Wiesen und Hügeln: Grosstrappe, Feldlerche, Wiesenschmätzer, Bach-, Schafstelze; auch Zwergtrappe und Triel wurden hier erlegt. Auf nassen Wiesen: Kiebitz, Wasserhuhn, Tüpfelsumpfhuhn, Wachtelkönig und wahrscheinlich Grosser Brachvogel, Uferschnepfe und Kornweihe. Die grossen Weidenbäume auf den Wiesen bewohnen: Nebelkrähe, Turmfalke und Ringeltaube. Im Röhricht Wildenten und Rohrhammer. Sträucher und Bäume am Ufer fliessender Gewässer: Dorndreher, zwischem Rohr und Gebüsch: Rohrsänger, Schafstelze, Wiesenschmätzer etc. Der Hausstorch ist zahlreicher Brutvogel, der auf Pappeln, alten Schobern und Meiereidächern seinen Horst errichtet.

BOMBYCILLA GARRULUS ADATOK 1932—33 TELÉRŐL.

Összeállította: KALMÁR ZOETÁN.

A csonttollúak idei nagyarányú inváziójáról hazánk területére a „Kócsag“ szerkesztősége a következő helyekről kapott jelentéseket:

Dunántúlról:

- Bajnán* (Esztergom m.) a Metternich uradalmi parkban dec. 22 óta nagy csapatban tanyáznak a *Cettis*-fákon. *Sándor János.*
- Rábapordányról* (Sopron m.) febr. 17-én két példányt küldött a Nemzeti Múzeumnak *Király Iván.*
- Vasvár* közelében dec. 10 táján körülbelül 20 darab, 22-én még nagyobb csapat vonult át a fenyveserdőn. *Varga Kálmán.*
- Pannonhalmán* a főapátsági parkban jan. első napjaiban körülbelül 40 darabot számláló csapat érkezett. A *Viburnum opulus* és a *Ligustrum vulgare* nyújt nekik táplálékot. *Gál Gelézé O. S. B.*
- Magyaróváron* dec. 20-tól 25-ig körülbelül 50 darabból álló csapatot figyeltem meg kertünkben. Az *Ampelopsis*, *Syringa*, *Rosa canina* és *Ligustrum* gyümölcseit esipegették. *Krolopp Alfréd.*
- Szanyról* (Sopron m.) jelentik, hogy febr. 9-én még ott vannak. A *Sophora* termését eszik. *Tóth Ferenc.*
- Szentgotthárd* vidékén jan. 7-én egy nagy csapatot találtam, majd jan. 20-án 6 km-re innen 8—10 darabot. *Markovics István.*
- Szombathelyen* jan. 4-én 8—10 tagból álló csapatot figyeltem meg. Egy közülök lelőtt példány gyomrában talált magvakat mellékelem.¹ *Fábián Gyula.*
- Szombathelyről* jan. 19-én jelenti ottlétüket *Petrák Tibor.*
- Herényben*, Szombathely közelében még márc. 3-án is csapatosan tanyáznak. *(Pesti Hírlap.)*
- Nyírad-Deákin*, a veszprémi püspökség erdejében dec. 4-én 10—12 darabból álló csapatot talált *Magyar Jenő (Nimród).*
- Zalaegerszegről* jan. 4-én jelentik, hogy nagyobb csapatok 10—12 napja ott tartózkodnak. *Neumayr és társa.*
- Tófej* (Zala m.) községben márc. 3-án csapatosan tanyáznak. *(Pesti Hírlap.)*
- Nagycsákányban* dec. 8-án 8 darab, febr. 2-án 1 darab jelentkezett a grófi parkban. *Walzel József.*
- Darány és Középrigóc* (Somogy m.) közalapítványi erdejében jan. 4-én 6 csoportban körülbelül 230 darabot figyelt meg *Langmár Gáspár (Nimród).*
- Tihanyban* jan. 1-én körülbelül 25 darabot láttam, jan. 14-én pedig 12 darabot figyelhettem meg hosszabb ideig a kutató intézet kertjében homoktövis bokrokon. *Dr. Entz Géza.*

¹ Vadszőlő magvai. *G.*

Balatonarács határában dec. 26-án láttam 50—60 darabból álló csapatot.
Holéczy János.

Balatonalmádi mellett, a parti erdőben dec. 27-én körülbelül 20 darabból álló csoportot találtam. A fagyöngy termését fogyasztották.
Konszky József.

Siófokon jan. 24-én a parti fákon tartózkodik egy 70—80-as létszámú csapat. Két lelőtt példányt a Nemzeti Múzeum számára mellékelek. A madarak a zajló Sió jegére szállva ittak.
Kaáli Nagy Dezső.

Agártetőn, *Tapolca* mellett dec. 24-én láttam egy kis csapatot (10—12 db).
Hertelendy Gábor.

Székesfehérvárra jan. 2-án érkeztek. Eleinte 20—25-ös csapatokban a Szőlőhegyet bogyózták át, később számuk egyre szaporodott, 40—50-es csapatokban mintegy 4—500 darabot számlálhattunk. A tél folyamán kizárólag a Celtis-fák termését fogyasztották a város közepén fekvő parkokban. Tavasz felé, midőn a bogyók fogytán voltak, a japán akác (*Sophora*) termésén éltek egész május közepéig; ekkor vonult el a főcsapat, de 8—10 darab még itt maradt jún. 2-ig, a legutolsó 2 darabot jún. 5-én láttuk. Vadászok igen sokat lelőttek közülük.
Radetzky Dezső.

Bodakajtoron (Fejér m.) dec. 29-től jan. 3-ig tartózkodott egy csapat (20—25 db). A *Celtis orientalis* bogyóit csipkedték. 2 hímét lőttem közülük.
Nagy Zoltán.

Seregélyesen (Fejér m.) a gróf Hadik-parkban, dec. 31-én láttam az első, 30—40 főből álló csapatot. Azóta állandóan itt tartózkodnak. Számukat most, jan. 4-én több százra becsülöm.
Daniel Lajos.

Kisvelencén jan. 18-án körülbelül 150 darabot, 21-én 40—50-et, febr. 8-án pedig 70—80 darabot láttam.
Meszleny Pál.

Sárpentelén (Fejér m.) dec. 26-án gróf Széchenyi Viktor birtokán egy akácfa tetején 5 darabot látott
Gr. Somssich György (Nimród).

Iszkaszentgyörgy (Fejér m.) határában dec. végén 30—40 darabból álló csapatot találtam.
Gr. Pappenheim Sándor.

Lovasberényben (Fejér m.) jan. 3-án udvaromban 8 darabot figyeltem meg.
Reinberger József.

Dunaadonyból (Fejér m.) febr. 25-én jelentik, hogy néhány nap óta több száz madár tartózkodik ott. A fák bogyóival táplálkoznak.
(Pesti Hirlap.)

Martonvásáron egy jan. 17-én elejtett példányt küldött be a Nemzeti Múzeum számára.
Kalmár Zoltán.

Budapestről és környékéről is sok jelentés érkezett:

Telkin dec. 27-én elejtett 5 darabot küldött a Nemzeti Múzeumba
Dr. Szalóky Navratil Dezső.

Budafokon márc. 1-től 8-ig tartózkodott egy kis csapat (15 db) kertünkben. A *Sophora japonica* termését fogyasztották.
Kalmár Zoltán.

Albertfalváról márc. 3-án jelentik otlétüket.
(Pesti Hirlap.)

Nagykovácsi mellett febr. 12-én 20 darab csipkebokrok termését ette, febr. 19-én a Jánoshegy tövében mintegy 200 darab fakínnal megrakott tölgyfákon.
Dr. Schmiege Armand.

Zugligetben dec. közepétől febr. közepéig százas csapatokat láttam, azontúl megszakításokkal még ápr. közepéig mutatkoztak. *Till Gergely.*

Zugligetben dec. közepétől febr. végéig állandóan százakra menő csapatokat, ápr. közepén kisebb csapatot figyelt meg

Dr. Szalóky Navratil Dezső.

Hüvösvölgyben jan. 3-án 20 darabból álló, 7-én pedig körülbelül 60 darabot számláló csapatokat figyeltem meg.

Scheyter János.

Jánoshegyi-úton, a Menedékház közelében jan. 1-én 3 példányt figyelt meg

Rupert Frank.

A *Kisgellérthegy* környékén febr. 23-án körülbelül 30 darabot találtam.

Fischer Antal.

A *Múzeumkertben* jan. 28;-án jelent meg 20 darab.

Sipos József.

Az *Állatorvosi Főiskola* kertjében jan. 23-án tömegesen lepik el a *Celtis orientalis* fákat.

Dr. Gróh Gyula.

Rákospalotáról jan. 22-én közlik, hogy több, mint egy hét óta 50—200 darab tartózkodik Horváth József kertjében. Olajfák és galagonyabokrok bogyóival táplálkoznak.

(Pesti Hírlap.)

Mátyásföldön jan. 20—24-ig körülbelül 50—60 darabot számláló csapatot figyelt meg

Rainer Irén.

Csömörön jan. 28-án és febr. 1-én látott kisebb csapatot a Thujabokrokon.

Dr. Dornning Henrik.

Gödöllőn dec. 7 óta többször láttam egy erdőrészben körülbelül 25 darabból álló csapatot. A fagyönggyel ellepett fákon tartózkodtak.

Horváth Ferenc.

Fóton dec. 31-én a határban 50—100 tagú csapatok tanyáznak.

Dvorák Alfréd (Nimród).

Rákoscabáról jan. 27-én 1 példányt küldött a Nemzeti Múzeumba.

Dr. Krepuska Géza.

Tökölről febr. 1-én 1 példányt kaptam.

Fischer Antal.

Az Alföldről érkezett jelentések :

Szigetmonostor határában dec. 1-én négy darabot lőtt, hat csapatot látott

Pákozdi Ernő (Nimród).

Alsódabasról jan. 4-én egy elhullott példány lábáról levett „Ornit. Közp. Budapest, 33.251“ jelzésű gyűrűt küldött be

Csajághy Béla.

Turán, a 2 hete ott tartózkodó csapatból, egy jan. 3-án lőtt, de csak megsebzett példány lábán „Budapest, Ornith. 78.531“ jelzésű gyűrű van.

Martonics Gyula.

Egreskátai kastély parkjában jan. 1-én 150 darabot láttam a *Celtis*-bokrokon.

Ij. Lukaszgy Gyula.

Nagykőrösön a tölgy- és akácerdő fáin kisebb csapatot láttam.

Dr. Kökény Dezső.

Kecskemét környékén dec. 11-én, a városban 21-én jelentek meg a fagyal, a vadszőlő és *Celtis*-fákon.

Annók F. Szabó János.

Szeged vidékén dec. első felében csapatosan tartózkodtak.

Fodor Gyula.

Kétútköz pusztán jan. 3-tól kezdve állandóan kisebb csapatok fogyasztják a park *Juniperus* és *Ligustrum* fáinak termését.

Graefl Andor.

- Karcagon* dec. 31-én és jan. 1-én tömegesen lepték el a Kossuth-tér boróka-fenyőit. *Blazsek József.*
- Debrecenben* jan. 4-én körülbelül 20 darabból álló csoportot, 13-án pedig körülbelül 35 darabot láttam a Nagyerdőben. A 4-én látottakból 1 darabot a Nemzeti Múzeumba beküldtem. *Ujhelyi József.*
- Debrecentől* 10 km-re a Monostor-erdőben dec. elején egy 14-es csapat tartózkodik. *Geréby György.*
- Nagykállón* dec. végén tartózkodik ott 28—30 darab. *Szabó Miklós (Nimród)*
- Tiszaiáron* (Heves m.) dec. utolsó napjaiban érkeztek meg. A *Juniperus-fákon* lakmároznak. *Széky Ilona.*
- Tiszaderzs* községben (Szolnok m.) dec. 15-én jelentek meg. *(Pesti Hírlap.)*
- Tiszakürt* községben (Szolnok m.) dec. 1-től 20-ig 20 darabból álló csapat tartózkodott. Begyűkben főképp fagyalbogyót találtam. *Gr. Bolza Antal.*
- Jászladányban* dec. 28-án 16 darab jelent meg kertemben a fagyalbokrokon. *Erdélyi Ágost.*
- Tápiószelén* dec. 2-án egy csapat (18—20 darab) jelent meg. Azóta állandóan kisebb-nagyobb csapatok szedegették a galagonyák, olajfák és a *Sophora* terméseit. Dec. 23-án volt itt a legtöbb, 24-én eltűntek. *Blaskovich György.*
- Tápiószeléről* jan. 9-én 1, febr. 1-én 6 elejtett példányt küldött a Nemzeti Múzeumnak vizsgálati célokra. *Viczián Antal.*

Az Alföldtől északra fekvő területekről jelentik :

- Iklad* községhez tartozó Cservölgy pusztán ifj. gróf Széchenyi Gyula egy csapatból 3 példányt lőtt. *Sárkány Dezső.*
- Vác*on jan. első felében 50-es csapat tartózkodott a *Sophora-fákon*. Éjjel Vác-Deákvár fás területén tanyáztak. *Schuster Márton.*
- Diósjenőre* nov. 30-án körülbelül 50 darabból álló csapat érkezett. *Réz Endre.*
- Herencsényben* (Nógrád m.) dec. 27-én jelent meg egy 50—60 darabból álló csapat. Néhány közülök sokáig visszamaradt itt. Begyűkben fagyöngybogyó volt. *Gr. Bolza Antal.*
- Sóshartyán* határában (Nógrád m.) dec. 15-én több csapatot találtam az erdő fáin. Számuk néhány száz lehetett. *Mráz György.*
- Borsosberényben* (Nógrád m.) jan. 4-én 10—15 darabot láttam. *Horváth Ferenc.*
- Gyöngyösoroszi* (Heves m.) határában már nov. 23-án találtam körülbelül 40 darabot. Jan. 12-én pedig az erdőben körülbelül 30-at. *Kekécs Kálmán.*
- Vámosgyörkön* jan. 6-án 2 csapatot figyeltem meg. Az egyik körülbelül 20, a másik 8 darabból állt. Egy magános madár azonban már dec. elején itt tartózkodott. *Dr. Visontai Kovách László.*
- Karácsond* (Heves m.) községből febr. 25-én közlik, hogy több száz tartózkodik ott. *(Pesti Hírlap.)*
- Domoszló* határában dec. első napjaiban időzött körülbelül 60—80 darab. *Fleischmann Henrik.*
- Eger* közelében jan. 2-án egy kisebb csapatból egy darabot lőtt egy gazdátársam. *Gallasy László.*

Borsodivánkán dec. végén kisebb csapatok tartózkodtak. A vadszőlő bogyoit fogyasztották. *Ózv. Prónay Endréné.*

Miskolc határában jan. 18-án egy diófán 8 darabot láttam, közülök 1 hímét és 1 nőtényt lelőttem. *Péter Pál.*

Ónodon febr. 25-én 1 hét óta 20—25 darabból álló csapatot figyeltem meg. *Szabó Lajos.*

Megyaszőn (Zemplén m.) dec. 8-án, 18-án és 25-én egy-egy kisebb csapatot láttam. A fagyöngy és fagyal termését fogyasztották. *Hankó László.*

Karcsa községben (Zemplén m.) jan. 1-én és 2-án láttam 1—1 párt. Igen nyugtalanul röpködtek fáról-fára. *Szóják József.*

Csejten (Nyitra m.) jan. első hetében óriási csapatokban jelentek meg. *Jeszenszky Lajos.*

Preparátorok jelentései :

Preparatóriumomba a következő helyekről kaptam csonttollúakat kitömés végett : *Pusztagyarmat* (Komárom m.) II/16-án 3 db, *Kutas* (Somogy m.) II/4-én 2 db, *Tordacs* (Fejér m.) XII/28-án 1 db, *Szent László-puszta* (Fejér m.) XII/19-én 1 db, I/2-án 1 db, *Székesfehérvár* IV/2-án 1 db, *Adony* I/31-én 2 db, *Budapest* II/1-én 1 db, *Kőbánya* XII/31-én 1 db, *Kispest* II/27-én 1 db, III/1-én 2 db, *Szent Endre* XII/4-én 2 db, (nagy csapatból löve), III/1-én 2 db, *Rákoscaba* II/19-én 1 db, *Göd* I/18-án 1 db, *Kiskőrös* II/12-én 2 db, *Kecskemét* I/24-én 1 db, *Kisujszállás* XII/20-án 1 db, *Komoró* (Szabolcs m.) XI/20-án 1 db, *Nagyrhéde* (Heves m.) I/17-én 1 db, *Olaszliszka* (Zemplén m.) XII/6-án 2 db. *Öry Sándor.*

Csonttollú madarat a következő helyekről kaptam kitömésre : *Dombóvár* II/25-én 1 db, *Dunaadony* II/6-án 1 db, *Bicske* I/29-én 2 db, *Csákvár* XII/27-én 2 db, *Bia* III/26-án 1 db, *Leányfalu* II/16-án 2 db, *Tahi* III/8-án 3 db, *Dömsöd* I/31-én 1 db, *Márianosztra* XII/4-én 3 db, *Ipolytölgyes* II/3-án 3 db, *Hatvan* I/24-én 2 db, *Fót* I/13-án 1 db, *Rákoscaba* II/18-án 1 db, *Budapest* I/22-én 1 db. *Kókay Dezső.*

A következő helyekről érkezett hozzám csonttollú madár : *Budafok* III/3-án 2 db, *Cegléd* II/6-án 1 db. *Bartók József.*

Preparatóriumomba a következő csonttollú madarakat küldték kitömésre : *Nyíregyháza* XI/19-én 2 db, XII/7-én 1 db, XII/18-án 1 db, *Nagydabas* XII/26-án 1 db, *Nagykálló* XII/27-én 1 db, *Folyás* XII/29-én 1 db, *Nyírbátor* XII/30-án 2 db. *Kovács Lily.*

FÁBA REZSŐ preparatóriuma a következő helyekről kapott csonttollúakat : 1932 december havában : Szerencs Zemplén m. 2, Tápió-Szele Pest m. 2, Domszló Heves m. 10, Börgönd 2, Hevescsány 1, Eger Heves m. 1, Fűzfő 4, Budapest Mártonhegyi-út 10, Budapest Városmajor 18, Moson-szolnok 1, Budapest Szemlőhegyi-út 2 darab. — 1933 január havában : 3-án Alag Pest m. 2, 6-án Jászberény Jász-N.-K.-Sz. m. 1, 9-én Fadd Tolna m. 1, 10-én Tatatóváros 2, 30-án Szatymaz Csongrád m. 2, 31-én Szombathely Vas m. 1, 31-én Szerencs Zemplén m. 1, Balatonfüred Zala m. 1, Budapest 2, Tatatóváros Komárom m. 2 darab. — 1933 február havában : 1-én Szombathely Vas m. 2, 2-án Adony Fejér m. 1, 3-án Újszász 3, Sárkeresztúr Fejér m. 1, 4-én Budapest 2, 6-án Kétútköz 1, Szatymaz Csongrád m. 1, 8-án Nagykanizsa Zala m. 1, 13-án Gyöngyös Heves m. 1, 15-én Budapest 2, 17-én Bashalom Szabolcs m. 3, 20-án Kúnhegyes 1, Szentés 1, 23-án Aszód Pest m. 5, 25-én Nagykanizsa Zala m. 1, Fehérvár-Csurgó 2,

26-án Bácsalmás 1, 27-én Siófok 1 darab. — 1933 március havában : 3-án Szombathely Vas m. 3, 4-én Budapest 1, 6-án Szombathely Vas m. 1, Tiszaugar Héves m. 1, Sámsonháza Nógrád m. 1, 7-én Székesfehérvár 2, Karácsond 3, Szombathely Vas m. 1, 8-án Esztergom Esztergom m. 1, Bácsalmás 2, Királyszállás u. p. Várpalota 4, 9-én Szombathely Vas m. 1, 13-án Szegszárd Tolna m. 1, Szentgothárd 2, 15-én Jászládány 4, 18-án Harta Pest m. 2, 30-án Budapest 2 darab. — 1933 április havában : 24-én Kapuvár 1, 25-én Dombóvár nagyobb csapatból 4 darab.

BOMBYCILLA GARRULUS IM WINTER 1932—1933.

Zusammengestellt von ZOLTÁN KALMÁR.

Im Winter 1932/33 erschien der Seidenschwanz massenhaft in Ungarn. Die ersten zeigten sich bei Komoró, Kom. Szabolcs am 20. XI., die letzten bei Kapuvár, Kom. Sopron am 24. IV., Dombóvár, Kom. Tolna am 25. IV, Székesfehérvár am 5. VI. Die eingelaufenen Daten sind im ung. Text nach folgenden Gebieten gruppiert : Jenseits der Donau, Budapest und Umgebung, Alföld, Nördlichere Gegenden ; den Schluss bilden Berichte von Praeparatoren.

MEGFIGYELÉSEK A VELENCEI-TÓ MAI VÖCSÖK- ÁLLOMÁNYÁRÓL.

Írta : RADEZKY DEZSŐ.

A Velencei-tó régebbi kiváló ismerője, CHERNEL, a tavat a vöcsök locus classicusának nevezte, elsősorban a búbos vöcsök, *Podiceps cristatus* L. és a feketenyakú vöcsök, *Podiceps n. nigricollis* BREHM előfordulásának és költésének alapján. Az elnevezés egészen jogosult volt az újabb időkig. Később azonban a vöcsök-állományban olyan változások álltak be, melyek ezt az Eldoradojelleget, főleg a feketenyakú vöcsök esetében, megszüntették. Ez a madár, mely CHERNEL idejében százával fészkelte a tavon és amelyről azt írhatta, hogy számuk évről-évre növekszik, — ma szomorú sors elébe néz. Még 1930-ban is szép számban fészkelte a kisvelencei sarokban, mely e faj kizárólagos telepe a Velencei-tavon. A fészkek a sirálykolónia, *Larus ridibundus* L. közelében, attól mintegy 150 méternyire feküdtek, nem nádtorzson, hanem a sekély vizű tófenékre hordott, korhadó nád és sástörmeléknek a vízből alig kiemelkedő tetején. Ekkor kb. 18—20 fészket láttam, sokszor 4—5 egymás mellett kis kolóniát alkotott.

1931. évben a feketenyakú vöcsök száma megfogyott. Ebben az évben 10—12 párra teszem a fészkelők számát. Az apadás tehát kb. 45%-os. Ugyanekkor a búbos vöcsök emelkedő számot mutatnak, nemcsak relatív, hanem abszolút értelemben is. Mintegy 30—40 párban fészkelnek a sirályteleptől 100 méternyire.

Az 1932. évben a feketenyakú vöcsök feltűnően kevés számban jelenik meg : mindössze 4—5 pár mutatkozik. A fogyás tehát majdnem 50%-os. Két év alatt az eredeti állománynak csaknem $\frac{3}{4}$ része eltűnt ! Viszont a búbos vöcsök megint erősen megsaporodtak és számuk már is sok a tónak, mint halasviznek területéhez viszonyítva.

Mindezek után önkéntelenül felvetődik annak az oknak kutatása, melynek eredménye a feketenyakú vöcsök számarányának ijesztő zuhanása. Az ok kutatásában jelenleg még túlnyomóan csak feltevésekre szorít-

kozhatom. Mivel ez az állapot igen hirtelen következett be, — ellentétben más, általános esetekben tapasztaltakkal, amikor az apadás rendszeren fokozatosságot mutat, — gondolhatok arra is, hogy a feketenyakú vöcsök esetében átcsoportosulásról, vagy áttelepülésről van csak szó. Ebben az esetben az apadás csak a Velencei-tóra vonatkozó, lokális jellegű volna. De nem lehet szótlannul elmenni azon tény mellett sem, hogy a búbos vöcsök és feketenyakú vöcsök terjeszkedése ellentétes. Mintha a búbos vöcsök a feketenyakú vöcsök rovására gyarapodnék. Kérdés, hogy ez a jelenség is helyi jellegű-e, véletlen-e, vagy mélyebb összefüggésre utal. Bizonyos, hogy ezekre a kérdésekre csak akkor adható válasz, ha már több év tapasztalata fogja azt mutatni, amit az 1930—1932-ig terjedő időszak. Mert ma még bizom abban, hogy ez az állapot nem végleges.

Kétségtelen, hogy szerepet játszik a feketenyakú vöcsökök számának apadásában a barna rétihéja *Circus aeruginosus* (L.), mely konok pusztítója e madárfaj tojásainak is. Egy amúgyis kis létszámú társaságot ez sokkal érzékenyebben érinti, mint pl. a sirályok hatalmas telepét, melynek pusztítása közben akad rá a barna rétihéja a sirálykolonia védettségekben megbízó vöcsökök tojásaira.

A többi vöcsökök közül a Velencei-tó mai vöcsökállományában a kis vöcsök *Podiceps ruficollis* (PALL.) számára jelentéktelen szerep jut. Bár vonuláskor szép számmal mutatkoznak a tavon, fészkelésre mégis nagyon kevesen maradnak vissza. Teljesen hiányzik a tóról a vörösnyakú vöcsök, *Podiceps griseigena* (BODD). Úgy a vonulásnál, mint a fészkelésnél évtizedek óta nem jelentkezik. Úgy látszik, eltűnt azzal a hatalmas mocsárral együtt, mely 1892 előtt még összefüggött a Velencei-tó délkeleti részével.

DER HEUTIGE BESTAND DER STEISSFÜSSE AM VELENCEER-SEE.

VON DESIDERIUS RADEZKY.

Früher war der Velenceer-See reich an Steissfüssen, besonders Hauben- und Schwarzhalssteissfuss brüteten zahlreich. Letzterer brütete zu v. CHERNELS Zeiten zu Hunderten und noch 1930 sah ich 18—20 Nester im Winkel von Kisvelence auf faulendem Rohr- und Seggenenist. 1931 sank die Zahl der Brutpaare auf 10—12, während der Haubensteissfuss an Zahl zunehmend etwa 30—40 Nester besetzte. 1932 schmolz der Bestand der Schwarzhalssteissfüsse auf 4—5 Paare, also verschwand in 2 Jahren fast der $\frac{3}{4}$ Teil des einstigen Bestandes. Der Haubensteissfuss hingegen vermehrte sich wieder stark, so dass seine Zahl im Verhältnis zum Fischbestand des Sees bereits hoch zu nennen ist. Die Ursache der rapiden Verminderung des Schwarzhalssteissfusses kann nur vermutungsweise angegeben werden. Möglicherweise fand hier eine Umgruppierung oder Übersiedlung statt. In diesem Falle wäre die Verminderung lokal, auf den Velenceer-See beschränkt. Es kann aber auch sein, dass der Schwarzhalssteissfuss durch den Haubensteissfuss verdrängt wird und auch die Rohrweihe scheint durch Eierraub den kleinen Bestand empfindlich zu schädigen. Die Frage können nur mehrjährige Erfahrungen lösen. Von den übrigen Steissfüssen spielt der Zwergsteissfuss am See eine geringere Rolle. In der Zugzeit in grösserer Anzahl erscheinend, bleiben wenige zum Bruten zurück. Der Rothalssteissfuss fehlt seit Jahrzehnten gänzlich. Er scheint mit dem grossen Sumpf verschwunden zu sein, der vor 1892 noch mit dem südöstlichen Teil des Sees verbunden war.

APRÓ KÖZLEMÉNYEK.

Egyéves korában fészkelő karvalytojó. Külföldi újabb vizsgálatok a karvaly biológiájáról szóló ismereteinket nagy mértékben bővítették. A gyűrűzésekből kitént pl., hogy míg az angolországi karvalyok állandó madarak, addig a németországiak csak részben azok, mert egy részük dél-nyugati irányban elvonul. A fiatalok a következő években szülőhelyük közelében iparkodnak tanyát ütni. Hazánkban eddig meglepően kevés karvalyt gyűrűztek s közülük csak egy, télen gyűrűzött példány került meg 1 hónap múlva a gyűrűzési hely közelében. BREUER GYÖRGY „Hg. Esterházy Pál” fertői madárvártájának vezetője tavaly egy karvalyt küldött a Nemzeti Múzeumba, melyet 1931 július 21-én majdnem repülő korában gyűrűzött meg Brennbérgbányán s melyet 1932 május 31-én a gyűrűzés helyétől 800 m távolságban fészekről lőtt a segéderdőőr. A fészekben mindössze 1 tojás volt, bár a karvaly már 3 hét óta ült a fészekben. BREUER ezt a tojást is szíves volt küldeményéhez csatolni. Német ornitológusok ugyan már régebben tudták, hogy a karvalytojók gyakran már a kiköltésük utáni esztendőben költenek, nálunk azonban a brennbérgbányai eset az első, amelyről tudomást szereztünk.

A madár korának megfelelően fiatalkori ruháját viseli. Felül barnaszínű, alul széles barna harántsávokkal, melyek közül a begytájon a tollak hegyéhez közel esők egy-egy szívalakú világos rozsdaszínű folttal vannak ellátva. Ezeket a foltokat a rajtuk áthaladó sötétszínű szár kettéosztja. Alsó farkfedőin barna harántsávok. Hasán kotlófolt. Kézevezőinek egy része és középső kormánytollak egyike vedlésben. (A karvalytojók kotlás közben kezdik meg vedlésüket.) Szárnyának hossza 230—232 mm. A kiterjesztett szárnyak végeinek egymásközötti távolsága 678 mm. A madár súlya 315 g. Jól fejlett bal- és jobboldali petefészekkel, de csak egy petevezetékkel a baloldalon. A tüszők sárgásszínűek. A baloldali petefészkek legnagyobb hossza, szélessége és vastagsága: $11.2 \times 4.7 \times 2.6$ mm, legnagyobb tüszőjének leghosszabb átmérője 3.2 mm; a jobboldali petefészkek méretei: $10.9 \times 6.7 \times 1.7$ mm, a legnagyobb tüsző leghosszabb átmérője 2.9 mm. A két petefészkek nem egy magasságban fekszik, a jobboldali fejfelőli vége a baloldali petefészkek 2. harmadának szintjén kezdődik s ennek megfelelően farkfelőli vége is hátrább nyúlik, mint a baloldali petefészkeké. A letojt tojás a baloldali petefészkek hátsó felének belső széléről származik, ahol volt helyét calyx jelzi. A madár szívének súlya 2.965 g, a relatív szív-súly a testsúly %-ében 9.41%. Májának súlya 8.715 g, a relatív májsúly 27.68%.

A tojás alapszíne zöldesfehér, tompa végének közelében nagy barnaszínű foltokból álló koszorú, többi részén itt-ott apró világosabb barna foltocskák. Belsejében jól fejlett embrió sárgásfehér pelyhekkkel, melyek alkoholban hosszabb idő múlva megfihéredtek. *Dr. Greschik Jenő.*

Branta ruficollis (Pall.) a hortobágyi halastavon. Elmúlt ősszel és tél végén a hortobágyi halastavon ismét előfordult a vörösnakú lúd. 1932 nov. 29-én NEMESKÉRI KISS GÉZA egy ♂-et, 1933 márc. 20-án HG. LIECHTENSTEIN JÁNOS szintén egy ♂-et lőtt, melyek ÖRY SÁNDOR preparatóriumába kerültek. A novemberi példány felül fekete, zöldes fénnel. A fejen és felső nyakon átvonuló sáv mély fekete. Homlokán, állán és egyes helyeken, torkán a tollak alapfehérsége kilátszik, torka fekete. Evezői és kormánytollai zöldesfeketék, utóbbiak közül a szélsőbbek igen apró fehér

csúcsfoltoskával. Fejoldalfoltja fakóbarna, fény nélkül, mellső és alsó szegélyén néhány feketés foltoskával. Elülső nyakán és begyén a rozsdavörös tollak gyenge fényel. A mellső testet körülfogó fehér gyűrűt a jobb oldalon fekete tollacsák szakítják meg, melyek a mell rozsdavörös mezője alsó fekete szegélyének folytatásai. A nagy- és középső szárnyfedők szegélye fehér és szürkésbarna. Combtoilai fehérek, az alsók, főleg kívül, szürkésfekete foltokkal. A légycsőtáj tollai mély fekete szegéllyel. Hónaljtoilai feketék. Hasa, alsó és felső farkfedői fehérek. Csőre, lábujjai a karokkal feketék. Méretei: hossza 590, szárny 370, fark a közepén mérve 109, oldalt 121, csüd 59, csőr 26, az orrlyukak elülső szélétől a csőr hegyéig 14·5, a felső káva magassága a homlokon 15, az orrlyuk közepén 12 mm. Lábujjak a karossal a jobb lábon: hátsó 12, karom külön 4·8; belső 43, karom 8; középső 56, karom 9; külső 54, karom 7. A ballábon ezek a méretek u. a. sorrendben: 10, 4·8; 44, 9; 56, 10; 53, 7 mm. Kiterjesztett szárnyvégeinek egymásközötti távolsága 1180 mm. Súlya 1370 g. Heri hússzínűek, a baloldali here legnagyobb hossza, szélessége és vastagsága: $10 \times 3 \times 2\cdot9$, a jobboldalié: $7 \times 3 \times 2\cdot6$ mm. Szívének súlya 15·500 g, a relatív szív súlya a testsúly $\frac{0}{100}$ -ében $11\cdot31\frac{0}{100}$. Májának súlya 36·790 g, relatív májsúly $26\cdot85\frac{0}{100}$. A 70 mm hosszú és 45 mm széles, belül szürkés-sárga zuza súlya 66·358 g, relatív súlya $48\cdot43\frac{0}{100}$; a két őrlőkorong keratinoid rétegének színe sárga. A bélsatorna méretei: előbél 335, középbél 1845, végbél 130 mm; vakbél 180 mm hosszú. A zuzától 1 m távolságra fekvő diverticulum caecum vitelli hossza 8, szélessége 3·5, vastagsága 2·9 mm.

A márciusi példány szárnyhossza 366—374 mm, súlya a zuzában talált homok eltávolítása után 1423 g. Heri színtén hússzínűek, a bal here méretei: $9 \times 5\cdot5 \times 4\cdot6$, a jobb here méretei: $8\cdot1 \times 5\cdot5 \times 4\cdot5$ mm. Szívének súlya 16·370 g, relatív szív súlya $11\cdot50\frac{0}{100}$. Májának súlya 34·430 g, relatív májsúly $24\cdot15\frac{0}{100}$. Mirigyes gyomrának súlya 2·608 g, relatív súlya $1\cdot83\frac{0}{100}$; belül barnássárga zuzájának hossza 70, szélessége 45 mm, súlya 62·760 g, relatív súlya $44\cdot10\frac{0}{100}$, őrlőkorongjai sárgák, helyenként fekete szegéllyel. Lépének súlya 0·648 g, relatív súlya $0\cdot45\frac{0}{100}$. Bélsatornájának méretei: előbél 320, középbél 1610, végbél 100 mm; vakbél 150 mm. A zuzától 1·2 m távolságra fekvő diverticulum hossza 8·2, szélessége 4, vastagsága 3·2 mm.

Dr. Greschik Jenő.

A balkáni kacagó gerle, *Streptopelia decaocto decaocto* (Friv.) Berettyóújfaluban. Ezt a gerlét, melyet FRIVALDSZKY IMRE a Magyar Tudós Társaság Évkönyvei 1838-ban megjelent III. kötetében Philippopol környékéről írt le, az ornitológusok sokáig félreismerték s csak REISERnek a Balkán ornisról szóló munkája, mely FRIVALDSZKY I. eredeti magyar leírását német fordításban is közölte, tisztázta helyzetét. A törökök hozták Ázsiából a Balkánra, ahol ma megfogyatkozva, félig szelídített állapotban él. Előfordul még Kisázsziában, Ciprus szigetén, Palesztinában, Szíriában és Mezopotámiában. Minthogy a törökök e kedvelt madarukat mindenhová magukkal vitték, hazánkba is kerülhetett a török hódoltság korában, azonban erről biztos tudomásunk nincs, valamint arról sem, hogy ez a galamb a törökök kiűzése után hazánk területén valahol megmaradt volna.

Folyó évi február havában DR. MARIAY BARNABÁS főszolgabíró arról értesített, hogy a biharmegyei Berettyóújfalú község egyik udvarában mintegy 2 évvel ezelőtt a fogságból ismert kacagó gerléhez hasonló 3—4 galambot figyelt meg, melyek télen-nyáron ott tartózkodnak, fészkelnek,

úgy, hogy számuk azóta 16—20-ra is fölszaporodott. A gerlék MARIAY szíves közlése szerint „egy jegénye-akácra felfutott sűrű borostyánban fészkelnek s eddigi megállapításom szerint csak egy udvarban.” Kérésemre márc. 16-án 1 példányt küldött a Nemzeti Múzeum gyűjteménye számára, mely a balkáni kacagó gerle tojójának bizonyult. A balkáni kacagó gerle abban különbözik a közönséges kacagó gerletől, hogy nagyobb, sötétebb színű, feján és nyakán, különösen elül szürkés rózsaszínű, hasa és alsó farkfedői kékeszürkék; felső nyakán elül világosszürkén szegélyezett nagyobb, jól látható fekete örvvel. A közönséges kacagó gerle világosabb, rajta a sárgásbarna vagy izabellaszínek uralkodnak, hasa és alsó farkfedői fehérek.

A berettyóújfalusi példány hossza 308, szárnyhossza 176, farka 125, csüdje 21, csőre a homloktól 23 mm. Kiterjesztett szárnyvégeinek egymás közötti távolsága 528 mm. Súlya 194 g. Gyomrában magvak és 2 apró kavics. Világossárga színű petefészken a nagyobb tüszők sötétsárgák. A petefészek legnagyobb hossza, szélessége és vastagsága $9.5 \times 5.5 \times 4.7$ mm, a legnagyobb tüsző a petefészek hátsó részének belső felében 3.1 mm átmérőjű. Szívének súlya 2.740 g, a relatív szív súly a testsúly $0/_{100}$ -ében $14/_{100}$. Májának súlya 3.900 g, relatív májsúly $20/_{100}$. Belül sárga zuzájának súlya 7.300 g, relatív súlya $37.6/_{100}$.

Elszigetelt előfordulása Bihar megyében behurcolásra vall, nem lehetetlen, hogy bolgár kertészek révén került oda. *Dr. Greschik Jenő.*

Nucifraga caryocatactes caryocatactes (L.) a budai hegyekben 1932 őszén. Az elmúlt év őszén a fenyvesszajkó a budai hegyekben, Visegrád környékén és a Mátrában jelentkezett. Adataink időrendben: Nov. 15-én Visegrádról 1 ♂-et kapott kitérésre TILL preparátor. Nov. 19-én Mátraháza felett a Kékesen 1 darabot figyelt meg BATHOS GYULA hercegi erdőmester. CERVA FRIGYES szíves közlése szerint dec. 7-én 2 példányt láttak a Hűvösvölgyben, az egyik példányt elfogták. Ugyanebben az időben Nagykovácsi környékén is látták a madarat, azonkívül FÁBA preparátor a Mártonhegyi-útról 3 darabot kapott kitérésre. Dec. 11-én és 25-én CSIKI ERNŐ a Hármashatárhegy környékén hallotta hangját.

Dr. Greschik Jenő.

A kis pirók számbeli fölénye a nagy pirókkal szemben 1932/33 telén. Eddigi tapasztalataink szerint a főváros környékén télen rendszeren a nagy pirók gyakoribb a kis piróknál. Az elmúlt télen azonban a Nemzeti Múzeumba beküldött példányok és a preparátorokhoz került anyag alapján a kis pirók volt túlsúlyban, még pedig 5 : 1 arányban. Úgy látszik, hogy az ország más vidékein is ez volt a helyzet, mert pl. Debrecen környékéről csupa kis pirók érkezett a Nemzeti Múzeumba. *Dr. Greschik Jenő.*

Adatok a darú őszi átvonulásához 1932-ben. 1932 őszén 3 darút volt alkalmam megvizsgálni, melyeknek elejtési ideje és helye: okt. 23. Nagykirályhegyes (Csanád m.), ♀, méretei: szárny 585, fark 215, csüd 225, csőr 102 mm. Okt. 31. Konyár (Bihar m.) ad. ♀: hossza 1130, szárny 600, fark 208, csüd 250, csőr 110, kiterjesztett szárnyvégeinek egymás közötti távolsága 2085 mm; súlya 4970 g. Petefészkenek méretei: $24 \times 6 \times 5.5$, a legnagyobb tüsző leghosszabb átmérője 4.5 mm. Nov. 2. Konyár, fiatalabb ♀; hossza 1120, szárny 590, fark 200, csüd 230, csőr 104 mm; súlya 4600 g. Ismeretes, hogy a darú ma hazánkban, főleg az ország keleti felében, a Tisza vidékén vonul át. Rendkívül érdekes, hogy a Tisza vidékén már az avarok idejében is előfordult. DR. FETICH NÁNDOR régészünk

ugyanis újabban a Jánoshida melletti Tótkérpuszta (Jász-Nagykún-Szolnok m.) avartemetőjének 49. számú sírjában 2 csontsípót talált, melyek darú singsontjából (ulna) készültek.

Dr. Greschik Jenő.

Fekete gólya Hont megyében. 1933 ápr. 3-án Szokolya-Királyréten fekete gólya hímet lőttek. Szárnyhossza 585 mm, súlya a gyomor kiürítése után 3024·400 g. Mirigyes gyomrában és zuzájában sok iszap között fiatal békák csontjai és néhány apró kavicszem, összesen 75·600 g súlyban. Világossárga heréi közül a baloldali: $28 \times 14 \times 12$ mm, súlya 2·700 g; a jobboldali: $29 \cdot 2 \times 13 \cdot 2 \times 10 \cdot 7$ mm, súlya 2·462 g. A jobboldali here előbbre nyúlik és a test hossz tengelyére ferdén kifelé helyezkedik, mint azt már több madárból ismerjük. Szívének súlya 28·290 g, relatív szív súly $9 \cdot 35^0/_{00}$; májának súlya 60·965 g, relatív májsúly $20 \cdot 16^0/_{00}$. A belül világos sárgás-vörös mirigyes gyomor súlya 24·050 g, relatív súlya $7 \cdot 62^0/_{00}$; a mirigyes gyomor és zuza között fekvő belül fehéres köztes öv súlya 9·640 g; a belül világos sárgásbarna zuza súlya 63·220 g, relatív súlya $20 \cdot 90^0/_{00}$. Lépének súlya 1·730 g, relatív lépsúly $0 \cdot 57^0/_{00}$.

Dr. Greschik Jenő.

Aquila heliaca Savig. Lovasberény mellett. 1933 jún. 23-án a fehérmegyei Lovasberény mellett fiatal parlagisas hímet lőttek. Felül és alul a szárak mentén fakósárga tollak szélei barnán foltosak; gatyája, csüdje, alsó- és felső farkfedői zsemlyeszínűek. Hossza 820, szárny 618, fark 312, csüd 94, csőr a homloktól 62, a viaszhártától 45, kiterjesztett szárnyvégeinek egymásközötti távolsága 2000 mm. Irisze sárgásbarna. A golyólövés belső szerveinek egy részét kiszakította, azért további mérésekre alkalmatlan. Sértetlen szívének súlya 21·030 g. Gyomrában 1 ürge koponyája.

Dr. Greschik Jenő.

A kerecsen (Falco cherrug) és vándorsólymok (Falco peregrinus) viszonylagos gyakorisága Heves megyében. Vidékünkön (Poroszló) aránylag napjainkban is elég gyakori mindkét sólyomfaj. Ez főleg annak tulajdonítható, hogy a főtáplálékukat képező apróvad (Perdix, Phasianus) és a vizi vad (Anas, Fuligula, stb.) meglehetősen gyakori és némely helyen igen nagy számban található. Előfordulásukat illetőleg, elég határozott vonalat lehetne felállítani. A kerecsen sólyom inkább a Tisza mentén levő mocsarak és ligetek fűz- és nyárerdőit lakja. Innen indul naponta zsákmány után, ami túlnyomólag a vízivadak soraiból kerül ki, ritkán télvíz idején fanyalodik csak holmi Corvus, Pica vagy Garrulusra. A vándorsólyom az ú. n. felső földeken, azaz a síkabb, fátlanabb részeken fordul elő és üldözi a foglyokat, ami majdnem kizárólagos táplálékát képezi. Károságát azzal is fokozza, hogy bérenc munkát végez, azaz a könnyűszerrel megfogott foglyot az őt követő Buteok, Milvusoknak átengedi s ő ismét újat fog. Így néha naponta 4—5, sőt több foglyot is levág, míg saját begyét teli tömheti. Vadásznaplóm tanúsága szerint az utolsó években a következő napokon lőttem vándor-, illetve kerecsensólymokat. 1. Vándorsólymot: 1925 aug. 1., 1925 dec. 28., 1928 márc. 5., 1928 márc. 31., 1928 júl. 12., 1928 dec. 9., 1929 okt. 25., 1930 okt. 21., 1931 dec. 24. Összesen 9 darab. 2. Kerecsensólymot 1923 aug. 16., 1925 jan. 2., 1926 nov. 18., 1927 okt. 9., 1927 dec. 18., 1928 ápr. 11., 1930 nov. 9., 1932 jun. 28., 1932 dec. 7. Összesen 9 darab. Ezen sólymokat mind a poroszlói határban lőttem. A dátumokból kitűnik, hogy szinte egész éven át előfordulnak vidékünkön. Legtöbbjét mégis az őszi vonulás idejében aug.—dec. (12 darab) lőttem. Ezen adatok alapján azt hihetné az ember, hogy mindkét faj egyforma gyakori (9—9 darabot lőttem). Megfigyelésem szerint azonban a *F. peregrinus*

jóval gyakoribb, a *F. cherrugnál*. Csakhogy ezen előbbi faj vadabb és óvatosabb — még vadászatai alatt is — az utóbbinál, ezért szerepel ebből gyakorisága ellenére is csak 9 darab a lelövési naplómban. A nyáron át előforduló példányok kivétel nélkül mind fiatalok, melyek családalapításra még nem értek meg. A tiszamenti öreg évszázados nyárfaerdőkben valaha — főleg a *F. cherrug* — fészkelhetett, de napjainkban már egy pár sem fészkel ezeken a részeken. Főleg a rendszeres erdőkezelés, legeltetés stb. által sokat lesznek még a legsűrűbb részek is zavarva és nézetem szerint ez az oka annak, hogy jelenleg már nem található egyetlen fészkelő kerecsen-sólyompár sem vidékünkön, annak ellenére, hogy még most is évenként előfordul.

Graefl Andor.

Kerecsen sólymok gyűrűzése. Alkalmam volt a „Kócsag”-ban említeni, hogy a kerecsensólyom a vértésnánai erdőben két párban állandóan megjelent, rendszeren költő madár és itt a legnagyobb védelemben részesül. Az elmúlt három év alatt is évről-évre megjelent, de oly magas fákon lévő fészkekben telepedett meg, hogy a megközelítés lehetetlen volt. 1932. évben újból elfoglalta az 1930-ban lakott és általam leírt fészket. Ebben fel is nevelte 4 darab fiókáját, melyeket a „MOSz” 1046—1049. sz. gyűrűjével láttunk el. Az anyamadarak a gyűrűzés alatt békésen viselkedtek, szinte már megszokták a védelmet, amelyben részesültek. Erre a kíméletre alaposan érdemessé tették magukat, mert tüzetes megfigyelések nyomán kiderült, hogy fiókáikat majdnem kizárólag ürgékkel táplálták. Sokszor megfigyelték, amint az anyamadarak a lakott ürgelyuk előtt a földön lesben álltak, vagy pedig a sík földön futó prédára villámgyorsan rácsaptak s azt karmaik között a fészkekbe vitték. A nánai erdőben most már mindenki megbocsát e vérengző ragadozóknak, annál is inkább, mert tengeri és egyéb ültetvényeiket látják biztosítva az ürgék kiadós pusztításaival szemben. Ezen begyökerezett védelemért és a gyűrűzésért köszönetet kell mondanunk RINGHOFFER SÁNDOR pagonyerdész és SARVAJCZ FERENC segéderdész uraknak, akik mindig megértik és felkarolják az ornithologia érdekeit és törekvéseit.

Radetzky Dezső.

Keresztesőrűek (*Loxia curvirostra* L.) nyári megjelenése Székesfehérvárott. Mint tudjuk, a keresztesőrűek nyáron át kóborlásokat végeznek. Majdnem minden évben megjelennek úgy a Dunántúl, mint a Nagy-Alföldön. Székesfehérvárott 1932 július havában jelent meg egy 15—20 darabból álló társaság, mely a nagyobb kertek gyümölcsöseit és a Szőlő-hegy almafáit lepte el. Megfigyelésem szerint madaraink nem az almákat bontogatták, — ahogy azt a múltban tapasztaltam, — hanem a fakérgen kúszva rovarféléket kerestéltek. Úgyes madarász segítségével 9 darabot sikerült fognunk és ezeket a „MOSz” gyűrűjével láttuk el 1932 július 24-én.

Radetzky Dezső.

Gyűrűs madarak. *Larus ridibundus* L. 1933 febr. 18-án Bécs mellett egy dankasirályt lőttek a MOSz Gróf Klebelsberg-madárvárta 868. sz. gyűrűjével. A madarat 1932 május 15-én a Velencei tavon jelölte RADETSKY DEZSŐ.

Coccothraustes coccothraustes (L.) 1932 okt. 27-én az Udine tartománybeli Basiliano község területén egy meggyvágó tojót fogtak a MOSz Chernel István-madárvárta 14. sz. gyűrűjével, melyet fészkekben ülő fiókakorában Püspökszenterzsébeten (Baranya m.) 1931 június 4-én AGÁRDI EDE gyűrűzőtt meg. A milánói magyar főkonzulátus jelentése.

Dr. Szalóky Navratil Dezső.

Meggyvágó tömeges megjelenése. 1932 szeptember havától 1933 január közepéig a meggyvágó feltűnő gyakori volt a fővárosi Jánoshegy alján fekvő kertekben. A hímek száma messze felülmulta a tojók számát. Több példányt a Nemzeti Múzeum madárgyűjteménye számára küldtem be.

Dr. Szalóky Navratil Dezső.

Buteo rufinus (Cretzschm.) Zámoly mellett. 1932 okt. elején egy Zámoly mellett (Fehér m.) lőtt sasölyvet kaptam kirömésre.

Fischer Károly.

Karcagon fészkelő pásztor madarak. Ebben az esztendőben Karcagon nagy mennyiségben jelent meg a pásztor madár. Júniusban egy gyár telepén mintegy 300 pár szállta meg a téglarakásokat fészkelés céljából.

Szójka Ferenc.

A Serinus canaria serinus Kisküküllő megyében. A csicsörke Erdélynek csak nagyon szórványosan jelentkező vendégmadara, melyet itt-ott (Brassó, Segesvár) már fészkelés közben is megfigyeltek. 34 évi itt tartózkodásom ideje alatt nemcsak e megyében, de egész Erdély általam ismert területén nem akadtam rá sehol. 1932. július 1-én azonban minden kétséget kizárólag megállapíthattam egy — csicsörke jelenlétét, amint a Dicsőszentmárton állomáshoz vezető sétány fán énekelt. Jellegetes éneke egymagában elég felismerésére. Minden igyekezetem, hogy lássam is, meddő maradt, mert az út mentén elhuzódó 4 sor hatalmas vadgesztenye ágai annyira egymásba folynak, hogy a lombsátor minden megfigyelést kizár. Az időpontból kiindulva, nem tartom kizártnak, hogy esetleg itt ne költött volna. Ez azonban csak puszta feltevés. Dacára annak, hogy utóbbi időben a csicsörke erdélyi előfordulására vonatkozó adatok, ha lassan is, de szaporodnak, még sem tudom hinni, hogy egyhamar rendes látogatóink közé sorakoznék, legalább addig nem, míg a gyümölestermelés a mainál jóval nagyobb tért nem hódít.

dobói Dobay László.

Az Emberiza hortulana költése Erdélyben. Hogy a kerti sármány az erdélyi részeken előfordult volna s ráadásul még, hogy költött volna is, erre nézve a rendelkezésemre álló szakirodalomban semmi adatot nem találok s egyéni tapasztalatom sincs semmi. Annál váratlanabban érintett az eset, mikor 1931 május 22-én, egy gyűjtőkirándulásom alkalmával Szászcsávás község területén (Kisküküllő m.) egy gyermektől egy teljesen friss tojását vettem el. A fészkalj, amint személyesen győződtem meg a hely színén, 5 friss tojásból állott. A fészek a földön volt, sekély mélyedésben, egy egyéves vágottban, 20 lépésnyire az erdő szélétől, magasan és búján felsarjadt Scrophularia és Turritis védelme alatt, egy arasznyi tuskó mellett. A gyermek száraz galyat vitt haza a vágottból s hogy útját megrövidítse, a rakott szekeret a gyengén lejtő vágotton hajtotta végig, míg leért az útba. Közben az egyik marha belelépett a fészekbe s kiverte az ülő madarat. A fészek és benne 4 tojás teljesen szétment úgyannyira, hogy előbbiről méreteket venni lehetetlenség volt. Anyaga vékony, száraz fűszálak, kevés földi mohával keverve, maga a tojóagy állati szőrökkel gazdagon kipárnázva. A fészekben 2 toll is volt, de ezek az ülő madár farkának bal szélső tollai voltak s minden valószínűség szerint a rálépő marha tépte ki. Az épen maradt egyetlen tojás méretei: 18.2×15.1 mm; súlya: 152 mg. Alakja rövid tojásalak, tompáján nagy lekerekítéssel. Alapszín gyengén vörhenyesbe hajló halvány kékesszürke (mint igen sok esetben a Cuculusnál), legvastagabb pontján valamivel sűrűbben álló, élesen határolt, többnyire apró bíborbarna pontokkal gyéren beszórt itt-ott egy-egy féregalakú, pálcikaszerű, biscuit vagy vesszőalakú folttal tarkált. A gyéren

elhintett és alig látható alsó foltocskák hamúszürkék. A citrinellánál annyira jellegzetes hajszálvékony cikornyáknak nyoma sincs. A tojás héja finoman szemcsés és zsírfényű. *dobói Dobay László.*

Nagy kócsag márciusban a Fertőn. 1933 márc. 25-én Balf és Fertőrák között látcsóval 36 nagy kócsagot állapítottam meg. *Ujhelyi József.*

Előfordulási adatok. — Daten über Vorkommen. FÁBA REZSŐ budai preparatóriumából a következő érdekesebb adatokat közölhetem: *Falco cherrug Gray*: 1932 XII. végén Szolnok m. — 1933 II. 13 ♂ juv. Bicske, szárny 370 mm. — 1933. III. eleje ♂ ad. Bicske, szárny 350 mm. *Falco peregrinus Tunst.*: 1932 XII végén Szolnok m. — 1933 I. eleje Kétútköz. — 1933 I. 7 Szombathely. *Hiraaëtus pennatus (Gm.)* 1933 V. 1 Domoszló. *Pandion haliaëtus (L.)* 1933 IV. 25 Kiskomárom. *Tyto alba guttata (Brehm)* 2 db. 1933 IV. 5 Bicske. *Schmitt Zoltán.*

Az *Asio flammeus flammeus* (Pontop.) költése Kisküküllőmegyében. Azok az adatok, melyek a réti,* helyesebben mocsári bagolynak Magyarország területén való fészkelésére vonatkoznak, utóbbi időben egyre szaporodnak. Ennek oka nem az, mintha a lelkiismeretes megfigyelők száma szaporodnék, hanem mert a mocsári bagoly fészkelő területét déli irányban határozottan és kimutathatólag kibővíteni igyekeznek.

Költő területének gócpontja Európában a Keleti tenger déli partjai mentén elterülő nagy németországi mocsarakban, Holsteinben és Finnországban keresendő, jóllehet, mint fészkelő, még Kola félszigetén is rendszeren előjön.

Hogy, mint fészkelő, ha ritkán is, Erdély területén is előfordul, új adat gyanánt közlöm, hogy 1930 augusztus 17-én Radnoth község határában, a Maros ártavában, a régi feltöltött, de ma is nádas, mocsaras Maros mederben 2 drb. mocsári bagoly került puszkacsó elé. Az egyik a teljes vedlésben lévő vén tojó volt, még jól látható kotlófolttal, a másik pedig egy teljesen friss tollazatban lévő fiatal, melynél a nyakszirt és farsíktollak végein, még mindenütt ott ültek a fehér pehelytollak.

Az alhas tájékának pelyhei tőben szép rózsaszínűek voltak, olyan árnyalatban, mely szint eddig semmiféle madárnál nem tapasztaltam. A fészkalj többi tagjai bántatlanul maradtak.

dobói Dobay László.

* Erdélyben a rét fogalma egészen más, míg a mocsáré teljesen azonos.

KURZE MITTEILUNGEN.

Einjähriges brütendes Sperberweibchen. GEORG BREUER, Leiter der „Vogelwarte Herzog Paul Esterházy“ sendete voriges Jahr 1 Sperberweibchen dem N. Museum, welches er am 21. VII. 1931 bei Brennbergbánya als fast flüggen Jungvogel beringte und welches am 31. V. 1932 in 800 m Entfernung von der Beringungsstelle vom Horst geschossen wurde. Der Horst enthielt bloss 1 Ei, das der Vogel seit 3 Wochen bebrütete. Im zweiten Jahre ihres Lebens, noch im Jugendgefieder brütende Sperberweibchen kannte des Ausland schon früher, doch ist der hier erwähnte Fall der erste in Ungarn, von dem wir Kunde erhielten. Der Vogel trug sein Jugendkleid, am Bauch ein Brutfleck, ein Teil der Handschwingen und eine der mittleren Steuerfedern in Mauser. Flügellänge 230—232 mm, Gewicht 315 g. Gut entwickeltes links- und rechtsseitiges Ovar, doch nur mit linksseitigem Ovidukt; gelbliche Folikel. Grössenmasse des linken Eierstockes: $11.2 \times 4.7 \times 2.6$ mm, Maximaldurchmesser des grössten Follikels 3.2 mm; rechter Eierstock: $10.9 \times 6.7 \times 1.7$ mm, Maximaldurchmesser des grössten Follikels 2.9 mm. Die beiden Eierstöcke liegen nicht in gleicher Höhe, der rechte ist etwas kaudalwärts verschoben. Das gelegte Ei stammt aus der hinteren inneren Hälfte des linken Eierstockes (Calyx). Herzgewicht 2.965 g, relat. Herzgewicht in $\frac{0}{100}$ des Körpergewichts $9.41\frac{0}{100}$. Lebergewicht 8.715 g, relat. Lebergewicht $27.68\frac{0}{100}$. Grundfarbe des Eies grünlichweiss, in der Nähe des stumpfen Poles ein Kranz aus grossen braunen Flecken, die übrige Oberfläche mit zerstreuten lichtbraunen Flecken. Im Innern des Eies ein gut entwickelter Embryo mit gelblichweissen Daunen, die nach längerer Zeit in Alkohol weiss wurden.

Dr. Eugen Greschik.

Branta ruficollis (Pall.) auf dem Hortobágyer Fischeiche. Im vergangenen Herbst und Ausgang des Winters wurden wieder 2 Rothalsgänse auf dem Hortobágyer Fischtirche erlegt: am 29. XI. 1932 schoss GÉZA KISS v. NEMESKÉR ein ♂ und am 20. III. 1933 HERZOG JOHANN LICHTENSTEIN ebenfalls ein ♂. Masse des Novemberexemplares: Länge 590, Flügel 370, Schwanz in der Mitte gemessen 109, seitlich gemessen 121, Lauf 59, Schnabel 26, vom vorderen Nasenlochrand bis zur Schnabelspitze 14.5, Höhe des Oberschnabels bei der Stirn 15, bei der Mitte der Nasenlöcher 12 mm. Zehenmasse samt Krallen am rechten Fuss: Hinterzehe 12, Krallen allein 4.8; Innenzehe 43, Krallen 8; Mittelzehe 56, Krallen 9; Aussenzehe 54, Krallen 7 mm. Am linken Fuss in derselben Reihenfolge: 10, 4.8; 44, 9; 56, 10; 53, 7 mm. Flugbreite 1180 mm. Gewicht 1370 g. Hoden fleischfarben, Masse des linken: $10 \times 3 \times 2.9$, des rechten: $7 \times 3 \times 2.6$ mm. Herzgewicht 15.500 g, relatives Herzgewicht $11.31\frac{0}{100}$. Lebergewicht 36.790 g, relatives Lebergewicht $26.85\frac{0}{100}$. Gewicht des 70 mm langen und 45 mm breiten, innen graugelben Muskelmagens 66.358 g, relatives Gewicht $48.43\frac{0}{100}$; Farbe der keratinoiden Schicht der beiden Reibplatten gelb. Masse des Darmkanales: Vorderdarm 335, Mitteldarm 1845, Enddarm 130 mm; Blinddarm 180 mm lang. Masse des vom Muskelmagens 1 m entfernten Diverticulum caecum vitelli: Länge 8, Breite 3.5, Dicke 2.9 mm.

Märzexemplar: Flügellänge 366—374 mm. Gewicht 1423 g. Hoden fleischfarben, linker Hoden: $9 \times 5.5 \times 4.6$, rechter: $8.1 \times 5.5 \times 4.5$ mm. Herzgewicht 16.370 g, relat. Herzgewicht $11.50\frac{0}{100}$. Lebergewicht 34.430 g, relat. Lebergewicht $24.15\frac{0}{100}$. Gewicht des Drüsenmagens 2.608, relat.

Gewicht 1.83%. Gewicht des 70 mm langen und 45 mm breiten, innen bräulichgelben Muskelmagens 62.760 g, relat. Gewicht 44.10%; Reibeplatten gelb, stellenweise mit schwarzem Rand. Milzgewicht 0.648 g, relat. Gewicht 0.45%. Masse des Darmkanales: Vorderdarm 320, Mitteldarm 1610, Enddarm 100 mm; Blinddarm 150 mm. Länge, Breite und Dicke des vom Muskelmagen 1.2 m entfernten Divertikels $8.2 \times 4 \times 3.2$ mm.

Dr. Eugen Greschik.

Streptopelia decaocto decaocto (Friv.) in Berettyóújfalu. Über das Vorkommen dieser Taube in Ungarn, die während der Türkenherrschaft hier ebenfalls vorgekommen sein dürfte, besaßen wir bisher keine Nachrichten. Im Februar d. J. berichtete uns Oberstuhlrichter Dr. B. v. MARIAY, dass er im Hofe der Gemeinde Berettyóújfalu (Kom. Bihar) vor etwa 2 Jahren 3—4 der gemein. Lachtaube ähnliche Tauben beobachtete, die dort auch im Winter verbleiben, zwischen Efeu, der auf eine Akazie empor klimmt brüten, so dass ihre Zahl zur Zeit bereits 16—20 erreichte. Ein eingesandtes Exemplar vom 16. März erwies sich als ♀ von *Streptopelia d. decaocto*. Länge 308, Flügel 176, Schwanz 125, Lauf 21, Schnabel von der Stirn 23, Flugbreite 528 mm. Gewicht 194 g. Im Magen Sämereien und 2 kleine Kieselsteinchen. Ovar lichtgelb, grössere Follikel dunkelgelb, Masse: $9.5 \times 5.5 \times 4.7$ mm, Maximaldurchmesser des grössten Follikels in der hinteren inneren Hälfte des Eierstockes gelegen 3.1 mm. Herzgewicht 2.740 g, relatives Herzgewicht 14%. Lebergewicht 3.900 g, relatives Lebergewicht 20%. Gewicht des innen gelben Muskelmagens 7.300 g, relatives Gewicht 37.6%. Ihr isoliertes Vorkommen (nur in einem Hofe beobachtet) weist auf Einführung, wahrscheinlich durch bulgarische Gärtner.

Dr. Eugen Greschik.

Nucifraga caryocatactes caryocatactes (L.) im Ofner Gebirge im Herbst 1932. Im vergangenen Herbst zeigten sich Tannenhäher im Ofner Gebirge, bei Visegrad und in der Mátra: 15. XI. ♂ erlegt bei Visegrad, kam zu Preparator TILL. 19. XI. ober Mátraháza am Kékes 1 Ex. von J. BARTHOS beobachtet. Nach F. CERVA wurden am 7. XII. im Húvösvölgy bei Budapest 2 Ex. beobachtet, von denen 1 Ex. in Gefangenschaft geriet. Auch bei Nagykovácsi wurden zur selben Zeit diese Vögel gesehen und Preparator FÁBA bekam vom Mártonhegy (Budapest) 3 St. zum Ausstopfen. Am 11. und 25. XII. hörte E. CSIKI Tannenhäher auf dem Hármaszatár-hegy.

Dr. Eugen Greschik.

Überwiegen des kleinen Gimpels gegenüber dem grossen Gimpel im Winter 1932/33. In der Umgegend von Budapest tritt den bisherigen Erfahrungen nach im Winter der grosse Gimpel gewöhnlich in grösserer Anzahl auf als der kleine. Im verflossenen Winter aber war nach in das N. Museum und zu den Preparatoren gelieferten Exemplaren ein Überwiegen des kleinen Gimpels festzustellen, und zwar im Verhältnis 5:1. Auch in anderen Gegenden des Landes scheint dies der Fall gewesen zu sein, denn aus Debrecen z. B. kamen nur kleine Gimpel an des N. Museum.

Dr. Eugen Greschik.

Zum Herbstdurchzug des Kranichs 1932. Im Herbst 1932 konnte ich folgende 3 erlegte Kraniche untersuchen: 23. X. Nagykirályhegyes (Kom. Csanád), ♀. Masse: Flügel 585, Schwanz 215, Lauf 225, Schnabel 102 mm. — 31. X. Konyár (Kom. Bihar), ad. ♀. Länge 1130, Flügel 600, Schwanz 208, Lauf 250, Schnabel 110, Flugbreite 2085 mm; Gewicht 4970 g. Masse des Eierstockes: $24 \times 6 \times 5.5$, Maximaldurchmesser des grössten Follikels

4.5 mm. — 2. XI. Konyár, jüngeres ♀ : Länge 1120, Flügel 590, Schwanz 200, Lauf 230, Schnabel 104 mm ; Gewicht 4600 g. Bekanntlich besucht der Kranich auf seinem Durchzug heute besonders den östlichen Teil des Landes, die Theissgegend. Es ist interessant, dass unlängst Archäologe Dr. FERDINAND FETTICH in einem Avarengrabe von Tótképuszta bei Jánoshida (Kom. Jász-Nagykún-Szolnok) 2 Beinpfefen fand, die aus 2 Ellenknochen (ulna) eines Kranichs geschnitzt wurden. Ein Beweis, dass auch schon zur Avarenzeit der Kranich in der Theissgegend vorkam.

Dr. Eugen Greschik.

Schwarzstorch im Komitate Hont. Am 3. April 1933 wurde bei Szokolya-Királyrét ein Schwarzstorchmännchen erlegt. Flügellänge 585 mm, Gewicht nach Entfernung des Mageninhaltes 3024.400 g. Im Drüsen- und Muskelmagen neben viel Schlamm, Knochen junger Frösche und einige Kieselsteinchen, zusammen 75.600 g. Hoden lichtgelb, linker : $28 \times 14 \times 12$ mm, Gewicht 2.700 g, rechter : $29.2 \times 13.2 \times 10.7$ mm, Gewicht 2.462 g. Rechter Hoden kranialwärts verschoben und schief nach aussen stehend, wie bereits bei mehreren Vögeln beobachtet. Herzgewicht 28.290 g, relatives Herzgewicht 9.35‰. Lebergewicht 60.965 g, relatives Lebergewicht 20.16‰. Gewicht des innen licht gelbroten Drüsenmagens 24.050 g, relat. Gewicht 7.62‰ g ; Gewicht des innen weisslichen Schaltstückes zwischen Drüsen- und Muskelmagen 9.640 g ; Gewicht des innen gelblichbraunen Muskelmagens 63.220 g, relat. Gewicht 20.90‰. Milzgewicht 1.730 g, relat. Milzgewicht 0.57‰.

Dr. Eugen Greschik.

Aquila heliaca Savig. bei Lovasberény. Am 23. Juni 1933 wurde im Komitate Fehér bei Lovasberény ein Kaiseradlermännchen geschossen. Exemplar im Jugendkleide, oben und unten mit fahlgelben Federn, die an den Kanten dunkelbraune Längsflecke tragen ; Hosen, Lauf, obere und untere Schwanzdecken semmelfarbig. Iris gelblichbraun. Länge 820, Flügel 618, Schwanz 312, Lauf 94, Schnabel von der Stirn 62, von der Wachshaut 45, Flugbreite 2000 mm. Der Kugelschuss riss einen Teil der inneren Organe fort und machte den Vogel für weitere Messungen unbrauchbar. Gewicht des unversehrten Herzen 21.030 g. Im Magen Kopf eines Ziesels.

Dr. Eugen Greschik.

Falco cherrug und Falco peregrinus im Komitate Heves. Beide ziemlich häufig in der Gegend von Poroszló vorkommend. Der Würgfalk mehr in den Weiden- und Pappelwäldern der Auen und Sümpfe der Theiss wohnend und von hier aus auf Wassergeflügel jagend ; nur selten, im Winter begnügt er sich mit Corvus, Pica und Garrulus. Der Wanderfalk bewohnt die flachen, baumlosen Teile des Gebietes, wo er auf Rebhühner jagt, die fest ausschliesslich seine Nahrung bilden. Seine Schädlichkeit vermehrt, dass er seine Beute oft Buteo und Milvus abtreten muss, so dass er zuweilen 4—5 oder mehr Rebhühner schlägt, bis sein Kropf gefüllt ist. Nach meinen Aufzeichnungen erlegte ich den letzteren Jahren Wanderfalken : 1. VIII. 1925, 28. XII. 1925, 5. III. 1928, 31. III. 1928, 12. VII. 1928, 9. XII. 1928, 25. X. 1929, 21. X. 1930, 24. XII. 1931 = 9 St. Würgfalken : 16. VIII. 1923, 2. I. 1925, 18. XI. 1926, 9. X. 1927, 18. XII. 1927, 11. IV. 1928, 9. XI. 1930, 28. VI. 1932, 7. XII. 1932 = 9 St. Aus dieser Zusammenstellung würde man meinen, dass beide Arten gleich häufig sind, doch ist der Wanderfalk viel häufiger, als der Würgfalk, aber weil scheuer und vorsichtiger, schwerer zu erlegen. Die im Sommer vorkommenden Exemplare sind ausnahmslos Junge, die noch keine Familie gründeten. In den uraltem Pappel-

wäldern der Theiss brütet der Würgfalk heute nicht. Wahrscheinlich sagt ihm die moderne Waldwirtschaft und das Weiden nicht zu.

Andreas v. Graefl.

Beringen von Würgfalken. Wie im „Kócsag“ bereits erwähnt, brüten im Walde von Vértesnána alljährlich 2 Paare, die geschützt werden. 1932 konnte der bereits beschriebene Horst erstiegen werden und wir beringten die 4 Jungen. Während des Beringens verhielten sich die Alten friedlich. Die Jungen wurden fast ausschliesslich mit Zieseln ernährt. Sie wurden oft auf der Erde neben Ziesellöchern lauernd beobachtet und auch wie sie auf laufende Ziesel von oben stiessen und die Beute zum Horst trugen. Dieses nützliche Gebahren der Würgfalken ist auch dem Landvolke schon bekannt, so dass die Falken nicht mehr behelligt werden.

Desiderius Radetzky.

Kreuzschnäbel (*Loxia curvirostra* L.) im Sommer in Székesfehérvár. Auf ihren Sommerwanderungen besuchen Kreuzschnäbel fast alljährlich die Gegend jenseits der Donau und auch die Tiefebene. Im Juli 1932 erschienen in den grösseren Gärten und Weinbergen 15—20 Stück auf den Apfelbäumen. Diesmal machten sie sich jedoch nicht an die Äpfel, wie ich dies früher beobachtete, sondern suchten nach Insekten zwischen der Baumrinde. Am 24. VII. wurden 9 Stück gefangen und beringt.

Desiderius Radetzky.

Ringvögel. *Larus ridibundus* (L.) Am 18. Febr. 1933 wurde bei Wien eine Lachmöwe mit Ring 868 der Gr. Klebelsberg-Warte geschossen, die am 15. V. 1932 am Velenceer-See D. RADEZKY beringt hatte.

***Coccothraustes coccothraustes* (L.)** Am 27. X. 1932 wurde in der Provinz Udine bei Basiliano ein Kernbeisser ♀ mit Ring 14 der Chernel Warte gefangen. Es wurde als Nestling am 4. VI. 1931 in Püspökszenterzsébet (Kom. Baranya) von E. AGÁRDI beringt. Mitteil. des ung. Oberkonsulates Milano.

Dr. Desider Navratil v. Szalók.

Häufiges Auftreten des Kernbeissers. Vom Sept. 1932 bis Mitte Januar 1933 waren Kernbeisser auffallend häufig in den Gärten unter dem János-hegy (Ofner Seite der Hauptstadt). Die Zahl der Männchen überwog bedeutend diejenige der Weibchen. Mehrere Exemplare übergab ich dem National Museum

Dr. Desider Navratil v. Szalók.

***Buteo rufinus* (Cretzschm.) bei Zámoly.** Anfang Oktober 1932 bekam ich einen bei Zámoly (Kom. Fehér) erlegten Adlerbussard zum Ausstopfen.

Karl Fischer.

***Pastor roseus* in Karcag brütend.** Dieses Jahr erschien der Rosenstar in Menge bei Karcag. Im Juni besiedelten etwa 300 Paare die aufgestapelten Ziegelhäufen einer Fabrikanlage, wo sie Nester bauten und derzeit dem Brutgeschäfte obliegen.

Franz Szojka.

Girlitz im Komitate Kisküküllő. Während meines 34 jährigen Aufenthaltes in Siebenbürgen traf ich den Girlitz in den von mir besuchten Gebieten nirgends. Erst am 1. Juli 1932 hörte ich den Gesang eines ♂ von einer Rosskastanie auf der Strasse zur Eisenbahnstation in Dicsőszentmárton.

L. v. Dobay.

***Emberiza hortulana* in Siebenbürgen brütend.** Über das Brüten dieses Ammers in Siebenbürgen war mir weder aus der Literatur, noch aus eigener Erfahrung etwas bekannt. Am 22. Mai 1931 nahm ich einem trockenes Reisig in einem Waldschlag bei Dicsőszentmárton sammelnden Kinde 1

frisches Ei weg, das dem Gartenammer gehört. Ich konnte auch das Nest auf seinem Standorte besichtigen. Es stand auf der Erde, neben einem Baumstumpf unter dem Schutze von *Scrophularia* und *Turritis*, 20 Schritte vom Waldessaum in einem einjährigen Schlege. Leider wurden die übrigen 4 Eier von einem Rind zertreten. Das Nest bestand aus dünnen, trockenen Grashelmen, etwas Bodenmoos und war innen mit Tierhaaren reich gefüttert. Masse des allein heil gebliebenen Eies: 18.2×15.1 mm, Gewicht 152 mg. L. v. Dobay.

Edelreiher am Fertősee im März. Am 25. III. 1933 zählte ich mit einem Feldstecher zwischen Balf und Fertőrákos 36 Edelreiher. *J. Ujhelyi.*

I R O D A L O M.

P. Madon. Les Rapaces D'Europe, leur régime, leurs relations avec l'Agriculture et la chasse. Toulon 1933. Chez l'auteur. 292 pages.

Franciaországban PRÉVOST kivételével alig foglalkozott valaki ragadozók gyomor- és köpöttartalom vizsgálatával. Most MADON könyvet ad honfitársai kezébe, amelyben új anyagon kívül, a más országokban e téren elért eredményeket is fölhasználta. Így a hazánkban elért eredményeket is, sajnálattal állapítjuk meg azonban, hogy a magyar dolgozatokat a maguk egészében könyve első felében nem használhatta föl, mert mint említi, a magyar szakirodalom Franciaországban nagyon nehezen hozzáférhető. A könyv mintegy 10.000 gyomorzvizsgálaton (650 új) és 65.600 köpötvizsgálaton (10.800 új) alapszik: Strigiformes 2730 gyomor (70 új), 63.400 köpet (10.460 új); Accipitriformes 7270 gyomor (570 új), 2200 köpet (355 új). Ezekhez járul még 2100 gyomor és 3610 köpet Amerikában élő közeli rokonfajokból. A meglévő adatok elegendők voltak a legtöbb faj szerepének tisztázására, úgy hogy nem kívántak a számbelileg úgyis mindjobban gyérülő ragadozóktól újabb áldozatokat. A vizsgálati módszerek ismertetése után: megfigyelés, gyomor- és köpöttartalom, prédamaradványok elemzése, a szerző röviden jellemzi a táplálékul szolgáló állatokat, a környezetet, amelyben a ragadozók élnek, az egyes állatsoportok szerepét a ragadozók táplálékában, a köpötek periodicitását, a táplálék egyévi mennyiségét, a ragadozók szerepét a vadállomány javítása tekintetében megemlékezik röviden az eddigi irodalomról. A baglyok közül igen részletesen foglalkozik a gyöngybagollyal, melyet sok cickány elfogyasztása miatt egész Európában, de különösen Franciaországban károsnak tart. A macskabagoly is káros, mert sok cickányon kívül denevéreket is fogdos. A legkárosabb bagoly azonban a gatyás kuvik, cickányokból és apró énekesekből álló tápláléka révén. Leghasznosabb baglyok az erdei füles- és a réti fülesbagoly, melyek teljes védelmet érdemelnek. Vöröskánya káros, barnakánya hasznos, darázsölyv hasznos, kigyászölyv hasznos. A gatyászölyv téli szállásán inkább közömbös, mint hasznos. Az egerészölyv tárgyalásánál fölemlíti, hogy „en 1903 encore, OTTO HERMAN, malgré les beaux travaux de ses compatriotes, lui en fait prendre de 20 à 30 dans un repas“ (t. i. egeret, ez a passzus a Madarak Hasznáról és Káráról című könyvnek még 1908-as kiadásában is szerepel. Ref.). Erre az ölyvre jellemző, hogy táplá-

léka vidékenként nagyon különböző, Franciaországban káros. Szerző könyvének több helyén mutat rá arra, hogy a madarak gazdasági szerepének megítélésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni a nagyon fontos kompenzáció törvényét. A könyv használatát számos táblázat könnyíti meg, csak az a kár, hogy egyes dolgozatok hiányossága nem engedte meg a táplálékul szolgáló állatok hónaponkénti csoportosítását. MADON érdemes munkája nélkülözhetetlen segédforrás a további kutatás számára. Ára külföld részére 35 frank.

Dr. Greschik Jenő.

Hans Kummerlöwe. Vergleichende Untersuchungen über das Gonadensystem weiblicher Vögel. Teil IV. Über zwei singende Kanarienvogelweibchen und über ein Amselweibchen mit ungewöhnlich intensiver Schnabelfärbung. Mit 4 Textabbild. und 1 Tafel. Zeitschr. f. mikr.-anatom. Forschung, Bd. 25. 1931. S. 311—319. Két éneklő, tenyésztésre már alkalmatlan, meddő, öreg kanáritojó petefészke még nem volt teljes nyugalomban: sok intersticiális szövet mellett kevesebb tüsző, jobboldali petefészkek nyomokban sem volt meg a parovarium is hiányzott. A sárgás-narancsszínű csőrrel ékeskedő feketerígó tojó petefészke öreg volt ugyan, de még nem meddő. A csőr színe és a petefészkek egyes alkotórészei között nem volt egyenes összefüggés kimutatható.

Dr. H. Kummerlöwe. Ein Grauanmer (*Emberiza calandra*) mit nur einem Hoden. Zool. Anzeiger, Bd. 101, 1933. S. 246—248. 1 Abbild. Egy éneklésközben leparittyázott sordélyban csupán a baloldali here volt kifejlődve, amely átnyúlt a jobboldali vese középig. Metszeteken regressziós jelenségek voltak észlelhetők.

G. J. van Oordt und G. C. A. Junge. Die hormonale Wirkung der Gonaden auf Sommer- und Prachtkleid. I. Der Einfluss der Kastration bei männlichen Lachmöwen (*Larus ridibundus* L.). W. Roux' Arch. f. Entw.-mechanik der Organismen, Bd. 128, 1933. S. 166—180. 2 Textabbild. Szerzők 1930-ban megjelent előzetes közleményének (l. „Kócsag“ 1932. évf. 76. o.) bővített foglalata és újabb kísérleteik eredménye. Bevezetésül áttekintést nyújtanak arról, hogy milyen összefüggésben van a madarak különböző tollruhája az ivari dimorphismussal, évszakokkal és ivari hormonnal, miközben a nászruhán kívül a felnőtt nyári ruháját is figyelembe veszik. Első vagy második téli tollzatban ivartalanított dankasirályhímeken nem fejlődik ki az adult példányok nyári tollazata, fejük nyáron át a téli példányokéhoz hasonlóan fehér marad, lábuk és csőrük színe olyan, mint a fiataloké. A nyári ruha, továbbá a csőr és láb kárminpiros színének fejlődése tehát a hímeken az ivari hormon befolyása alatt áll.

B. J. Marples. The Structure and Development of the Nasal Glands of Birds. Plates I—III, Text-figure 1. Proc. of the Zool. Soc. of London 1932, p. 829—844. (Published January 1933). Fejlődéstani és szövettani vizsgálatok a madarak orrmirigyéről, mely a szemüreg fölött fekszik. Olykor a homlokcsonton bevájásokat okoz, amelyeket már a *Hesperornis* és *Ichthyornis* koponyáján is találtak. A páros mirigy legjobban fejlett tengeri madarakon, melyeknél a tengeri víz ellen védi az orrüreget, azután édesvízi fajokon s legkisebb a szárazföldi madarakon. Nincs összefüggésben a JACOBSON-féle szervvel, hanem homolog más gerincesek orrmirigyével. Jelenlétét a galambokon tagadták,

azonban GANINHOZ hasonlóan szerző ott is megtalálta. A madarak jobb- és baloldali orrmirigyének 2—2 kivezető járata van, a belső járat a vestibulum középfalán, a külső a vestibulum oldalfalán nyílik. A tyúkból azonban csak a belső járat van meg. A mirigy váladéka degeneráló sejtek nyálkás tömege. Fejlődéskor a vezetékek a vestibulum hámbjából induló tömör csapok, amelyek azután szétágazva a mirigy tubulusait alkotják. A dolgozat legbehatóbban a csigaforogató orrmirigyveit tárgyalja.

David L. Lack. *Some Breeding-habits of the European Nightjar.* The Ibis 1932, p. 266—284. A kecskefejő Észak Norfolk homokos területeit oly sűrűn lakja, hogy fészkei 210—470 lépésnyire vannak egymástól, a második fészkealj 100—160 lépésnyire az elsőtől. Kotlási idő 17—21 nap. Az öregek a fészektől sokszor messze elkerülő fiatalokat mintegy 31 napig etetik. Napközben csak a ♀ üli a tojásokat, napnyugta után 15—20 percig a ♂ kotol, azután megint a ♀, amely éjjel olykor a tojásokról a levegőbe emelkedik, hogy rovarok után kapdosson. Második költés esetén a ♀ az első fészkealj fiókáit 13 nap múlva nem eteti többé, hanem újból tojik s előbbi fiainak fölnevelését a ♂-re bízva. Mikor a 2. költés fiai a tojásokból kelnek, az első fészkealj fiókáit már önállóak, úgy hogy most megint mindkét szülő végezheti az etetést. Szerző a tojások letojása után is észlelt még párosodást. Hirtelen meglepve fészükön a szülők bénáknak tettetik magukat s ezzel iparkodnak a háborgató figyelmét fészükükről elterelni. Az utolsó fejezet a kecskefejő hangjáról és szárnycsattogatásáról szól.

E. Schüz und G. Technau. *Altes und Neues vom Raufhussbussard (Buteo lagopus).* Der Ornith. Beobachter, Jahrg. 30, 1933. S. 49—58. 2 Taf. und 1 Textfig. A gatyásólyv fiatalkori ruhájában világos, inkább barna, öregkori ruhájában sötét, inkább fekete-fehér színű. A fiatalok feje és begye világos, farkuk végső harmada barna, alig látható szalagozással, gatyájuk hosszanti foltokkal, az öregek feje és begye sötétebb, utóbbi gyakran egészen sötétbarna, farkuk keskeny fekete végsávval, mely előtt néhány nagyon sötét szalag látható, gatyájuk harántsavos. Vonulási irányuk ősszel déli és délkeleti s kisebb mértékben délnyugati. Az átvonulók száma évek szerint nagyon változó. 1931 őszén nagyon sok gatyásólyv jelentkezett Németországban, Belgiumban, Hollandiában, Svájcban és Olaszországban, ami nyilván összefügg a lemming tömeges megjelenésével a Lappföldön 1930/31-ben. Érdemes volna nálunk is tüzetesebben tanulmányozni egerjárásos években a gatyásólyvek megjelenését.

Dr. Greschik Jenő.

Joh. Morbach. *Vögel der Heimat.* III. Schwalben, Segler, Nachtschwalben. Esch-Alzette. Luxemburg fecskéinek, sarlós fecskéjének és kecskefejőjének biológiai sajátosságait ismerteti, részben saját megfigyelései alapján. Egy-egy fejezet a fajok táplálékáról és gazdasági szerepéről szól. A szövegben rosszul sikerült képek.

O. Steinfatt. *Rosenstarbeobachtungen in der ungarischen Tiefebene (Alföld), im Juli 1932.* Beitr. Z. Fortpflanzungsbiol. d. Vögel. Jahrg. 9, 1933. S. 77—82. 1932-ben 3 kisebb kolóniában fészkel a pásztormadár az Alföldön. Szerző júl. 13-án meglátogatta a hortobágyi híd közelében deszkarakásban fészkelő kolóniát. A mintegy 100 párban ott fészkelő madarak fészkealjait egy 4—6 tagú menyécsalád úgyszólván teljesen elpusztította. STEINFATT már csak 1 fészekben talált 3 fiókat s három másikat, amelyek a fészket már elhagyták. 1/2 óra alatt 30 halott fiókat huztak ki a deszkák közeiből, gyomruk-

ban sáskák, más rovarok s apró csigahéjak voltak. Júl. 18-án Kőtelek és Tiszabó között öreg fűz- és nyárfák odvaiban mintegy 50 párt talált fészkelve. A lazán épített fészkek anyaga szalmából és apró, vékony fagallyból állott. A pásztormadarak itt főleg a fehér eperfa gyümölcsével táplálkoztak és ezzel etették fészkekben ülő fiókáikat is, ami alkalmazkodó képességük-ről tanuskodik.

A. Kamner. Die siebenbürgischen Gänse. Verh. u. Mitteil. d. Siebenb. Ver. f. Naturw. z. Hermannstadt. Bd. 81—82, 1931/32. S. 35—42. 2 Abbild. A vörösnyakú lúd újabb erdélyi lelőhelyei: Déva 1931 nov. 25 2 db, 1 ♂-et lelőttek; Hortobágy völgye (Szeben m.) 1932 nov. 7; Kiscsűr mellett 1932 nov. mintegy 25 darabot észleltek. 1 Anser neglectus gunárt 1932 márc. 21-én lőttek Nagyszében közelében.

H Í R E K.

A MOSz havi ülése. December 1-én közgyűlés. DR. SZALÓKY-NAVRATIL DEZSŐ üdvözlö a megjelent tagokat s a közgyűlés határozatképességének megállapítása után áttekintést nyújt a MOSz ezévi működéséről s főlemlíti, hogy a csepeli madárvárta házikóját az eddiginél alkalmasabb helyre, Majosházára óhajtja szállíttatni. Kegelettel emlékezik meg a MOSz évközben elhunyt tagjairól: GRÓF KLEBELSBERG KUNORÓL, GAÁL GASZTONTÓL, MAGDALÉNA HEINROTHRÓL, EPERJESSY ISTVÁNTÓL, GRABOVSZKY MIKLÓSRÓL és bejelenti, hogy az elhunytak családjainak a Szövetség részvétét fejezte ki. Beszámol a pénztár állapotáról. Az elnök beszámolója után DR. PICKER ERNŐ két, általa lőtt rendellenes színezetű fácánt mutat be, amelyekhez DR. GRESCHIK JENŐ, DR. ÉHIK GYULA, DR. DORNING HENRIK, BENKŐ PÁL, CSIKI ERNŐ és HEGYMEGHY DEZSŐ szólnak hozzá. Azután DR. GRESCHIK JENŐ az Aquila pomarina és clangaról tartja meg folytatólagos előadását, vetített képek kíséretében ismertetve e két sas fészkelési viszonyait. Utána KALMÁR ZOLTÁN olvassa föl KIRÁLY IVÁNNAK „Ornitológia a Hanságban” című dolgozatát.

1933 jan. 1-én DR. SZALÓKY-NAVRATIL DEZSŐ elnöklété alatt a következő előadások tartottak: DR. BEKE ÖDÖN: A szárcsa elnevezése a magyar és más európai nyelvekben. DR. ÉHIK GYULA hazai ragadozó madár képeket mutat be, melyeket a Közgazdasági Egyetem Mezőgazdasági Szakosztálya számára VEZÉNYI ELEMÉR festett. A kitűnő képek általános tetszést keltenek. DR. GRESCHIK JENŐ a hazánkban tömegesen megjelent csonttollú madarakra és a budai hegyekben mutatkozó fenyegetésükre hívja föl a, tagok figyelmét.

Febr. 9-én DR. SZALÓKY-NAVRATIL DEZSŐ elnök bejelenti, hogy a MOSz ezévi vándorgyűlését Keszthelyen május 25-én fogja megtartani. Azután rátér a tárgysor első pontjára, a budapesti verébkérdésre. A verebek a tél folyamán óriási tömegekben lepik el a főváros belterületén álló platánfákat éjjelezés céljából, a környéket csunyán bepiszkítják s valóságos forgalmi akadályt képeznek, mert a járókelők a helyeket messze elkerülni kénytelenek. Az illetékes köröket régóta foglalkoztatja ez a köztisztasági probléma s különféle módozatok merültek már föl a verébinvázio meg-

akadályozására. Ilyen védekező eljárás volna, erős fagy esetén a már elült madarakat vízzel befecskendezni. Ez a sajtó útján nyilvánosságra került eljárás azonban az Állatvédők részéről heves ellenállásra talált, azért véleményyt kér a megjelentektől. CSIKI ERNŐ, DR. KLINGER ZSIGMOND és HEGYMEGHY DEZSŐ saját tapasztalataik alapján hangsúlyozzák a verebek kártekonyságát és írtásuk mellett foglalnak állást. BÉKÉSSY JENŐ szerint az Állatvédőket kellene kötelezni a verebek távoltartására s ha kötelezettségüknek nem tennének eleget, a károsultak kártérítési pert indíthatnának ellenük. DR. GRESCHIK JENŐ, DR. DORNING HENRIK és DORNER BÉLA hozzászólása után elnök kijelenti, hogy a Szövetség a verébkérdést az Állatvédőkkel karöltve, az ő intenciójuk szerint szeretné megoldani, sánálja, hogy az „Orsz. Állatvédő Egyesület“ az ülésen nincs képviselve. Ezután STUDINKA LÁSZLÓ „Moson megye madárvilága“ című saját megfigyelésén nyugvó előadását tartja meg, melyet vetített képekkel kísér. DR. GRESCHIK JENŐ „Új adatok a csonttollúak táplálékáról“ című előadásában érdekes adatokkal gazdagítja ismereteinket. Megfigyelései és gyomortartalom vizsgálatai alapján a csonttollúak idei inváziójuk alkalmával különféle bogyókból álló táplálékukon kívül, melyben az olvasófa (Sophora japonica) termésének is nagyobb szerep jutott, mint eddig hittük, különféle rovarokkal, tyúkhurral, thujafák leveleivel és csigákkal is táplálkoztak. (DR. GRESCHIK JENŐnek e tárgyról szóló dolgozata a „Kócsag“ legközelebbi számában jelenik meg.)

Márc. 2-án DR. SZALÓKŰ-NAVRATIL DEZSŐ elnök megnyitja az ülést és fölkéri SCHMITT ZOLTÁNT, olvassa föl a képviselőház febr. 21-i ülésén a kormányhoz intézett felszólalását, amelyben a természetvédelmi törvényjavaslat sürgős benyújtását kérte. Azután fölolvassa DR. MARIAY BARNABÁS főszolgabíró levelét, amelyben közli, hogy Berettyóújfalú egyik udvarában valószínűleg a balkáni kacagó gerle költ. DR. GRESCHIK JENŐ és DR. DORNING HENRIK hozzászólása után elnök kéri FODOR ÁRPÁDOT, hogy az Orsz. Állatvédő Egyesület kísérelje meg a budapesti verébkérdés megoldását. DR. KOLOSVÁRY GÁBOR „A pókok mint madártáplálék“ című előadásában ismerteti eddigi érdekes vizsgálatainak eredményét. KALMÁR ZOLTÁN „Madártani megfigyelések“ címen saját és DOBAY LÁSZLÓ tapasztalatai alapján közöl adatokat. VICZIÁN ANTAL a kabasólyom fészkeléséről tart felolvasást.

Ápr. 6-án DR. SZALÓKŰ-NAVRATIL DEZSŐ elnök gyűrűzött madarak elejtését jelenti. DR. GRESCHIK JENŐ bemutat egy DR. MARIAY BARNABÁStól beküldött berettyóújfalusi gerlét, mely a balkáni kacagó gerle tojója és részletesen foglalkozik ennek a galambnak történetével napjainkig. VICZIÁN ANTAL „A kék vércse a fogságban“ című előadásában fészkekből szedett fiókák fejlődését ismerteti.

Május 4-én DR. SZALÓKŰ-NAVRATIL DEZSŐ bejelenti, hogy a MOSz Keszthelyre tervezett nagygyűlését a nehéz gazdasági helyzet következtében jún. 11-én Budapesten fogja megtartani. Együttal jelenti, hogy a csepeli madárvárta házikóját sikerült Majosházára szállíttatnia, kéri a tagokat, hogy minél gyakrabban keressék föl új helyen, melynek környékén évtizedeken keresztül CERVA FRIGYES tagtársunk működött és így érdekes madárfaunájáról ismeretes. Mély megilletődéssel emlékszik meg HERCEG FESTETICH TASZILÓnak, a MOSz egyik védnökének elhunytáról. DR. GRESCHIK JENŐ CERVA FRIGYES magángyűjteményére hívja föl a tagok figyelmét, tolmácsolja CERVA FRIGYES szíves meghívását gyűjteménye megtekintésére, főleg páratlan madárfióka gyűjteménye érdeklí az orni-

tológusokat. (A jelentkezett tagok május 6-án nézték meg az egyedülálló gyűjteményt CERVA FRIGYES magyarázatai kíséretében.) KALMÁR ZOLTÁN az 1932/33 telén nagy számban megjelent csonttollúakról időközben beérkezett jelentéseket olvassa föl.

A MOSz budapesti nagygyűlése június 11-én. Dr. SZALÓKÝ NAVRATIL DEZSŐ elnök megnyitó beszédében föleleveníti HERMAN OTTÓ emlékét, majd átadja a szót NEMESKÉRI KISS GÉZÁNAK, aki rendkívül érdekes előadásban ismerteti a sólymok tanítását és a sólymáztatást Gödöllőn. Elnök köszönetét fejezi ki a tanulságos előadásért és kéri az előadót, hogy a MOSz jövő évi nagygyűlését Gödöllőn tarthassa, mert ott a tagok a sólymokat munkaközben a szabadban megfigyelhetnék. NEMESKÉRI KISS GÉZA kijelenti, hogy jövőre szívesen látja a MOSz tagjait Gödöllőn. Meghívását a Nagygyűlés örömmel fogadja. CSIKI ERNŐ fölemlíti, hogy Mongoliában szerzett tapasztalatai szerint a sokat vitatott turulmadár *Buteo*. Azután MATUSOVITS PÉTER „A madarak szerepe a természet háztartásában” című előadását tartja meg. BENKŐ PÁL hozzászólásában a veréb kártékonysága mellett foglal állást. RADEZKY DEZSŐ megfigyeléseiről számol be, amelyeket fogságban tartott csonttollúakon végzett; sajnálja, hogy ez a madár nem szerepel a védett madarak között. RÉZ ENDRE előadásában rámutat arra, hogy Nógrád megyében a nép nagyon pusztítja a fészkeket, továbbá kéri a MOSz-t, hasson oda, hogy minden erdőben maradjon egy érintetlen rész, hol a madarak háborítatlanul tanyázhathának. PÁLDY GÉZA a fészekodvak újabb elhelyezéséről szerzett tapasztalatait ismerteti. Vascsőre szerelt odút mutat be, melynek az az előnye, hogy veréb nem megy be, macska meg nem férhet hozzá. Az odú életkorát azzal hosszabbítja meg, hogy fedelét bádoggal fedi. PARLAY GYULA hozzáfűzi, hogy repedt odú beleöntött gipszszel helyreállítható. RADEZKY a négyeszegletes deszkaodút ajánlja. STUDINKA LÁSZLÓ idei tavaszi megfigyeléseit ismerteti a lébényi Hanságból, ahol a fakó rétihéja fészket is megtalálta. Az előadások után a nagygyűlés tagjai átmentek a Nemzeti Múzeum kertjébe s ott virágot helyeztek HERMAN OTTÓ emlékművére. Délután elnök budakeszi-úti kertjében látta vendégül a tagokat s megmutatta nekik madárvédelmi telepét. Másnap hajón kirándultak Majosházára.

*

A párisi Sorbonneon RABAUD professzor kísérleti biológiai laboratóriumában 1933 március 25-én új egyesület alakult: Société d'Études Ornithologiques. Célja a madártan tudományos művelése, küzdelem a műkedvelőség ellen. Meggyőződéses madárvédők, de a madárvédelem terén nem hagyják magukat befolyásoltatni szentimentális tradícióktól, mert tudják, hogy a haszon és kár relatív fogalmak. Nem engedik meg többé, hogy a madárvédők ellenőrizzék és szabályozzák az ornithológiát. Tiszteletbeli tagok: RABAUD, BUREAU, PARIS, MADON. Az igazgató tanács tagjai: HEIM DE BALZAC, JOUARD, PARIS, POTY, BÉRAUT, BLOT, DE BONNET, DE PALLERETS, COURTOIS, LAUDAUDEN, MEYLAN, ROCHON-DUVIGNEAUD, VAN HAVRE. Folyóiratuk az „Alauda”.

*

A „Deutsche Ornithologische Gesellschaft” f. é. márciusi ülésén választmány alakult a természetvédelem előmozdítása érdekében. Vezető: SCHNURÉ, tagok: STEINMETZ, PEUS, SCHIERMANN, SCHUSTER, SIEWERT, UTTENDORFER. A modern madártani kutatások alapján akarja a madárvédelmet megvalósítani. Nem szentimentális téli etetéssel és fészekodvak

terv nélküli kihelyezésével, hanem állami és városi hatóságok, társulatok és magánszemélyek bevonásával rezervátumokat akar létesíteni, melyekben képviselve lesz minden az országra jellemző természetes táj. Célja továbbá veszélyeztetett madárfajok megtartása s ezért sürgősen összeírattja állományukat, hogy a megfelelő óvintézkedéseket megtehesse. Arra törekszik, hogy a hatóságoktól, madárvédelmi egyesületektől és magánszemélyektől eddig téli etetésre és fészekodvakra kiadott összegek rezervátumok létesítésére fordíttassanak vagy ragadozók és más nagy madarak védelmére fölhasználtsanak.

*

Angliában LORD BUCKMASTER a Lordok Házában f. évi február havában törvényjavaslatot nyújtott be annak megakadályozására, hogy nyereségvágyból az ország vadmadárállományát kifosszák. Betiltani akarja fogását, tartását, eladását, kiállítását és a cserekereskedést. Az angol sajtó melegen pártolja LORD BUCKMASTER indítványát.

*

A folyó évi március havában megjelent új porosz állat- és növényvédelmi rendelet szerint a vadászat tárgyát képező madarakon kívül valamennyi Európában honos, vadmadár védelemben részesül (fészkeik és tojásaik is). Nem védettek: vetési-, hamvas-, fekete varjú, szajkó, szarka, mezei-, házi veréb, szárcsa, barna rétihéja, karvaly, héja, szürke gém, búbos vöcsök. A védett fajok fogása és megölése, a velük való kereskedés élő vagy holt állapotban tilos. Tudományos, tanítási és szobamadártartási célokra engedély váltandó. A törvény ellen vétők 150 Márka erejéig vagy megfelelő elzárásra büntethetők. A rovarok közül a szarvasbogár és az apollo-lepke fogása tilos. Számos, nálunk közönséges növény szedését is egész éven át tiltja a rendelet.

*

A halászsas (Pandion) a macskabagolyhoz hasonlóan újabban 3 esetben támadólag lépett fel fészkenél az emberrel szemben. Keletporoszországban a fészekben ülő fiatalokat fényképezte 12 m távoli fényfárról egy fiatal ember. Mikor rejtekhelyét elhagyva, lemászni készült, a sas oly erővel vágott neki, hogy biztosító kötél nélkül 30 m-ről lezuhant volna. Többszöri támadás után végül szárnyával kétszer erősen arcába csapott. A másik 2 esetben a fiókákat gyűrűző ember karját sebesítették meg az öregek.

*

1932. április 25-én meghalt Crickhowellben SANDEMAN ROBERT PRESTON, a Gloucester-huszárok alezredese 80 éves korában, kitűnő vadász és oológus, aki hazánkban is gyűjtött. — 1932 július 11-én meghalt Leningradban PLESKE TIVADAR 74 éves korában, a szentpétervári Tudományos Akadémia madárgyűjteményének egykori kurátora, Ázsia madárvilágának kitűnő ismerője. — 1932 július 16-án meghalt Lynton-ban 76 éves korában PENROSE FRANCIS GEORGE, lelkes természetvédő, a „Bournemouth Camera Club” elnöke, talán az első volt, aki autochrom lemezekre fényképezett madarakat. — 1933 január 29-én meghalt Bowdon-ban COWARD TAMÁS ALFRÉD 66 éves korában, Észak-Anglia egyik jólismert természetbúvára; hazánkban is járt s itt leginkább *The Migration of Birds* című könyvecskéjéről ismerik.

